

REVISTA ROMÂNĂ DE CONSERVARE ȘI RESTAURARE A CĂRȚII

DOSAR DE RESTAURARE

ANUL II NUMĂRUL 2 - 2009

SUMAR

EDITORIAL

Politica culturală
Gheorghe Buluță.....8

CONSERVARE

Pledoarie pentru un sistem național de conservare și restaurare a patrimoniului documentar
Aurelian-Cătălin Popescu10
Et habent sua fata archivi. Regăsirea și inventarierea fondului arhivistic al Consistoriului Districtual Evanghelic al Bisericii Evanghelice de Confesiune Augustană din România, București
Wolfgang Knackstedt.....13

RESTAURARE

Manuscris, capitalband, restaurare
Claudia Condruz22
Despre lemn și folosirea lui în restaurarea și reconstituirea scoarțelor
Cristian Paul Bedivan25
O metodă nonconformistă de curățire a pielii tatuată
Roxana Deaconu.....33

INVESTIGAȚIE

Investigarea unui document de secol XVII prin tehnici analitice (FTIR-ATR, XRF, LC-MS)
Cristina Carșote, Irina Petroviciu, Lucreția Miu, Gheorghe Niculescu, Corina Matei35
Fungi, micromicete (mușegaiuri)
Iulia Pascu.....44

DOCUMENTARE ȘI METODOLOGIE

Cartea rococo franceză cu decorațiuni. Studiu realizat pe un lot de nouă exemplare din colecțiile Bibliotecii Brukenthal din Sibiu
Maria Fota, Gabriella Zsigmond55
Limbajul profesional în domeniul restaurării de carte veche. Lexicon englez-român (cuvinte și expresii)
Florea Oprea67

EVENIMENT

La Biblioteca Națională a României s-a scris o pagină de istorie culturală
V. D. Negru91
Conservarea fotografiilor. Martin (Slovenia) 2009
Rodica Antonescu.....97
Congresul specialiștilor în tehnici fotonice pentru conservare-restaurare. Ediția a VIII-a (Lasers in the Conservation of Artworks – LACONA VIII)
Leonard Fulău104

INTERVIU

Interviu cu dna Yvonne Efremov
Rodica Antonescu105

Director de publicație:

Mariana-Lucia Nesfântu

Colegiul de redacție:

Rodica Antonescu
Vasile Deac
Lucreția Miu
Mariana-Lucia Nesfântu
Flavian Nica
Florea Oprea
Aurelian-Cătălin Popescu
Wolfram G. Theilemann

Redactor responsabil de număr:

Anca Moraru

Rezumate:

Letiția Constantin, Anca Moraru, Denise Rotaru

Lectură finală:

Traian Fișescu

Tehnoredactare computerizată și DTP:

Florin Nistor, Anca Moraru

Coperta:

Constantin Popovici

Biblioteca Națională a României
str. Ion Ghica nr. 4 sector 3
cod 030046 București
tel. 0040.21 314 24 33/34
tel. 0040.21.317.78.05
mariana.nesfantu@bibnat.ro

TIPOGRAFIA BNR

ISSN 2067-2624

ABSTRACTS 2

EDITORIAL

Cultural policy
Gheorghe Buluță 8

PRESERVATION

Plea for a national system of preservation and conservation of the documentary patrimony
Aurelian-Cătălin Popescu 10
Et habent sua fata archivi. Recovering and registering the archival fund of the Evangelical District Consistory of the Evangelical Church of Augsburg Confession in Romania, Bucharest
Wolfgang Knackstedt 13

RESTORATION

Manuscript, capitalband, restoration
Claudia Condruz 22
About wood and its use in restoration and reconstruction of cases
Cristian Paul Bedivan 25
A non-conformist method to clean the tattooed skin
Roxana Deaconu 33

RESEARCH

Investigation of a XVIIIth century document through analytical techniques (FTIR-ATR, XRF, LC-MS)
Cristina Carșote, Irina Petroviciu, Lucreția Miu, Gheorghe Niculescu, Corina Matei 35
Fungi micromicetes (moulds)
Iulia Pascu 44

DOCUMENTATION AND METHODOLOGY

French rococo book with decorations. Study on a group of nine copies from Brukenthal Library's collections in Sibiu
Maria Fota, Gabriella Zsigmond 55
Professional jargon in old book restoration domain. English-Romanian lexicon (terms and expressions)
Florea Oprea 67

EVENTS

An important event for the cultural history at the National Library of Romania
V. D. Negru 91
Photoconservation. Martin (Slovakia) 2009
Rodica Antonescu 97
Lasers in the Conservation of Artworks – LACONA VIII
Leonard Fulău 104

INTERVIEW

Interview with Mrs. Yvonne Efremov
Rodica Antonescu 105

RÉSUMÉS 5

EDITORIAL

Politique culturelle
Gheorghe Buluță 8

CONSERVATION

Plaidoirie pour un système national de conservation et de restauration du patrimoine documentaire
Aurelian-Cătălin Popescu 10
Et habent sua fata archivi. Retrouver et inventorier les archives du Consistoire de l'Eglise Evangélique de Confession Augustinienne de Roumanie, District Bucarest
Wolfgang Knackstedt 13

RESTAURATION

Manuscrit, capitalband, restauration
Claudia Condruz 22
Sur le bois et sur son utilisation dans la restauration et la reconstitution des plats
Cristian Paul Bedivan 25
Une méthode non-conformiste de nettoyage de la peau tatouée
Roxana Deaconu 33

ENQUÊTE

L'investigation d'un document de XVIIe siècle par des techniques analytiques (FTIR-ATR, XRF, LC-MS)
Cristina Carșote, Irina Petroviciu, Lucreția Miu, Gheorghe Niculescu, Corina Matei 35
Fungs, micro-mycètes (moisissures)
Iulia Pascu 44

DOCUMENTATION ET METHODOLOGIE

Le livre rococo français avec décorations. Etude sur un lot de neuf exemplaires des collections de la Bibliothèque Brukenthal de Sibiu
Maria Fota, Gabriella Zsigmond 55
Le langage professionnel du domaine de la restauration des livres anciens. Glossaire anglais-roumain (mots et expressions)
Florea Oprea 67

ÉVÉNEMENT

Un événement important pour l'histoire culturelle à la Bibliothèque Nationale de Roumanie
V. D. Negru 91
Photoconservation. Martin (Slovaquie) 2009
Rodica Antonescu 97
"Lasers in the Conservation of Artworks" – LACONA VIII
Leonard Fulău 104

INTERVIEW

Entretien avec Mme Yvonne Efremov
Rodica Antonescu 105

Aurelian-Cătălin Popescu. Plea for a national system of preservation and conservation of the documentary patrimony

The study brings into question the need for a national strategy for preservation and conservation of the documentary heritage in libraries. Such a strategy should be based on existing legislation and propose new statutory provisions to facilitate its implementation across all info-documentary structures. In order to develop an outline for a draft strategy, the paper analyzes the current legislation referring to the documentary patrimony – Library Law no 334/2002, Law no 111/1995 regarding the Legal Deposit for documents, and Law no 182/2000 concerning the protection of the mobile national cultural patrimony, indicating the legal attributions of the institutions created under these laws, analyzing the current state of the law enforcement in structures with attributions in the domain, and outlining the necessary steps in creating a national system of preservation and conservation of the documentary patrimony.

Keywords: preservation, conservation, national strategy, legislation, national system

Wolfgang Knackstedt. Et habent sua fata archivi. Recovering and registering the archivistic fund of the Evangelical District Consistory of the Evangelical Church of Augsburg Confession in Romania, Bucharest

Evangelical Church of Augsburg Confession in Romania, with headquarters in Sibiu, includes German speaking Lutheran believers born in Romania. Illustrating the formation years of the Central Archive of the Evangelical Church in Sibiu, the article presents an activity report of a renowned specialist from North Rhine-Westphalia State Archives in Münster and member of the drafting commission of “Blaubeuren recommendations” – a pioneering paper in conservation and restoration techniques. In a vivid story, the author tells how were found in 2004, during the settlement of Central Archives, the records and documents that belonged to archive of the District Consistory of the Evangelical Church in the Old Kingdom of Romania, documents which had been considered lost since 1944. Based on the found documents, the author also makes a brief overview of parish communities from the Old Kingdom of Romania and of the problems they have faced especially after 1945.

Keywords: archives – organization, archives – preventive conservation, endangered funds – case study

Claudia Condruz. Manuscript, capitalband, restoration

National Library of Romania possesses a valuable collection of manuscripts in Greek, Latin, Arabic and Turkish languages. Each manuscript is not only the bearer of information about the text, but also about the materials included and about the implementation techniques. During the life of a manuscript (or document in general), information held in the time of its creation fades, can be replaced by other information, or may be mixed up while repairing and rebinding processes. An example of restoration done at the National Centre on Pathology and Restoration of Documents is the restoration of the XVIIth century Greek manuscript, *ARCHI SYNTO HAGIO ...*, the second volume of a collection of Psalm chants and prayers from the special collections of the National Library of Romania. The method enables the conservation of all components existing at the beginning of the intervention, by strengthening weakened portions, filling missing areas, and restoring lost items, based on tracks’ reading.

Keywords: manuscripts – restoration, restoration – methods

Cristian Paul Bedivan. About wood and its use in restoration and reconstruction of cases

Besides the information through the written text, a book is a treasure of information of unexpected richness, through all its other composing elements. Workmanship and materials help bringing the book on the same level with the works of art. There is an underground information which addresses to book professionals and amateurs, information which obliges us to keep intact all parts of this *tool-object*. Some information, apparently humble, are contained by the wood cases of the book. Wood acts as a living being. It has a years’ memory. Time makes it stark. Careful observation is required for each case and all information about the tools and the essence of wood used must be *read* correctly. It depends on us, the restores, to discover it.

Keywords: wood – restoration, restoration – recommendations

Roxana Deaconu. A non-conformist method to clean the tattooed skin

The article presents a method of cleaning the tattooed skin from the collections of the Forensic Institute in Bucharest. Tattoos have been collected and studied by Dr. Mina Minovici in the early XXth century. As a restorer, the author made several tests looking for the most efficient cleaning method. The best results were obtained by cleaning with saliva (which contains enzymes). Saliva is a viscous medium that don't moisten the skin too much and is very much alike. The tattooed skins were cleaned quickly and efficiently, restoring their colours. Excess saliva was removed by application of hydro-alcoholic solution and dab with filter paper.

Keywords: tattooed skin – restoration, restoration – methods

Cristina Carșote, Irina Petroviciu, Lucreția Miu, Gheorghe Niculescu, Corina Matei. Investigation of a XVIIth century document through analytical techniques (FTIR-ATR, XRF, LC-MS)

The paper presents the investigations on a historical document, on parchment, dated back on the time of Prince Alexandru Moghilă (1615-1616) – *Pecete 10* (Seal 10), a document belonging to the National Military Museum „King Ferdinand I” in Bucharest. The investigations are part of the PERGAMO research project and aim to highlight the need of interdisciplinary projects dedicated to cultural heritage. Investigations included a non-destructive evaluation of the level of degradation of parchment (by FTIR-ATR) and the identification of the ink used for writing (by non-destructive XRF) and of the biological sources used to colour the red cord attached to document (LC-MS), on which is affixed a seal with Moldova's coat of arms. Following the tests carried out, it has demonstrated that parchment is not degraded by distortion, hydrolysis or oxidation, and the used ink is ferogalic. Three biological sources have been identified in the red silk cord: Cochineal (probably Mexican *Dactylopius coccus* Costa), *Rubia tinctorum* and tannins.

Keywords: cultural heritage – research, parchment – investigation, ink, dyes

Iulia Pascu. Fungi, micromicets (moulds)

The paper is composed primarily of cellulose, and its basic material is wood or textile fibres. Due to its organic nature, the paper is an important source of nutrients for heterotrophic microorganisms. Moulds are living on organic tissues and obtain their food by implanting hyphae in host cells. On cellulosic materials were isolated and identified 140 genera totaling over 300 species of fungae. The majority belongs to Deuteromyconine, Zygomycotine and Ascomycotine class. The research shows that the highest percentage of infection of books is due to species of *Aspergillus* (30% of cases), and *Penicillium* (over 30%). The article makes a very useful overview of some species responsible for paper deterioration (the *Aspergillus*, *Penicillium*, *Trichoderma*, *Alternaria*, *Stachybotrys*, *Chaetomium* and *Aureobasidium* genera) and of the specific degradations.

Keywords: paper – pests, paper – biodegradation

Maria Fota, Gabriella Zsigmond. French rococo book with decorations. Study on a group of nine copies from Brukenthal Library's collections in Sibiu

With its valuable specimens, the old book collection of the Brukenthal Library could illustrate an entire history of the book. The books from the XVIIIth century are peculiarly remarkable. The library holds many precious books made by famous engravers, books which deserve to be remembered for their value and for engravings included: Voltaire's work, in Condorcet edition from 1784-1789, in 70 volumes illustrated by De Largillière and Jean Moreau le Jeune; the Boccaccio's *Decameron*, printed in London in 1757, in five volumes illustrated by Gravelot, Le Mire and L'Empereur; Corneille's plays, from 1764, illustrated by Gravelot; Dorat's poems, from 1770, illustrated by Eisen; Crousaz's *La logique*, printed in Amsterdam and illustrated by Chodoweicki and Picart, *Bibliothek der Romane*, printed in Riga or Ovid's *Metamorphoses*, printed in Paris, with illustration by Gravelot, Eisen, Moreau le Jeune and Choffard. All elements presented in the article, beginning with the artwork and ornaments and continuing with the printing characters are representative for the masterpieces in this collection.

Keywords: special collections, rare books – engravings, old books – decorative elements, old books – printing

Florea Oprea. Professional jargon in old book restoration domain. English-Romanian lexicon (terms and expressions)

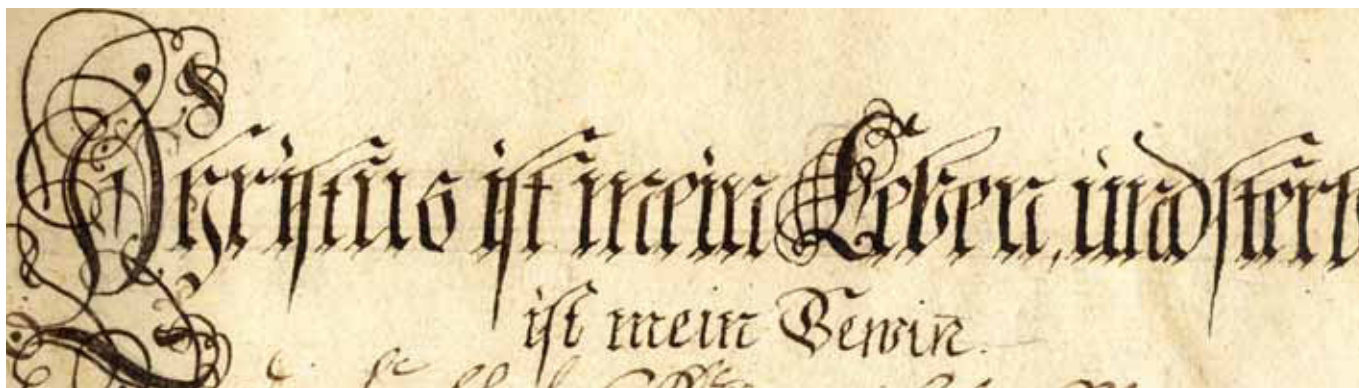
For restoration professionals communication based on rigorous language is essential in order to allow development of specialized studies and scientific works, experience exchange and professional expertise development in an area as sensitive as the protection of cultural heritage. Professional language in old books restoration domain was formed gradually inside the local workshops and guilds and not infrequently specialized terminology registered differences and particular meanings of a vernacular nature. The problem becomes even more important when scientific documentation and experience exchange has to cross linguistic barriers. The professional language was mostly overlooked by the general dictionaries or encyclopaedias, so that the lack of proper expressions becomes an obstacle in developing the profession. Such reasons determined the author to compile the present English-Romanian lexicon that might be of much interest for the Romanian old book restorers.

Keywords: old book – restoration, restoration – lexicon, English-Romanian lexicon

V. D. Negru. An important event for the cultural history at the National Library of Romania

On the agenda of cultural events dedicated to National Library of Romania's Days, the XIIth edition (December 9th-11th, 2009), the entire day of December 10th was devoted to activities coordinated by the National Centre on Pathology and Restoration of Documents. The seminar *Actualități în restaurarea cărților* (News in book restoration) and the exhibition *Restaurarea – o șansă de supraviețuire a cărților* (Restoration – a chance for books' survival) were a vivid illustration of NCPRD's activity. On the occasion, the first issue of **Revista Română de Conservare și Restaurare a Cărții** was released. The event, held by professionals, enjoyed laudatory presentations in cultural media (e.g. **România literară**, **Viața medicală**).

Keywords: National Library of Romania – event, National Center on Pathology and Restoration of Documents, seminar, exhibition, publication – launch

Aurelian-Cătălin Popescu. Plaidoirie pour un système national de conservation et de restauration du patrimoine documentaire

La stratégie nationale de préservation et de conservation du patrimoine documentaire des bibliothèques est une nécessité. Elle doit tenir compte de la législation et proposer de nouvelles réglementations législatives capables de l'imposer dans toutes les structures info-documentaires. Ayant comme but la réalisation d'une esquisse de projet de stratégie, l'article analyse la législation dans le domaine du patrimoine documentaire (La Loi des bibliothèques no. 334/2002, La Loi no. 111/1995 du Dépôt légal et La Loi no. 182/2000 de la protection du patrimoine culturel national mobile), les attributions légales des institutions fondées sur ces lois, le stade actuel d'application de la législation dans ces structures, esquissant les étapes nécessaires pour réaliser un système national de la préservation et de la conservation du patrimoine documentaire.

Wolfgang Knackstedt. Et habent sua fata archivi. Retrouver et inventorier les archives du Consistoire de l'Église Évangélique de Confession Augustinienne de Roumanie, District Bucarest

Ayant le siège central à Sibiu, L'Église Évangélique de Confession Augustinienne de Roumanie réunit les croyants luthériens allemands de Roumanie. En passant en revue les ans de la constitution de l'Archive Centrale de l'Église Évangélique de Sibiu, l'article présente le rapport d'activité d'un renommé spécialiste des Archives du Land de Rhénanie-Westphalie du Nord de Münster, membre de la commission d'élaboration des „Recommandations de Blaubeuren” – document fondamental pour les techniques de conservation et de restauration. L'auteur raconte verveusement les circonstances par lesquelles, en 2004, pendant l'aménagement des Archives Centrales, ont été retrouvés les dossiers et les documents de l'archive du Consistoire de l'Église Évangélique du Vieux Royaume (Valachie), considérés perdus en 1944. S'appuyant sur les documents trouvés, l'article passe en revue les communautés paroissiales du Vieux Royaume avec leurs problèmes, notamment après 1945.

Mots-clés: archives – organisation, archives – conservation préventive, fonds périlés – étude de cas

Claudia Condruz. Manuscrit, capitalband, restauration

La Bibliothèque Nationale de Roumanie détient une collection précieuse de manuscrits en grec, latin, arabe et turc. Chaque manuscrit représente non seulement un support pour les informations incluses, mais aussi les matières qui composent ce support et les techniques de sa réalisation. Pendant la vie d'un manuscrit (d'un document, en général), les informations contenues au début s'estompent, elles peuvent être changées par d'autres ou s'emmêler, comment se passe dans le cas de réparations et de reliures. Dans le Centre National de Pathologie et de Restauration des Documents a été restauré un manuscrit grec de XVIIe siècle, *ARCHI SYNTO HAGIO ...*, qui représente le deuxième volume d'un recueil de psaumes et de prières se trouvant dans les collections spéciales de la Bibliothèque Nationale de Roumanie. La méthode utilisée a permis la conservation de tous les éléments présents au début des interventions, la consolidation des portions fragilisées, la reconstitution des zones qui manquent et, par la lecture des traces, la reconstitution des éléments perdus.

Mots-clés: manuscrits – restauration, restauration – méthodes

Cristian Paul Bedivan. Sur le bois et sur son utilisation dans la restauration et la reconstitution des plats

Par le texte qu'il contient, mais aussi par tout ce qu'il représente, le livre est un trésor informatif d'une grande richesse. La manière d'exécution et les matériaux utilisés font souvent d'un livre une œuvre d'art. Il y a des informations souterraines adressées aux spécialistes et aux amateurs passionnés par le livre. Celles-ci nous obligent à garder intacts tous les éléments de cet *objet-outil*. Dans les plats de bois des livres ont été concentrées beaucoup d'informations apparemment négligeables. Le bois est comme un être vivant. Il garde la mémoire des années. Le temps le rend rigide. Nous, les restaurateurs, nous avons le devoir d'observer attentivement chaque plat et de faire une lecture correcte des informations concernant les outils et les essences de bois utilisées.

Mots-clés: bois – restauration, restauration – recommandations

Roxana Deaconu. Une méthode non-conformiste de nettoyage de la peau tatouée

L'article présente la méthode utilisée pour nettoyer les peaux tatouées se trouvant dans la collection de l'Institut Médico-Légal de Bucarest. Les tatouages ont été prélevés par le docteur Mina Minovici, au début du XXe siècle. En qualité de restaurateur, l'auteur a fait beaucoup de testes de nettoyage en cherchant la méthode la plus efficace. Les meilleurs résultats ont été obtenus par le nettoyage à l'aide de la salive (qui contient des enzymes). Grâce à sa viscosité, la salive n'humecte trop la peau, ayant une nature semblable à celle-ci. Les peaux tatouées ont été nettoyées rapidement et avec efficacité. Leurs couleurs ont été renouvelées aussi. Le surplus de salive a été éliminé par l'application d'une solution hydro-alcoolique et par le tamponnage à l'aide d'un papier-filtre.

Mots-clés: peau tatouée – restauration, restauration – méthode

Cristina Carșote, Irina Petroviciu, Lucreția Miu, Gheorghe Niculescu, Corina Matei.

L'investigation d'un document de XVIIe siècle par des techniques analytiques (FTIR-ATR, XRF, LC-MS)

L'article présente les investigations d'un document historique sur parchemin de l'époque de Alexandru Moghilă Voievod (1615-1616) – *Pecete 10* (Paraphe 10), document qui se trouve au Musée Militaire National „Le Roi Ferdinand Ier” de Bucarest. Par ces investigations qui font partie du projet PERGAMO on se propose de mettre en évidence la nécessité de développer des projets interdisciplinaires dans le domaine du patrimoine culturel. Ce type d'investigations suppose une évaluation non invasive du niveau de dégradation du parchemin (par FTIR-ATR), l'identification de l'encre utilisée (par XRF) et les sources biologiques de la coloration du cordon rouge du document (LC-MS) sur lequel est appliqué le sceau avec l'emblème de Moldavie. Les analyses effectuées montrent que le parchemin n'a pas été dégradé par dénaturation, par hydrolyse ou oxydation et que l'encre utilisée est féro-gallique. Dans le cordon de soie rouge ont été identifiées trois sources biologiques: Cochineal (fort probablement mexicain, *Dactylopius coccus* Costa), *Rubia tinctorum* et des tanins.

Mots-clés: patrimoine culturel – recherche, parchemin – investigations, encre, colorants

Iulia Pascu. Fungs, micro-mycètes (moisissures)

Le papier contient de la cellulose, la matière de base étant la fibre textile et le bois. Par sa nature organique, le bois est une source importante de substances nutritives pour les micro-organismes hétérotrophe. Les moisissures vivent dans ou sur les tissus organiques et se nourrissent en implantant ses hyphes dans les cellules-hôtes. Sur les matériaux cellulosiques ont été isolés et identifiés 140 genres (plus de 300 espèces) de fungs. Leur majorité appartient aux sous-embranchements Deuteromyconine, Zygomycotine et Ascomycotine. Les recherches montrent que la majorité des livres ont été infestés par des espèces de *Aspergillus* (30%) et de *Penicillium* (plus de 30%). L'article passe en revue quelques espèces responsables de la détérioration du papier (les genres *Aspergillus*, *Penicillium*, *Trichoderma*, *Alternaria*, *Stachybotrys*, *Chaetomium* et *Aureobasidium*) et aussi les dégradations spécifiques produites.

Mots-clés: papier – organismes nuisibles, papier – biodégradation

Maria Fota, Gabriella Zsigmond. Le livre rococo français avec décorations. Etude sur un lot de neuf exemplaires des collections de la Bibliothèque Brukenthal de Sibiu

Par ses précieux exemplaires, le fond des livres anciens de la Bibliothèque Brukenthal peut illustrer entièrement l'histoire du livre. On remarque spécialement les livres du XVIIIe siècle. La Bibliothèque possède beaucoup de livres réalisés par des graveurs renommés, importants autant par leur rareté que par leurs gravures: l'œuvre de Voltaire, dans l'édition de Condorcet de 1784-1789, en 70 volumes illustrés par De Largillière et Jean Moreau le Jeune; *Le Décameron* de Boccaccio, imprimé à Londres en 1757, en cinq volumes illustrés par Gravelot, Le Mire et L'Empereur; les pièces de théâtre de Corneille, de 1764, illustrées par Gravelot; les poèmes de Dorat de 1770, illustrés par Eisen; *La logique* de Crousaz, imprimée à l'Amsterdam et illustrée par Chodoweicki et Picart; *Bibliothek der Romane*, imprimée à Riga ou *Les Métamorphoses* d'Ovide, imprimées à Paris, avec les illustration de Gravelot, Eisen, Moreau le Jeune et

Choffard. Tous les éléments présentés dans cet article – les illustrations, les ornements, les caractéristiques de l'imprimerie – sont une plaidoirie pour les chefs d'œuvres de cette collection.

Mots-clés: collections spéciales, livre ancien– gravure, livre ancien – éléments décoratifs, livre ancien – imprimerie.

Florea Oprea. Le langage professionnel du domaine de la restauration des livres anciens. Glossaire anglais-roumain (mots et expressions)

Pour les professionnels de la restauration, le langage rigoureux est essentiel dans l'élaboration des études et des ouvrages scientifiques, dans l'échange d'expériences et dans le développement de l'expertise professionnelle, dans un domaine aussi sensible que la protection du patrimoine culturel. Le langage professionnel dans le domaine de la restauration de livres anciens a été élaboré progressivement, par la contribution des ateliers et des associations professionnelles locales. La terminologie a enregistré avec le temps des différences et des particularités qui l'ont poussée vers un jargon local. Le problème devient plus difficile quand la documentation scientifique et l'échange d'expériences doivent dépasser les barrières linguistiques. Généralement, le langage du domaine de la restauration a été ignoré par les dictionnaires généraux ou par les encyclopédies. Le manque d'expressions adéquates est un obstacle pour le développement de la profession. Voilà beaucoup de raisons pour élaborer ce glossaire anglais-roumain, utile aux restaurateurs de livres de Roumanie.

Mots-clés: vieux livre – restauration, restauration – glossaire, glossaire anglais-roumain

V. D. Negru. Un événement important pour l'histoire culturelle à la Bibliothèque Nationale de Roumanie

L'agenda culturel de la XIIe édition des Jours de la Bibliothèque Nationale de Roumanie (9-11 décembre 2009) a été dédié, le 10 décembre, à l'événement organisé par le Centre National de Pathologie et de Restauration des Documents (CNPRD). Le séminaire *Actualități în restaurarea cărților* (Actualités dans la restauration des livres) et l'exposition *Restaurarea – o șansă de supraviețuire a cărților* (La Restauration – l'espoir de survivre des livres) ont constitué un bon argument pour l'activité du CNPRD. À cette occasion, a été lancé le premier numéro de la **Revista Română de Conservare și Restaurare a Cărții**. Bien reçu par les spécialistes, l'événement a fait la une de la presse (e.g. **România literară, Viața medicală**).

Mots-clés: Bibliothèque Nationale de Roumanie – événement, Centre National de Pathologie et de Restauration des Documents, séminaire, exposition, publication – lancement

Politica culturală și bibliotecile

Gheorghe Buluță

CONTESTATĂ la un moment dat, rău ori confuz înțeleasă, ideea politicii culturale a guvernat totuși cu succes demersuri dintre cele mai izbutite în multe țări europene.

Experiența românească din ultimele două decenii a demonstrat necesitatea implicării statului în cultură. Este o responsabilitate ce îi revine acestuia în măsura în care administrează banul public. Or, când problema se pune astfel, și, mai ales, când banul public nu ar trebui să fie nici risipit, dar nici acordat cu excesivă parcimonie, ideea unei politici culturale adecvate revine în discuție. Există, pe de o parte, mentalitatea bine ilustrată de Caragiale – și deci deja tradițională – că statul e dator să dea, treaba lui de unde, „că doar de aceea-i stat”, în mod necondiționat, oricât și oricui, că statul e răspunzător de tot. Caragiale șarjează chiar până acolo încât statul trebuie să se ocupe și de asigurarea doicii pentru familia X. Această credință a rămas nestrămutată, mai ales după ce decenii la rând statul s-a implicat, într-adevăr, în mod abuziv, și în intimitatea cetățeanului până dincolo de limitele normalității. Greu de spus dacă acest paternalism tiranic, dar și eliberator de orice responsabilitate ar fi mulțumit personajele din lumea lui Caragiale. Pe de altă parte, ca o reacție la acest fenomen, după 1989 a apărut ideea că statul trebuie să se ocupe de cu totul altceva și să lase cultura în deplină libertate. Ceea ce din perspectiva administrației, era foarte convenabil, toate răspunderile – mai ales cele financiare, cele mai dezagreabile – urmând a fi lăsate în seama unor eventuali miliardari cu inima la fel de largă ca și punga și care ar fi așteptat cu nerăbdare să-și dăruiască banii, din pură și nobilă generozitate, pentru întreprinderi culturale. Dar miliardarii au găsit ceva mai bun de făcut cu banii lor și oricum, ca și statul, n-ar fi putut mulțumi pe toată lumea. S-a ajuns astfel la o dezamăgire aproape generală și la o degradare rapidă a stării instituțiilor de cultură pentru care statul a acordat tot mai puține fonduri, iar autoritățile locale au făcut cât au putut, ori cât au vrut, *dacă* au vrut. Presa este plină de reproșuri publice pentru starea cutărui sau cutărui sit istoric ori monument, a cutărei sau cutărei instituții culturale.

Există o anumită tendință contemporană, universală, de a se minimaliza cultura, considerată oarecum „inactuală”, precum și o anumită confirmare a ideilor lui Marshall McLuhan în privința Galaxiei Gutenberg. Pentru biblioteci este un motiv în plus să se conteze pe programe naționale de dezvoltare, așa cum este, în Franța, *Planul de acțiune pentru patrimoniul scris*, pe programe globale, la nivelul Europei mileniului trei, care să intervină în mod decisiv pentru ca lectura publică să își păstreze locul și rolul (informativ și formativ), dat fiind că între obiectivele Europei Unite se numără și calitatea vieții cetățenilor ei, iar *calitatea vieții presupune între altele și calitatea lecturii*.

Ce trebuie deci să facă statul pentru a nu lăsa să se piardă ceea ce este deja bun făcut, dar și pentru a nu sufoca, în mod abuziv și obtuz, fenomenele vii?

În unele țări europene s-au găsit soluții. Nu fără polemici și adversități, dar s-au găsit. Statul își asumă responsabilitățile într-un mod echilibrat. El acordă, la nivel central, subvenții pentru programe de interes național, iar la nivel local, comunitatea, prin aleșii ei, face restul. Și mai rămâne destul loc și pentru toate inițiativele particulare. Statul nu face totul, dar face cât este necesar. Politica culturală are rolul de a realiza tocmai acest echilibru între responsabilitățile celor care administrează banul public și libertatea celorlalți. Există, evident, priorități naționale. În orice țară a lumii, unde se face simțită politica culturală, aceasta are în vedere în primul rând *protecția și promovarea culturii naționale*. Subvențiile sunt în mod declarat dirijate în acest scop și există institute și instituții care se ocupă de promovarea valorilor naționale în respectiva țară și în afara ei (prin traduceri și expoziții în cazul culturii scrise). Pe de altă parte, atașații culturali sunt și ei foarte activi și foarte prezenți acolo unde le este locul.

În orice țară opoziția pândește, cum este firesc, erorile guvernanților și le exploatează în favoarea sa. Acest lucru îi face întotdeauna pe cei care au în răspunderea lor banul public, foarte atenți să asigure un cadru juridic legal și constituțional inclusiv activităților din domeniul culturii care le revin în sarcină.

Astfel, indiferent dacă un proiect de lege a fost înaintat de un partid, dar ajunge să fie votat după alegerile câștigate de un alt partid, interesul național trece înaintea intereselor și animozităților politice ori personale, iar cadrul instituțional funcționează fără întrerupere.

Politica culturală are în vedere tocmai această funcționare în prezent și în perspectivă. Ea creează și ameliorează continuu structuri viabile, logice, adaptate la realitatea socială, asigură necesarul minim în materie de fonduri și veghează ca aceste fonduri să fie bine folosite. Proiectele subvenționate trebuie să se încadreze în anumite norme al căror rost este acela de a evita risipa sau utilizarea nerațională. Se are în vedere nu numai ansamblul, dar și detaliul. Politica culturală nu se adresează unui cetățean ideal, ci fiecărei categorii în parte. Ea evaluează cu luciditate realitatea și se adaptează.

Toate competențele profesionale sunt folosite pentru a sesiza exact unde, când și cum trebuie intervenit. Fără a considera cineva că se încalcă o libertate, politica culturală este astfel articulată, încât, prin instituții și prin ceea ce se numește „animație”, cetățeanul indiferent sau ignorant să fie atras către cultură. Statul nu se mulțumește să asigure dotările materiale (construcții, echipamente, carte etc.), ci, prin această politică, se îngrijește ca ele chiar să fie utilizate de cât mai multă lume.

Politica culturală poate opera deci pe ansamblu, dar și în medii speciale, în cadrul unor proiecte de anvergură națională sau în inițiative locale, conferind tuturor acestora coerență și funcționalitate, eficiență și complementaritate.

Logica unei asemenea politici, perfecționată în timp, face ca banul public să fie bine valorificat, iar interesul culturii perfect susținut. Elaborarea și respectarea unor norme elimină capriciul și subiectivismul – omenеști în fond – ale funcționarilor și exclud favorizarea unei instituții în dauna alteia. Legi, standarde, reglementări și metodologii inteligente, generate tocmai de evoluția în timp a obișnuinței de a conduce după rigorile unei politici culturale, creează stabilitatea și continuitatea juridică și organizatorică a instituțiilor, le asigură fondurile necesare sau cel puțin minime, lăsându-le totuși o anumită libertate de acțiune. Pe de o parte o anumită disciplină ierarhică, administrativă și financiară, pe de altă parte posibilitatea de mișcare, iată două componente complementare bine echilibrate ale unei politici culturale bazate pe principii ferme, dar și pe realitățile fiecărui moment și ale fiecărei țări.

Pledoarie pentru un sistem național de conservare și restaurare a patrimoniului documentar

*Dr. Aurelian-Cătălin Popescu,
Șef Serviciu Restaurarea și Prezervarea Publicațiilor
Biblioteca Centrală Universitară „Carol I” – București*

Integrarea europeană, pe lângă schimbările pe care le-a adus pe plan micro și macroeconomic, a început să se reflecte și în activitatea desfășurată în biblioteci, determinându-le să se alinieze la standardele europene privind accesul la informație. Nu în ultimul rând, integrarea se reflectă și în calitatea documentului pus la dispoziția utilizatorului.

În spațiul european, există anumite programe cadru ce acoperă întreaga sferă de activitate a conservării și comunicării colecțiilor, programe dedicate, cu precădere, conservării documentelor de bibliotecă.

Pentru a asigura perenitatea documentelor este nevoie, și în spațiul românesc, de efortul concertat al tuturor factorilor decizionali și administrativi, întrucât bibliotecile se află în subordinea mai multor ministere și a consiliilor locale.

Accentul se pune, prin urmare, pe necesitatea creării unei strategii naționale de prezervare și conservare a patrimoniului documentar aflat în biblioteci. Această strategie trebuie să se bazeze pe legislația deja existentă și să propună noi reglementări legislative care să contribuie la implementarea ei la nivelul tuturor structurilor infodocumentare.

Pentru a elabora această schiță de proiect de strategie, am analizat legislația în vigoare cu referire la patrimoniul documentar (Legea bibliotecilor nr. 334/2002, Legea nr. 111/1995 privind Depozitul legal de documente, Legea nr. 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil), am studiat atribuțiile legale ale instituțiilor create în baza acestor legi și am analizat stadiul actual de aplicare a legislației la nivelul structurilor cu atribuții în domeniu, schițând etapele necesare de realizare a unui sistem național de prezervare și conservare a patrimoniului documentar.

Cadrul legislativ și instituțional

Conform Legii bibliotecilor nr. 334 din 31/05/2002, republicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 132 din 11/02/2005, reactualizată în 2006, „Sistemul național de biblioteci, în raport cu funcțiile și atribuțiile acestora, este structurat astfel:

- a) Biblioteca Națională a României;
- b) Biblioteca Academiei Române;
- c) biblioteci universitare;
- d) biblioteci specializate;
- e) biblioteci publice;
- f) biblioteci școlare.”

Fiecare tip de bibliotecă are funcții specifice, clar delimitate în Legea nr. 111/1995, modificată prin Legea nr. 209/2007 privind Depozitul legal de documente și republicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 755 din 07/11/2007. Sunt enumerate bibliotecile care au obligația de a depista, colecționa, comunica și conserva documentele importante editate în țară pentru a putea constitui în baza lor depozitul legal care trebuie să transmită patrimoniul documentar generațiilor viitoare.

În conformitate cu Legea bibliotecilor nr. 334 din 31/05/2002, republicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 132 din 11/02/2005, articolul 12 litera g), Biblioteca Națională a României a înființat *Centrul Național de Patologia și Restaurarea Documentelor*, care elaborează și emite, în concordanță „cu normele internaționale în vigoare, norme și metodologii de conservare și de restaurare, de funcționare a laboratoarelor de restaurare din țară și acordă asistență de specialitate”.

O altă lege cu aplicabilitate și în ceea ce privește patrimoniul documentar este Legea nr. 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 530 din 27/10/2000, modificată în anul 2006 și republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 10 din 8/1/2007.

Articolul 3 al acestei legi definește „bunurile care alcătuiesc patrimoniul cultural național mobil”, precizând și documentele specifice structurilor infodocumentare, care, indubitabil, trebuie avute în vedere pentru crearea unor condiții de conservare deosebite:

- „d) manuscrise, incunabule, cărți rare și cărți vechi, cărți cu valoare bibliofilă;
- e) documente și tipărituri de interes social: documente de arhivă, hărți și alte materiale cartografice”.

Un alt aspect care atestă interesul manifestat pentru valorile patrimoniale se reflectă în articolul 22, alineatul 3) al aceleiași legi care precizează că „Instituțiile publice specializate și nespecializate, cultele, precum și agenții economici, care dețin cu orice titlu, bunuri culturale mobile clasate, au obligația să finanțeze achiziționarea și instalarea de sisteme antiefracție, antiincendiu și de asigurare a microclimatului pentru protecția bunurilor culturale mobile.”

Necesitatea creării unei instituții specializate, având drept preocupare permanentă conservarea și restaurarea patrimoniului cultural din spațiul românesc a fost reglementată prin Legea nr. 182/2000 privind protejarea patrimoniului

cultural național mobil (articolul 56, alineatul 1) prin înființarea *Institutului Național de Cercetare în Domeniul Conservării și Restaurării*, instituție publică aflată în subordinea Ministerului Culturii și Patrimoniului Național.

Institutul Național de Cercetare în Domeniul Conservării și Restaurării Patrimoniului Cultural Național Mobil are ca principale atribuții:

- „a) investigarea cu mijloace specifice de analiză a materialelor constituente ale bunurilor culturale mobile, în funcție de compoziție, tehnologie de prelucrare și proveniență;
- b) experimentarea materialelor necesare pentru conservarea și restaurarea bunurilor culturale mobile, precum și pentru combaterea agenților biologici;
- c) colaborarea cu specialiștii de profil la expertizarea bunurilor culturale clasate sau în curs de clasare;
- d) pregătirea și perfecționarea specialiștilor în domeniile investigării, conservării și restaurării bunurilor culturale mobile;
- e) colaborarea cu instituții de profil din țară și din străinătate.”

Structură de importanță națională, *Comisia Națională a Bibliotecilor*, înființată prin Ordin comun al Ministerului Culturii și Cultelor și Ministerului Educației și Cercetării, în scopul coordonării, sistematizării și rezolvării unor probleme cu care se confruntă bibliotecile românești, își desfășoară activitatea în baza Legii bibliotecilor nr. 334/2002, având în subordinea sa *Subcomisia pentru strategii, programe, proiecte pentru activități de bibliotecă și formare profesională*.

Principalele atribuții ale acestei subcomisii, cu aplicabilitate în domeniul prezervării și conservării patrimoniului documentar aflat în biblioteci, enunțate la articolul 7, sunt:

„– de a elabora strategii și programe pentru sistemul național de biblioteci, pe care le supune spre aprobare, prin ordin comun, ministrului educației și cercetării și ministrului culturii și cultelor;

– de a elabora și propune metodologiile, normele, normativele și reglementările din domeniul protejării bunurilor culturale de patrimoniu din biblioteci, pe care le înaintează Ministerului Culturii și Cultelor, respectiv Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor.”

În privința sistemului educațional destinat formării și perfecționării conservatorilor și restauratorilor care își desfășoară activitatea în structurile infodocumentare, unicul organism abilitat în acest sens este *Centrul de Pregătire Profesională în Cultură*, subordonat Ministerului Culturii și Patrimoniului Național. Centrul pregătește conservatori generali pentru muzee și biblioteci și restauratori pentru toate tipurile de patrimoniu cultural.

Analiza modului de aplicare a legislației în vigoare

Având în vedere cadrul legislativ și instituțional creat pentru patrimoniul cultural în ansamblul său, unde regăsim inclus și patrimoniul documentar din biblioteci, ne propunem să analizăm în continuare activitatea desfășurată de organismele create prin legislația specifică pentru îmbunătățirea funcționării sistemului național.

Deoarece suntem interesați în mod deosebit de patrimoniul documentar, constatăm ca prim aspect îngrijorător faptul că în prezent, *Centrul Național de Patologia și Restaurarea Documentelor*, aflat în subordinea Bibliotecii Naționale a României, nu realizează decât o activitate de pregătire a restauratorilor pentru documente, neîndeplinind nicio altă atribuție menționată în lege și desfășurându-și activitatea într-un spațiu provizoriu și impropriu.

O altă problemă care trebuie să suscite atenția – nu doar specialiștilor în conservare și restaurare din biblioteci, ci și tuturor celor interesați în mod real de existența unor structuri funcționale, similare celor din spațiul european – este aceea că atât în structura *Comisiei Naționale a Bibliotecilor*, organism reprezentativ pentru toate tipurile de activități desfășurate în biblioteci, cât și în cea a subcomisiilor sale nu se regăsește nicio persoană cu pregătire, calificare sau atestare de conservator sau restaurator de documente.

Cu toate acestea, *Subcomisia pentru strategii, programe, proiecte pentru activități de bibliotecă și formare profesională* a elaborat direcțiile strategice pentru sistemul național de biblioteci din România pentru perioada 2008-2010, unde (în cadrul Direcției strategice nr. 3) identificăm obiectivul nr. 4: „Stabilirea unei politici de prezervare, conservare și restaurare a documentelor la nivel național conform standardelor internaționale”.

Pe de altă parte, remarcăm că de nouă ani de zile, *Institutul Național de Cercetare în Domeniul Conservării și Restaurării* își desfășoară activitatea cu o dotare minimală și cu un personal insuficient, în clădirea Muzeului Național de Istorie a României, cu deschidere doar asupra patrimoniului muzeal. Direcțiile de cercetare ale acestui institut nu includ problemele de conservare sau restaurare specifice patrimoniului documentar aflat în biblioteci.

Chiar și programul de pregătire a conservatorilor desfășurat la *Centrul de Pregătire Profesională în Cultură* pune accentul în mod special pe zona patrimoniului cultural istoric aflat în muzee, ignorând, în general, problemele grave cu care se confruntă bibliotecile.

Drept urmare se poate constata cu ușurință nefuncționalitatea întregului sistem prin inexistența unor pârgii de comandă și control a activității de conservare și restaurare desfășurate în biblioteci.

Ca o trăsătură definitorie a stării actuale, se desprinde clar lipsa de comunicare și colaborare între instituțiile abilitate legal să vegheze asupra patrimoniului documentar.

Voi încerca să schițez un proiect de sistem național românesc de prezervare și conservare a patrimoniului documentar, articulat pe structurile existente și legislația în vigoare.

Este absolut necesară, încă de la început, delimitarea clară a patrimoniului documentar de patrimoniul cultural în general, aflat în muzee, deoarece patrimoniul documentar este unul dinamic, în continuă formare.

Gândind gradual, într-o logică fluentă, considerăm necesară abordarea coordonatelor esențiale: organizare – cercetare – colaborare – aplicare, atât pentru viabilitatea cât și pentru eficiența sistemului național de prezervare și conservare a patrimoniului documentar. Sistemul național de prezervare și conservare a patrimoniului documentar trebuie să se bazeze pe o structură care să-i aducă laolaltă pe toți deținătorii de patrimoniu documentar, structură deja existentă prin *Comisia Națională a Bibliotecilor*.

O primă necesitate constă în realizarea unei anchete la nivel național cu privire la starea și natura fondurilor de documente aflate în biblioteci, la modalitățile de păstrare și consultare, pentru a avea o imagine completă a stării de fapt și pentru a propune mijloace unitare de creare a unui cadru logistic adecvat unor condiții optime de conservare.

În urma anchetei va fi posibilă ierarhizarea sistemului național de biblioteci în funcție de importanța fondurilor deținute, dar și de nivelul de conservare care se aplică respectivelor colecții. Spre exemplu, bibliotecile care beneficiază de depozitul legal și care au cel mai ridicat nivel de conservare necesită atât dotări specifice cât și personal calificat.

O altă prioritate a *Comisiei Naționale a Bibliotecilor* ține de analiza organigramelor bibliotecilor și centrelor documentare pentru elaborarea unor normative de încadrare a personalului de specialitate, în mod deosebit a conservatorilor, care să beneficieze de dotările necesare pentru a veghea asupra integrității și perenității colecțiilor.

În acest scop, comisia trebuie să stabilească criteriile de evaluare a activităților vizând conservarea documentelor din bibliotecile din România și să implementeze un mecanism de coordonare și control a acestor activități.

Aspectele menționate sunt indisolubil legate de faptul că această structură – *Comisia Națională a Bibliotecilor* – poate propune și sprijini înființarea unor laboratoare de conservare și restaurare în bibliotecile din sistem care au un bogat fond documentar, aflat însă într-o stare de conservare deficitară.

În concluzie, în situația actuală, direcțiile de acțiune trebuie îndreptate spre conservarea preventivă, cel puțin în marile structuri infodocumentare, prin intensificarea activităților de conștientizare a autorităților finanțatoare cu privire la prezervarea documentelor.

Considerăm modelele american și european – francez, englez – nu doar interesante, ci și posibil de adaptat la realitățile românești, dat fiind că sunt caracterizate de coordonarea la nivel național a întregii activități de prezervare și conservare a documentelor.

Biblioteca Congresului are o structură specializată bazată pe cercetarea fundamentală și aplicată, structură care coordonează întreaga rețea națională și promovează metode și tehnici de conservare preventivă sau curativă prin recomandarea de materiale și tehnologii verificate.

Biblioteca Britanică deține un centru național de conservare cu structuri specializate de conservare preventivă, de cercetare a factorilor de deteriorare, de tratamente de recondiționare și restaurare.

Biblioteca Națională a Franței are în subordine un centru tehnic de conservare structurat pe sectoare de cercetare a factorilor de risc, a modalităților de contracarare a lor, de testare a materialelor folosite în activitatea de conservare preventivă sau curativă.

Toate aceste mari biblioteci susțin și programe de pregătire și îndrumare a conservatorilor și restauratorilor care își desfășoară activitatea în diverse structuri infodocumentare.

Preocuparea manifestată în mod constant pentru pregătirea și perfecționarea profesională a specialiștilor este reflectată și de site-urile acestor biblioteci care pun în acces liber bogate baze de date cu documente din domeniul conservării și restaurării, ca și de editarea unor reviste electronice și pe suport papetar dedicate problematicei actuale a prezervării și conservării patrimoniului documentar.

Biblioteca Națională a României, ca instituție coordonatoare a tuturor activităților din rețeaua bibliotecilor din România, trebuie să gestioneze și să îndeplinească toate atribuțiile specifice de prezervare și conservare care derivă din Legea bibliotecilor prin intermediul *Centrului Național de Patologia și Restaurarea Documentelor*. Se impune ca acest centru să își diversifice activitatea pe cele două segmente: conservarea preventivă și conservarea curativă a patrimoniului documentar.

Activitatea de cercetare în conservarea preventivă trebuie să se axeze pe realizarea de studii privind factorii de risc la care sunt supuse toate tipurile de documente și pe elaborarea de norme și proceduri care trebuie aplicate pentru contracararea tuturor categoriilor de factori distructivi. În mod complementar sunt necesare soluții pentru implementarea acestor norme și proceduri la toate nivelurile sistemului național de biblioteci.

Tot în direcția prevenirii degradării documentelor, Biblioteca Națională a României trebuie să întocmească standarde pentru crearea unor condiții optime de păstrare pentru toate categoriile de documente și, în același timp, să avizeze și să recomande instrumentele necesare pentru monitorizare, conforme cu standardele internaționale.

Este incontestabil faptul că sistemul românesc de prezervare și conservare poate fi unul viabil, eficient în contextul cointereseării reale a tuturor structurilor, în organizarea lor ierarhică, cu condiția ca modelul european, devenit leitmotivul perioadei actuale, să se reflecte cât mai rapid, nu ca „formă fără fond”, ci prin implementarea adaptată la realitățile biblioteconomice românești, manifestate, din păcate, până în prezent, printr-o criză a percepției ideii de conservare și prezervare, uneori din ignoranță, alteori din indolență.

Et habent sua fata archivi.
Regăsirea și inventarierea fondului arhivistic
al Consistoriului Districtual Evanghelic al Bisericii Evanghelice
de Confesiune Augustană din România, București

Dr. Wolfgang Knackstedt
fost prim-consilier arhivistic, Arhivele Landului Renania de Nord Westfalia, Germania
referent de specialitate pentru conservare și restaurare¹

Parafrazând citatul „Et habent sua fata libelli” – cărțile au destinele lor – se poate spune și „Et habent sua fata archivi” – și arhivele își au destinele lor². Iar dacă este într-adevăr așa, arhiviștii care clarifică destinele sau detectează, adăpostesc și prelucrează arhivele, nu se prea potrivesc imaginii arhivistului prețios și plictisit, imagine care ține mai degrabă de activitatea criminalistului și a conservatorului pe teren. În orice caz, teama de pivnițele întunecoase și podelele prăfuite nu este permisă. Istoria Arhivei Centrale a Bisericii Evanghelice C. A. de la Sibiu este o dovadă unică pentru o astfel de abordare a activității noastre. Dr. Theilemann, directorul **Casei Friedrich Teutsch** din Sibiu, a ilustrat etapele formării actualei Arhivei Centrale în primul număr al **Revistei Române de Conservare și Restaurare a Cărții**³.

Un fond arhivistic important în relațiile germano-române din vechiul Regat este fondul descoperit în condiții neobișnuite în 2004 în București, fond puțin cunoscut chiar și de specialiști.

După organizarea arhivelor în secolul al XVI-lea, Biserica Evanghelică din Transilvania își exprima deja în secolele XVIII-XIX, îngrijorarea cu privire la documentele rezultate din activitatea ecleziastică, dată fiind situația deosebită a germanilor în Transilvania. La îndemnul episcopului G. D. Teutsch, Consistoriul Superior a validat în 1872 un ordin privind registratura și arhivele, ordin care a permis, în fiecare comunitate, crearea de registraturi și arhive care puteau fi comparate și care erau atent verificate cu ocazia inspecțiilor. Principiile care au stat la baza organizării registraturilor și arhivelor parohiale sunt aplicate și în ziua de azi în inventariere și în organizarea nomenclatorului. Cu toate acestea, încercările de a crea o arhivă centrală după primul război mondial ori între anii 1938-1941 nu au avut vreun rezultat practic. Situația Bisericii după 1945 a blocat alte demersuri pentru păstrarea în condiții optime a bunurilor arhivistice bisericești. Regulamentul arhivelor din 1960, care includea și inspectarea regulată a registraturilor parohiale, dovedea oarecare grijă pentru fondul arhivistic⁴. Legea nr. 63/1974 și decretul-lege privind Fondul Arhivistic Național nr. 472/1971, cu constrângerile de inventariere și mecanismele sale de control, precum și, începând cu anii '80, situația parohiilor părăsite și a registraturilor parohiale neasigurate, au amplificat necesitatea găsirii unei soluții. După Revoluția din decembrie 1989, retrocedarea clădirii orfelinatului vechi din Sibiu a permis amenajarea **Casei Teutsch** drept clădire a arhivei și a centrului cultural, inaugurate în 2003 și deschise publicului în 2004.

Începută în 1982, și extinsă după 1990, „arhivistica de urgență”⁵ a urmărit în primul rând salvarea și înregistrarea provizorie a vechilor registraturi în cadrul punctelor de colectare și, ulterior, în clădirea orfelinatului, în baza ajutoarelor și a proiectelor din România și Germania, dar mai ales prin strădania Bisericii Evanghelice. În preajma anului 2000, am participat eu însumi la acțiunile de salvare și preluare a arhivelor, acțiuni care au însemnat

1. Dr. Knackstedt, născut în 1935, a lucrat din 1976 la filiala din Münster a Arhivelor Statului. La începutul anilor 90, s-a ocupat cu precădere de elaborarea recomandărilor privind conservarea fondurilor arhivistice și de bibliotecă din Blaubeuren (*Blaubeurener Empfehlungen. Empfehlungen für die Restaurierung und Konservierung von Archiv- und Bibliotheksgut*). În: WEBER, Hartmut (ed.). *Bestandserhaltung in Archiven und Bibliotheken*, Stuttgart, 1992, p. 157-170; vezi și KNACKSTEDT, Wolfgang. *Bedingungen und Grenzen der Archivalienrestaurierung*. În: WEBER, Hartmut (ed.). *Bestandserhaltung in Archiven ...*, loc. cit., p. 53-70. În 2001 și 2007, dr. Knackstedt a asistat intensiv ca voluntar la inventarierea fondurilor Arhivei Centrale a Bisericii Evanghelice din Sibiu.

2. Dr. Knackstedt îi mulțumește dnei Oana Alexandra Coman-Sipeanu, restaurator, pentru traducere și dlui dr. Wolfram G. Theilemann pentru redactare.

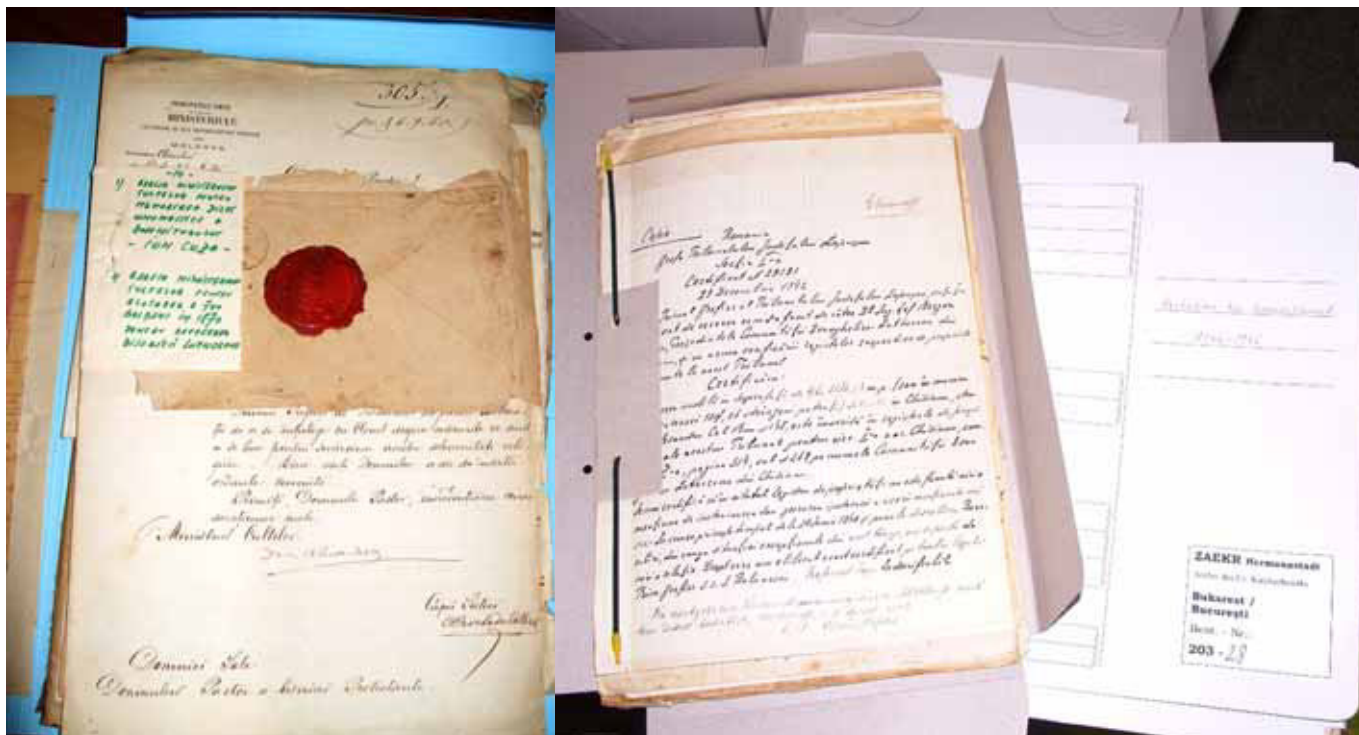
3. THEILEMANN, Wolfram G. Das neue Zentralarchiv der Evangelischen Kirche A.B. in Rumänien – endlich ein angemessener Ort für die Schriftgutüberlieferungen der traditionsreichen Minderheitenkirche. În: *Aus evangelischen Archiven*, no 44, 2004, p. 75-94; vezi și: Idem. Conservarea preventivă în depozitul Arhivei Centrale a Bisericii Evanghelice de Confesiune Augustană din România, Sibiu. În: *Revista română de conservare și restaurare a cărții*, nr. 1, 2008, p. 20-35.

4. Arhiva Centrală a Bisericii Evanghelice C. A. în România, Sibiu, prescurtat ACBER, fond 203; Consistoriul Districtual București, cota 109 din 21.01.1960, nr. 88/1960; vezi și nr. 485/1959.

5. THEILEMANN, Wolfram G. Das neue Zentralarchiv ..., loc. cit., p. 83.

pentru toți cei implicați o participare fizică mai degrabă atipică pentru viața cotidiană a unui arhivist sau bibliotecar de profesie. În 2004, totalul registraturilor parohiale preluate din întreaga țară atinsese cifra de 219.

La acestea s-au adăugat vechile registraturi ale autorităților centrale, pe când cele ale decanatului și ale Consistoriului Districtual București erau considerate de mult distruse și pierdute. Încă din 1968, în urma unei solicitări, o fostă angajată primise înștiințarea că: „vă informăm cu regret că în anul 1944, cu ocazia bombardamentelor inamice, întreaga noastră arhivă a fost distrusă”⁶, lucru care corespundea cu amintirile enoriașilor. La aceasta s-a adăugat, mai târziu, și faptul că Securitatea efectuase în anii '40-'50 confiscări și transporturi ale vechii registraturi a parohiei și decanatului din București⁷. Cutremurul din 1977, care a dus la demolarea școlii și a vechii case parohiale, a provocat – conform supoziției preotului paroh Dr. Zikeli – alte pierderi de documente⁸.

Acele parohiei evanghelice germane din Iași

Acele Consistoriului Districtual București referitoare la parohia evanghelică germană

Despre locul de păstrare a vechii registraturi nu s-a știut mult timp nimic. Abia la sfârșitul lui 2003, Arhiva Centrală de la Sibiu a fost înștiințată că la București au fost descoperite documente care ar putea să prezinte un interes pentru Biserica Evanghelică. Ulterior, dna Liliana Popa și dl Wolfram G. Theilemann au putut constata în timpul unei vizite la București, între 1-2 decembrie 2004, că documentele descoperite mai demult pe str. Temeșana, în pivnița unei foste case parohiale, aparțin într-adevăr vechii registraturi a Consistoriului Districtual Evanghelic German pentru Vechiul Regat, care număra în 1938 circa 21.000 de credincioși. Materialul, așezat cu precădere în mape orizontale, se afla într-o stare precară și era foarte murdar. Pe lângă cei circa cinci metri liniari de documente vechi, în registratura parohiei București se mai găseau și alte acte ale vechiului Consistoriu, precum și unele documente cu înscris grosolan, dar într-o stare considerabil mai bună, organizate în mare parte în bibliorafuri, după ordinea inițială. Documentele au fost preluate atunci pe liste provizorii (128 de cote). La 15 martie 2005, ACBER a preluat și restul de acte emise de Consistoriul Districtual București. În prezent, întreaga arhivă se află înregistrată la numărul 203.

Înainte de evaluarea conținutului, trebuie reamintită pe scurt istoria Consistoriului Districtual. Consistoriul Districtual București, ca organ central al comunităților parohiale evanghelice germane din Vechiul Regat al României, s-a constituit în forma cunoscută abia după primul război mondial, odată cu apariția noului stat român care cuprindea și Transilvania. Parohiile evanghelice din Moldova, Muntenia și Dobrogea se aflau încă de la mijlocul secolului al

6. ACBER, fond 203-108, nr. 200/1968.

7. Pentru amănunte privind vizita dr. Theilemann și a dnei Popa, fostă arhivistă principală a DJAN Sibiu, la vechea registratură a Parohiei București, între 1-2 decembrie 2004 vezi și documentele fondului 203 în ACBER, nr. acc. 2005/1 și 2005/2.

8. În ACBER, fond 203-108, nr. 232/68 din 31.03.1968, una dintre copiile bătute la mașină, adresate comunităților parohiale ale Consistoriului Districtual specifică: „pentru Consistoriul Districtual al Bucovinei dizolvat după 1940 a devenit responsabil Consistoriul Districtual Bistrița, iar pentru toate celelalte comunități, Consistoriul Districtual Brașov”. Mai multe amănunte privind istoria fondurilor arhiviste din parohiile evanghelice din Vechiul Regat, în curând: STACHE, Christa ; THEILEMANN, Wolfram G. (eds.). *Deutsch-Evangelisch in Rumänien. Quellen und Forschungen zur Geschichte der deutsch-evangelischen Gemeinden im rumänischen Altreich*. În: *Miscellanea ecclesiastica*, vol. VIII, Sibiu/Bonn, 2010.

Actele Consistoriului Districtual București aflate într-o stare de degradare avansată

XIX-lea, sub protecția Prusiei și, cu excepția Parohiei București, erau subordonate formal Consiliului Bisericesc Superior Prusac din Berlin⁹. Acesta insistase ca parohiile pe care le avea în subordine și care erau inspectate și de Consiliul din Berlin, să țină începând cu anul 1860 conferințe pastorale comune la care să participe și preoții din București. Abia însă în 1906 a fost înființată **Synodalverband der deutschen evangelischen Gemeinden an der unteren Donau** (Asociația Sinodală a Parohiilor Evanghelice Germane de la Dunărea de Jos), asociație destul de laxă din punct de vedere organizatoric. Odată cu izbucnirea primului război mondial, activitatea Asociației Bisericești Evanghelice aproape a sucombat. La sfârșitul lui 1919, Asociația Sinodală s-a reunit pentru a aproba fuziunea cu Biserica Evanghelică C. A. (a sașilor) din Transilvania. (Fuziunea a avut loc în 1920.) Astfel, parohiile Asociației au devenit parte a noii Biserici Evanghelice C. A. în România. Structura nou creată includea și Parohia București în forma păstrată până la dizolvarea sa din 1968.

În arhiva districtuală București – din câte știm până acum! – nu s-au păstrat acte sau alte materiale, nici de la conferințele pastorale din 1860, nici de la Asociația Sinodală din 1906. O constatare regretabilă, care ridică însă valoarea moștenirilor păstrate în altă parte. Acest lucru este valabil, de exemplu, pentru fondurile Arhivei Centrale de la Berlin¹⁰. Articolul de față face însă referire, în parte, și la lacuna care se întinde până în anii '30, deoarece tradiția corespondenței Consistoriului Districtual și a decanatului București începe abia din 1930, cu fragmente de documente anuale. Un fond complet al corespondenței districtuale, adică a documentelor anuale până la desființarea din 1968, există de abia din 1950. În articolul de față este, așadar, vorba numai de partea recentă a registraturii Consistoriului Districtual București, care datează doar cu puțin înainte de cel de-al doilea război mondial, restul fiind găsit în mod accidental în registratura curentă în timpul bombardamentelor din august 1944.

Partea salvată a vechii registraturi a parohiei București cuprinde astăzi 60-70 de metri liniari și include mai ales documente create începând cu anii '40. Așadar, din păcate, vechile registraturi bucureștene au suferit pierderi majore. Întrebarea dacă printre actele Cancelariei apar și fragmente ale administrației districtuale rămâne deschisă. Luând în considerare atât uniunea personală dintre protopop și decan, cât și strânsa legătură administrativă dintre parohie și Consistoriul Districtual, acest lucru nu ar fi surprinzător, însă în mod cert nu ar compensa pierderile¹¹.

Spre deosebire de rânduiala obișnuită a registraturilor în cadrul Bisericii din Transilvania, documentele Consistoriului Districtual București nu au fost păstrate pliat, fapt care ușurează utilizarea ulterioară și care este mult mai sănătos pentru document date fiind problemele provocate de hârtia acidizată. În acest scop, mapele orizontale au fost organizate conform uzanțelor cancelariei, precum bibliorafurile, ceea ce înseamnă că documentele trebuie

9. PETRI, Hans. Der Kirchenbezirk Bukarest der Landeskirche A. B. in Rumänien, Berlin 1938. În: SCHUBERT, Ernst (ed.). *Auslandsdeutschum und evangelische Kirche. Jahrbuch 1938*. München, 1938, p. 246-264; THEILEMANN, Wolfram G. Comunitățile bisericești și cultura evanghelică de limbă germană în nucleele urbane de migrație și modernizare din vechiul regat al României, între 1840-1944. În: MICLEA, R. ; GALTER, S. ; SAVA, D. (eds.) *Confluențe culturale româno-germane*. Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga”, 2007, p. 125-147. Vezi și ZIKELI, Daniel. *Vereinte Kraft wirkt Großes. 150 Jahre Evangelische Kirche A.B. La 150 de ani de la înființarea Bisericii Luterane din București*. București, 2003.

10. Vezi și STACHE, Christa. Quellen zur Geschichte der Evang. Kirche A. B. in Rumänien im EZA Berlin (Surse despre istoria Bisericii Evanghelice C. A. în România în Arhiva Centrală Berlin). În: *Aus Evangelischen Archiven*, 45, 2005, p. 163-173 și THEILEMANN, Wolfram G. Comunitățile bisericești, loc. cit., p. 140 etc.

11. Decanul Petri a constatat cu regret în cadrul raportului său de activitate în fața Adunării Districtuale că rezolvarea cererilor scrise ale Consistoriului Districtual prin intermediul Cancelariei parohiale nu a fost posibilă (203-83, p. 9-10). De altfel, încă de atunci existau probleme care l-au determinat pe dl Petri să vorbească de „sabia lui Damocles în problema dizolvării”.

parcurs în ordine inversă, de la sfârșit către început. Există dovezi că gestionarea documentelor Consistoriului Districtual s-a adaptat – probabil din 1927 (?) – uzanțelor registraturii Bisericii din Transilvania, fiind create două serii: una pentru problemele decanului și una pentru cele ale Consistoriului Districtual. Acestea le corespund seriile uzuale ale arhivei parohiale (pentru probleme spirituale și liturgice) și ale arhivei prezbiteriale (pentru gestionarea averilor, contabilitate și angajări).

Cel mai vechi registru de intrare sau jurnal de activitate financiară pentru perioada 1936-1938 poartă denumirea de *Jurnal al decanatului B.*¹². Seria jurnalelor de activitate financiară, păstrate integral începând cu 1940, include în titlu formula *Consistoriu Districtual*¹³. Seria „*Documente cu privire la Consistoriul Evanghelic*” se numește în primul volum păstrat – volumul 4 (1932-1934) – *Documente ale Decanatului*. Următorul volum păstrat, volumul 9 (1941-1942), este inclus în *Documentele Consistoriului Districtual*. În interiorul său se găsesc însă atât note adresate Decanatului, cât și Consistoriului Districtual, cele din urmă cu nota de intrare „Decanatul București” scrisă de mână¹⁴. De asemenea, ștampila de intrare „Decanat B.” utilizată mai târziu se regăsește și pe materialele adresate Consistoriului Districtual. În mod evident, o separare strictă a seriilor nu s-a mai făcut din anii '30, renunțându-se definitiv la ea în anii '40.

Actele Consistoriului Districtual București
împachetate pe formate diferite

Documentele cu problemele speciale apărute în parohiile Consistoriului Districtual au fost ținute în dosare de evidență cu numele comunei. Din păcate, din anii '30, s-au păstrat doar documente disperate având menționat numărul volumului și numerele lipsă. Aceste volume – în mare parte foarte prost păstrate – conțin un material bogat, extrem de interesant, referitor la pierderile suferite de cele mai multe comunități parohiale ale căror arhive nu s-au păstrat. În timpul republicii socialiste, conținutul fișelor de proveniență devine tot mai redus, măsurile de inventariere prevăzute de stat ocupând, din punct de vedere al conținutului, tot mai mult spațiu. Vechile registraturi ale comunităților parohiale individuale reprezintă o compensare insuficientă. ACBER deține un număr restrâns, până acum neinventariat, de acte din Galați și Brăila¹⁵. Din parohia Buhuși s-au păstrat doar matricole din 1909, din Roman nu mai mult decât o ștampilă, iar din Bacău, Buzău și Piatra Neamț nimic. Arhivele parohiale Pitești și Ploiești se află depozitate la Sibiu¹⁶. Rămășițe ale arhivei Iași au apărut numai în cursul inventarierii arhivei parohiale la București. (Este necesară și o deplasare la Iași¹⁷.) După cum se vede, există mereu surprize. La inventarierea fondului arhivistic din București au ieșit la iveală câteva fonduri vechi sub formă de registre generale asemănătoare celor cerute de stat în 1960. Nu trebuie uitate arhivele din Constanța¹⁸, Brăila¹⁹, Galați²⁰ și Râmnicu Vâlcea²¹. Arhivele

12.-14. ACBER, fond 203-88, fond 203-13, fond 203-77 și 203-78.

15. Registrele parohiale ale comunităților Galați și Brăila au fost predate statului român în 1950; vezi și ACBER, fond 203-2, nr. 400 și 547/1950.

16. Destinul fondului din Ploiești a fost cercetat deja în 1950 de Consistoriul Districtual; vezi și 203-2 din 6.6.1950, 21.6.1950 și 27.7.1950; 203-63 cu inventar.

17. Arhiva parohiei evanghelice C. A. București conține multe cărți vechi din secolul al XVI-lea (!), materiale fotografice pe sticlă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și documente foarte valoroase începând cu secolul al XVIII-lea. Fondul a fost inventariat și împachetat după standardele ACBER cu ajutorul studenților la arhivistică din Potsdam, sub conducerea dlui dr. Theilemann, în 2008. Colecția de cărți vechi a parohiei nu a fost încă inventariată conform regulilor bibliografice detaliate – lucru realizabil pe bază de voluntariat sau printr-un proiect sponsorizat. Această măsură este cu atât mai necesară cu cât în toamna lui 2009 s-a conturat un proiect extrem de promițător, de a organiza în biserică o expoziție permanentă despre istoria parohiei; vezi și HANDELMANN, Heino. *Vorstudie einer Ausstellung zur Geschichte der Evangelischen Kirche A. B. În: Bukarest (teză de masterat)*. Universitatea Europeană Viadrina, Frankfurt am Oder, Germania. S-a plănuțit folosirea în primul rând a tipăriturilor și a materialelor fotografice mai vechi, care însă nu sunt păstrate în condiții de conservare acceptabile pe termen lung.

18. ACBER, fond 205-58. Conform relatării dlui Petri, din 1950, după război arhiva fusese confiscată ilegal de către prefect.

19. ACBER, fond 203-68; vezi și nota din 203-109, nr. 427/1959, cum că în Galați și Brăila nu mai există dovezi referitoare la clădirile bisericilor.

20.-21. ACBER, fond 203-97, fond 203-53.

din Buhuși și Câmpina – de exemplu – se presupune că ar fi ars în 1944 într-un tren în București²². Cine poate spune cu exactitate ce s-a știut și despre fondul Consistoriului Districtual până în 2004 când a fost redescoperit?

Biserica evanghelică germană din Iași:
interior din 1945

O observație fundamental restrictivă în privința actelor emise de autoritățile centrale trebuie făcută și referitor la biserică: până la un anumit nivel aceasta este o „autoritate de tranzit”, calitate care poate fi întâlnită și în cazul autorităților statului. Ceea ce înseamnă că unele rapoarte din parohiile Consistoriului Districtual au fost transmise mai departe fără să fie făcute copii, cum se întâmplă de regulă în ziua de azi. De aceea este esențial să fie adunate și actele Consistoriului Superior, odată ce sunt inventariate temeinic. Referitor la conținutul fondului doresc să subliniez câteva aspecte care mi-au atras atenția:

1. dificultatea călătoriilor;
2. probleme privind economia timpului;
3. comunitățile parohiale.

Deosebit de valoroase pentru o astfel de abordare s-au dovedit a fi rapoartele de călătorie întocmite cu ocazia vizitelor și a inspecțiilor, mai cu seamă în Bucovina în 1940, dar și a vizitelor în comunitățile „îngrijite” după 1945, rapoarte care au fost întocmite până la desființarea Consistoriului Districtual²³. O imagine interesantă oferă rapoartele decanului Hans Petri prezentate în fața Adunării Bisericii Districtuale pentru anii 1939, 1949 și 1951²⁴. La rândul lor, registrele de casă, a căror hârtie a devenit sfărâmicioasă, oferă unele detalii foarte interesante, privind de exemplu asistarea comunităților prin înregistrarea onorariilor percepute pentru predici și a costurilor de călătorie sau a ajutoarelor pentru construcții în comunitățile parohiale individuale²⁵, precum și

jurnalele de afaceri cu corespondența intrată și scurte note referitoare la conținut. Este uimitor, chiar dacă anevoios, ce poate scoate la iveală studiarea amănunțită a jurnalelor de activitate financiară.

1. Dificultatea călătoriilor

Până în 1940-1941, dimensiunile Consistoriului Districtual București care includea Dobrogea, Moldova și Bucovina, iar după campania din Uniunea Sovietică, și Transnistria, au făcut ca inspectarea regulată să fie extrem de dificilă, deoarece distanțele mari erau parcurse cu trenul, iar vizitele în localitățile mai mici se făceau cu căruța, arareori cu mașina. Preotul Hermann Binder – un sas transilvănean – prezintă în mod elocvent în broșura sa, *Amintiri din Transnistria 1942*, situația de acolo²⁶. La rândul său, preotul Johannes Kentsch din Pitești, când a vizitat de Crăciun, în 1953, comunitățile din Bucovina de Sud, a așteptat câte cinci-șase ore în trenuri supraaglomerate, în final parcurgând distanța de 24 km dintre Iacobeni și Cârlibaba, într-un vehicul neacoperit, pe un drum proaspăt acoperit cu pietriș. La Siret nu a putut ajunge, deoarece nu primise permisul de intrare în zona de graniță și nici nu putuse aranja o călătorie cu camionul. Pe lângă acestea, în ianuarie 1954, la temperaturi de -36°C, vinul de împărțășanie a înghețat în potir²⁷.

22. Vezi și ACBER, fond 203-89 din 4.12.1940 și 7.7.1941, despre plecarea haotică a preotului Theil din Buhuși și măsurile de organizare a arhivei. Vezi ACBER fond 203-83, pentru relatarea decanului, p. 1; ACBER, fond 203-108, nr. 200/1963. Vezi și ACBER fond 203-103, ad nr. 3035/1949 din 13.1.1950, pentru chestiunile arhivei din Bucovina. Matricolele de la Suceava erau păstrate, în 1954, în sacristie, ACBER, fond 203-105.

23. Vezi mai ales ACBER, fond 203-27, preotul Lebouton (1941), despre condițiile din parohii imediat după plecarea în Bucovina; ACBER, fond 203-29, Hofmann, 1942 și 1943; ACBER, fond 203-89 și 203-27, preotul Petri, 1942. Pentru rapoartele privind vizitele făcute aproape anual, vezi de ex. ACBER, fond 203, nr. 99, nr. 587/1950 Bucovina; raportul decanului Hans Petri cu detalii interesante despre împiedicarea slujbei duminicale prin impunerea muncii la colhoz; vezi și ACBER, fond 203-99 din 24.6.1950, 203-100, nr. 207/1950; 203-101 din 10.5.1951. Conform statutului din 1951, rapoartele întocmite la ședințele consiliului local trebuiau prezentate Consistoriului Superior, ACBER, fond 203-108, nr. 78/1968 după nr. 750/1951.

24. ACEBR, fond 203-83.

25. Vezi de exemplu fondul 203-45, 1950-1965: un sistem de calcul diferit pentru performanțe individuale, sumele trebuind achitate urgent de către parohie pentru predică și cheltuieli de deplasare. Câteodată de aici se poate deduce și repartizarea preoților ori realizarea colectelor pentru diverse situații de urgență din parohiile izolate. Pot fi găsite informații privind problemele legate de timp: registrul de casă Chișinău (ACBER fond 203-55), completat sistematic până în martie 1944 și întrerupt în mai 1944.

26. BINDER, Hermann. *Aufzeichnungen aus Transnistrien, September-Dezember 1942* (Amintiri din Transnistria, septembrie-decembrie 1942). München, 1998. (Veröffentlichungen des Südostdeutschen Kulturwerks, Reihe C, Erinnerungen und Quellen, Bd. 18).

27. Vezi și rapoartele din 1952-1954 în 400-103, 104 și 105.

2. Probleme privind economia timpului

În cazul a numeroase comunități din Dobrogea, actele emise în anii de dinaintea celui de-al doilea război mondial includ informații despre construcția și lucrările de extindere a clădirilor bisericesti, ca și despre inaugurarea sau extinderea școlilor și a grădinițelor. Iată un exemplu pentru Cobadin (din februarie 1940): „trebuie să fie o chestiune de onoare, de a transforma această primă școală germană din satele din Dobrogea într-o instituție-model.”²⁸ Și decanul Hans Petri consemnează acest avânt în raportul său din 1939²⁹. Strămutarea germanilor din Dobrogea de sud, Bucovina și Basarabia, ocuparea Bucovinei de nord și a Basarabiei, mai întâi de către trupele sovietice, iar după începerea războiului, de către armata română și germană, inclusiv a Transnistriei, a reprezentat un moment dificil, atât pentru comunități, cât și pentru administrația Consistoriului Districtual³⁰. Unele comunități parohiale au dispărut complet, iar altele au fost reduse într-atât încât însăși existența le-a fost periclitată. Odată cu comunitățile strămutate au plecat și trei preoți³¹, lucru menționat și în raportul de călătorie în Bucovina și Basarabia din 11 noiembrie 1941 al preotului Ekkehard Lebouton³². O solicitare din ianuarie 1941 a Consistoriului Districtual privind numărul celor rămași în localitățile afiliate poate fi comparată cu o primă reacție după unda de șoc³³. În aprilie 1942, în ciuda distrugerii bisericii, comunitatea Cernăuți a fost reînființată³⁴. În ianuarie 1943, a fost reînființată, cu 68 de membri, comunitatea Chișinău³⁵! Organizarea comunității trebuia să fie preluată de administratorul Gast, care urma să susțină un examen de predicator. În aceeași perioadă, apar tot mai multe propuneri pentru înființarea de noi organizații și acordarea de asistență, propuneri întotdeauna discutate și analizate. De exemplu, în 1942, pentru comunitățile din nord, susținute îndeosebi de decanul Petri, s-a propus crearea unui post de predicator itinerant la Iași pentru sprijinirea comunităților rămase în Chișinău, Bacău, Buhuși și Piatra Neamț. Desigur că această sarcină a fost modificată ulterior de Hans Petri, din dorința de a obține parohiile Buhuși, Bacău și Piatra Neamț³⁶. În această situație, sprijinul a sosit dintr-o direcție neașteptată: preoții militari au ajutat în repetate rânduri comunitățile unde își aveau postul; printre aceștia s-a aflat și renumitul scriitor german Albrecht Goes³⁷.

Prezentăm un episod din Transnistria, din localitatea Hoffnungsthal. Hermann Binder (1942) și preotul Helmut A. Hofmann din Zuckmantel/Țigmandru (1942) își amintesc zelul religios, aproape reînviat, al comunităților germane – aproximativ 7.000 de germani, care se aflaseră până în 1941 sub presiunea sistemului sovietic. Doar în parohia Hoffnungsthal, mai mult de o sută de tineri așteptau lecția de pregătire pentru confirmare³⁸. Hofmann adaugă că Weingärtner, comandant de sector și Hauptsturmführer SS, ca fost teolog (!), ar fi oficiat deja botezuri și cununii în Hoffnungsthal și ar fi interzis confirmarea și pregătirea pentru confirmare, „deoarece dorea să officieze el însuși confirmările în comunitățile parohiale, de ziua Führer-ului”. În schimb, propune ca Sibiul să își intensifice eforturile pentru înființarea eparhiei Odessa. Decanul Hans Petri considera necesară pentru Odessa înființarea a cel puțin două parohii³⁹. Informațiile privind împiedicarea acordării de asistență religioasă în provincia Odessa corespund îndepărtării sistematice a Bisericii din taberele de refugiați, precum la Galați, unde căpitanul unei unități militare SS interzisese oficierea de slujbe⁴⁰.

Asistarea Bucovinei ca „avanpost” al Consistoriului Districtual a rămas la fel de dificilă și după război. Mărturiile în acest sens sunt notele de călătorie, care ascund mereu numeroase surprize. Preotul J. Kentsch relatează în

28. Referitor la Constanța vezi și ACBER, fond 203-59; Câmpina, fond 203-86; Cobadin, fond 203-57.

29. ACBER, fond 203-83; vezi și registrul de casă 1938-1942 și ACBER, fond 203-50 din 1938.

30. Pentru contextul politic vezi și JACHOMOWSKI, Dirk. Die Umsiedlung der Bessarabien-, Bukowina- und Dobrușchadeutschen: Von der Volksgruppe in Rumänien zur Siedlungsbrücke an der Reichsgrenze. În: *Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission*, München, 32, 1984, p. 35 etc., p. 53 etc., mai ales p. 68 etc., pentru Dobrogea de sud p. 121 etc.; de asemenea și SCHLARB, Cornelia. *Tradition im Wandel. Die evang.-lutherischen Gemeinden in Bessarabien* (Comunitățile evanghelice luterane în Basarabia). Köln. Weimar. Wien: 2007, în special p. 537.

31. În ACBER, fond 203-89, corespondența despre plecarea haotică a preotului Theil din Buhuși, cu o relatare scrisă de trei prezbiterieni rămași în Buhuși și un raport al preotului paroh Hermann despre dificultățile întâmpinate în organizarea parohiilor (8 octombrie și 24 noiembrie 1941).

32. ACBER, fond 203-27; vezi și Hofmann în ACBER, fond 203-29 din 5.1.1943.

33. ACBER, fond 203-24, nr. 12/1941.

34. ACBER, fond 203-27 la 5.4.1942. Registrele parohiale ale vechii parohii se aflau deja la Gausippenhauptamt în Danzig.

35. ACBER, fond 203-29, relatarea preotului Hofmann din 5.1.1943. Notă din 20.1.43, nr. 40/1943.

36. ACBER, fond 203-29; 203-89, nr. 65/1943 din 28.1.1943; vezi și 203-27 din 21.11.1942.

37. Vezi și raportul anual 1941/1942 pentru parohia București în ACBER, fond 203-78, nr. 513/1942 și 203-85 din 28.1.1942.

38. ACBER, fond 203-29, raport 5.1.1943; cu observații interesante despre vizita la Chișinău. H. Binder aparținea grupului de șase preoți cărora SS-ul le ceruse, la consistoriul din Sibiu, să combată influența sectelor. În orice caz, aceștia au intervenit în alt sens decât cel dorit de SS; decizia de delegare în ACBER, fond 203-29 din 5.5.1942; vezi și POPA, Klaus (ed.). *Aktenstücke betreffend die Deutsche Volksgruppe in Rumänien* (Actele referitoare la Gruparea Populară Germană din România) 1937-1945. Frankfurt am Main. Berlin. Bern: 2005, p. 585.

39. ACBER, fond 203-29, începutul lui 1942.

40. ACBER, fond 203-92 din 20.9.1940; vezi și informațiile privind tabăra refugiaților în Saxonia la Jachomowski, idem, p. 134-135. Vezi și SCHMIDT-RÖSLER, Ute. *Die Deutschen aus Bessarabien. Eine Minderheit aus Südosteuropa (1814 bis heute)*. Ed. a 2-a. München: 2004, p. 141: despre tabăra din Galați.

stat, bonurile de casă, etc. Despre tensiunile apărute în sânul comunităților ca urmare a propagării ideologiei naziste se vorbește arareori în documente. Din nou numai frânturi. Excepție face raportul preotului paroh Alfred Hermann, din 1942, despre „ținuta voită” și „tensiunea” existentă între membrii comunității din Buhuși. Ca răspuns la o muștrare din partea Consistoriului Superior, preotul Hermann relatează că din cauza șefului organizației locale Schultz, numeroși enoriași se retrag „de la evenimentele religioase”, deoarece exista pericolul „de a devia într-o ținută nereligioasă sau necleziastică”. Reiese că Schultz nu ar fi acceptat nici botezarea celor trei copii ai săi. Cu toate acestea propunerea de a fi excomunicat este respinsă de membrii comunității⁴¹. O relatare de la Turnu Severin: custodele era șeful organizației locale și dispunea de averea comunității în mod arbitrar. Preotul Martin Pichler din Orșova, care consemnează acest fapt sub forma unei reclamații confidențiale, se dovedește a fi un simpatizant al partidului național-socialist și semnează „Heil Hitler”⁴². În 1938, preotul Christian Müller din Constanța era denunțat de un prezbiter deoarece, cu ocazia unei sărbători publice, ar fi defilat alături de rabin⁴³. În Constanța, custodele interimar, dr. Mauch, era și președintele Consiliului Popular German⁴⁴. De la Adunarea Bisericii Districtuale s-au păstrat și voturile originale ale reprezentanților comunității. De altfel, trei din cele șapte comunități nu l-au susținut pe episcopul Wilhelm Staedtel – reprezentantul cel mai înalt al naziștilor în Biserica Evanghelică – drept candidat.

Pentru a cunoaște situația Bisericii Evanghelice C. A. în România, după război, deportările etnicilor germani și formarea Republicii Populare Române, sunt extrem de importante rapoartele decanului Hans Petri susținute înaintea Adunărilor Bisericii Districtuale până la demisia sa în 1951. Pentru întocmirea primului raport de după război, parcurge cu luciditate comunele, consemnând starea și daunele clădirilor și constată: „Ce am fost nevoit să descriu mai sus este o

aprilie 1952: „Anul trecut a decedat sus-numita din Ițcani și a fost înmormântată de preotul ortodox de acolo, în limba română, însă după datina evanghelică, fără mare pompă și fără a unge cadavrul cu vin și ulei. După cum mi s-a comunicat, și această înmormântare a fost foarte demnă și impresionantă”⁴¹. Din Iacobeni sosește în 1952 următoarea descriere a lui J. Kentsch: „... pe de altă parte, (sunt) de consemnat cinci nașteri, de la care am botezat patru copii, în timp ce o fetiță a fost botezată de preotul ortodox din Pojorâta, care mi-a comunicat botezul printr-o scrisoare și un certificat de botez spre consemnare în matricola de nașteri.”⁴² În aceeași relatare este amintit faptul că ortodocșii și catolicii luau parte la ceremoniile religioase evanghelice, iar în Suceava și Ițcani și la slujbă. Acestei practice solidarității bisericești i se datorează faptul că, în 1952, în toate cele opt biserici din Bucovina, care în cursul emigrării germanilor fuseseră predate bisericii ortodoxe, au putut fi oficiate slujbe evanghelice⁴³.

3. Comunitățile parohiale

O privire din interiorul comunităților, de-a lungul deceniilor, nu este ușor de obținut deoarece documentele sunt foarte rare. În fondul Consistoriului Districtual București, alături de documente particulare, se regăsesc doar „documente de supraveghere” a comunităților individuale, punctul central constituindu-l administrația proprietăților, chestiunile legate de buget, inventariile cerute de

41. ACBER, fond 203-103, nr. 50/1952.

42. ACBER, fond 203-105, nr. 508/1953.

43. ACBER, fond 203-100, nr. 207/1950. Această situație li s-a părut multora foarte asemănătoare cu cea a parohiilor Bisericii Evanghelice C. A. din Transilvania și Banat, unde nu mai trăiesc decât enoriași puțini și bătrâni.

44. ACBER, fond 203-89 din 19.2.1942.

45. ACBER, fond 203-88, 99 și 42/1942.

46. ACBER, fond 203-80 din 6.12.1938.

47. ACBER, fond 203-77.

privire asupra câmpului cu ruine. Și ce viață bogată s-a desfășurat odată aici!” Pentru cele 12 de parohii cu filialele lor mai erau disponibili doar patru preoți. Decanul a analizat încă de pe atunci organizarea parohiilor, îndreptându-și atenția către Craiova, Ploiești și Brăila ca reședințe pentru preoți. În paralel cu reducerea numărului de enoriași, problemele financiare au devenit o temă permanentă în anii ce au urmat⁴⁸. La acestea s-au adăugat și hotărârile și controalele șicanatoare ale statului.

Documentele sunt pline de solicitări și rapoarte adresate de Biserica Evanghelică Ministerului Culturii, referitor la starea materială, controlul administrării finanțelor și bugetului prin inspectorii de stat, listele lunare ale angajaților, schemele de salarizare și descrierea exactă a tuturor obligațiilor de serviciu⁴⁹, dovezile tuturor lucrărilor de construcții și reparații, declararea aparatelor de scris și multiplicare și, desigur, a persoanelor fizice venite din străinătate⁵⁰. De altfel, toate activitățile politice înainte și după 23 august 1944 erau monitorizate atent⁵¹. Chiar și adunările preoților Consistoriului Districtual trebuiau să fie mai întâi aprobate de minister și să trateze o temă dată, iar vizitele ocazionale ale preoților în Bucovina trebuiau să fie de asemenea aprobate de minister⁵². În 1950, când a fost inaugurat Seminarul Teologic de la Cluj, Ministerul Culturii a insistat ca toți preoții să participe la un „curs ideologic” care, în 1950, se desfășura încă la Cluj. Doar atunci, afirma inspectorul Ministerului Culturii, care participa la fiecare ședință a Consistoriului, se va putea discuta din nou despre palatul episcopal din Sibiu, aflat sub sechestru încă din 1944⁵³.

Binecunoscute sunt încercările continue ale statului de a prelua bisericile prin intermediul Mișcării pentru Pace, al Congresului pentru Pace și al Comitetului de Luptă pentru Pace⁵⁴. Privind în urmă, deosebit de grotești par astăzi dispozițiile de stat date cu ocazia morții lui Stalin și reformulate de Consistoriul Superior. La slujba din duminica de după moartea acestuia, „predica și liturgia trebuiau concepute în jurul comemorării morții lui Stalin.” Apoi, timp de patru zile, clopotele trebuiau trase de patru ori pe zi, iar în ziua înmormântării, slujba avea tema „Stalin, luptător pentru pace și prieten al poporului român”⁵⁵. De acest context țin și circularele Consistoriului Superior, de exemplu cele din anul 1953, în care, făcându-se referire la hotărârile Consiliului de Miniștri, respectiv la Legea dezvoltării zootehniei în R.P.R., preoții erau îndemnați să susțină autoritățile publice, prin consilierea credincioșilor în chestiunea „Îngrijirii culturilor, a realizării recoltei, apoi a dezmiriștitului, treieratului și a depozitării pentru anul 1953”, iar pentru 1954, în privința măsurilor de creștere a numărului de animale⁵⁶. Un mijloc de disciplinare era desigur arestarea: așa s-a întâmplat în 1950 și 1952 cu preotul G. Weingärtner din Constanța și în 1952 cu decanul dr. A. Bruckner din București. Ce temă tabu a reprezentat un astfel de eveniment o dovedește și cererea Bisericii Evanghelice din Sibiu de a i se comunica „ce autoritate îl împiedică pe preotul Weingärtner să-și exercite funcția”.

48. ACBER, fond 203-83, raport pe 1949, p. 5; raport pe 1950, p. 11; raport pe 1951. Parohia Pitești, spre exemplu, nu a avut bani în 1952 pentru achiziționarea noilor cărți de cântece bisericești. S-a recurs la îndepărtarea filelor care conțineau cântece care nu erau potrivite din punct de vedere politic (203-102, nr. 288/1952).

49. ACBER, fond 203-109, nr. 582/1959.

50. Regulile de înregistrare a persoanelor fizice: ACBER, fond 203-104 din martie 1953; lucrările de construcție, ACBER, fond 203-108, nr. 45/1968; din fondurile cheltuite pentru construcții și întreținerea clădirilor, 0,66% trebuiau plătiți în anii '50 ministerului; vezi și ACBER, fond 203-103, nr. 301/1952.

51. ACBER, fond 203-102, nr. 2454/1951.

52. De ex. ACBER, fond 203-109, nr. 515/1960. Pentru vizitele ocazionale, vezi ACBER, fond 203-105, nr. 73/1954. Una dintre temele sugerate era: „Culte religioase și viața clericală în R.P.R.”. Vezi și ACBER, fond 203-108, nr. 119/1968.

53. Proces verbal al episcopului din 15.6.1940, în ACBER, fond 203-100. Idem, nr. 1947/1950. Lista obiectelor care trebuiau aduse vorbește de la sine: sac de paie, becuri, lighenaș pentru ras și un pahar. Tema cursului: „Noua structură a vieții publice în țara noastră în interesul grijii pastorale”.

54. ACBER, fond 203-100 și 101, nr. 2980/1950 cu solicitarea unei telegrame de salut din partea bisericilor. Vezi și activitățile prilejuite de Congresul Mondial de la București din 1953, ACBER, fond 203-104: curțile parohiale să fie îngrijite și bisericile să fie deschise. Comitetele pentru Pace ofereau, desigur, și un alibi pentru a verifica angajamentul bisericii față de statul socialist, Consistoriul Superior însuși specificând ca „Binecuvântările Păcii” să fie menționate în cadrul predicilor și rugăciunilor. În afară de asta, Consistoriul Superior solicita, în cadrul Lunii de Prietenie româno-sovietică, ca preoții care activau în asemenea comitete să participe la evenimentele „așa cum fac preoții Bisericii Ortodoxe Române”: ACBER, fond 203-103 din oct. 1952; ACBER, fond 203-105 din 24.10.1953

55. ACBER, fond 203-104, ad 65/1953.

56. ACBER, fond 203-104, nr. 189/1953 și 136/53; fond 203-105, nr. 26 și 27/1954.

Prima arestare a lui Weingärtner decanul a raportat-o doar verbal⁵⁷. O altă șicană specifică regimului comunist a constat în faptul că, până în anii '50, angajații Bisericii nu au primit cartele pentru alimente; de asemenea, pentru fiecare cheltuială era necesară deplasarea la minister pentru aprobări. Însuși patriarhul ortodox a încercat să influențeze în mod favorabil situația Bisericii Evanghelice⁵⁸.

Administrarea bisericilor, în măsura în care nu fuseseră distruse în întregime în război sau cedate parțial Bisericii Ortodoxe (precum în Bucovina), constituia o problemă uriașă pentru comunități, lucru la fel de valabil și în cazul fondurilor arhivistice și al bibliotecilor. Am putea aminti situația bisericii catolice din Topleț, care, în urma deciziei Consiliului Popular, a fost transformată în locuințe pentru muncitori, pe motiv că nu ar fi fost folosită. Și în Constanța a existat un pericol similar, căci, în martie 1950, Biroul de Închirieri trimitea un comunicat cu privire la intenția Partidului de a ocupa clădirea bisericii în termen de o lună, pentru a o demola și a ridica în loc o clădire mai mare⁵⁹. Alte comunități, din cauza stării lor financiare, nu au avut altă soluție decât să închirieze clădirile baptiștilor – la Târgu Severin, pentru a evita un ordin de evacuare – sau adventiștilor – la Târgu Jiu, Buzău, Ploiești și Galați⁶⁰. Și la Brăila a fost discutată această opțiune⁶¹. Poate fi observată concurența pe care bisericile independente și sectele o făceau comunităților Bisericii C. A. Pe de altă parte, la Galați, în 1951, a avut loc un reviriment al comunității, prin reînființarea bisericii. În 1959, comunitatea a refuzat categoric să închirieze clădirea bisericii baptiștilor sau adventiștilor⁶².

Consistoriul Districtual București a fost desființat prin următorul comunicat lapidar către comunitățile parohiale: „Pe baza reorganizării consistoriilor districtuale vă aducem la cunoștință că, în conformitate cu decretul preînaltului Consistoriu Superior, patru din consistoriile districtuale precedente, printre care și Consistoriul Districtual București, au fost dizolvate și anexate altor consistorii districtuale.”⁶³

Nu putem oferi deocamdată o istorie a Consistoriului Districtual Evanghelic al Bisericii Evanghelice C. A., București, nici nu am investigat în amănunțime aspectele conservării sau cauzele distrugerii fondului său arhivistic. Cu toate acestea, articolul se dorește a fi un stimulent în următorul sens:

Printr-o inventariere sârgincioasă și profesionistă pot fi regăsite acte, cărți, chiar fonduri considerate pierdute. Situațiile de urgență trebuie abordate într-un mod neconvențional. Interesele clienților noștri promovează cercetarea istoriei celor care, în trecut, au avut sau nu grijă de fonduri și biblioteci. Istoria fondurilor și a colecțiilor reprezintă o sursă motivațională bogată pentru conservare și restaurare.

57. ACBER, fond 203-2 din 31.7.1950; ACBER, fond 203-103 din 17.9.1952. Pentru arestarea preotului Weingärtner și ACBER, fond 203-108, nr. 1/1968, 48/1968, 162/1968. Pentru dr. A. Bruckner, ACBER, fond 203-102 și 203-104 din 24.5.1952. Și funcționarul comunal Herrmann din București a fost arestat, dar a fost eliberat prin intervenția bisericii, ACBER, fond 203-103 din 28.11.1952.

58. ACBER, fond 203-105, nr. 186/1954; vezi și ACBER, fond 203-102, nr. 144 și 595/1952.

59. ACBER, fond 203-109, nr. 97/1959; ACBER, fond 203-99 pentru 2.3.1950.

60. Turnu Severin, ACBER, fond 203-109, nr. 509/1959; Târgu Jiu, ACBER, fond 203-100 din 25.9.1951; ACBER, fond 203-100 din 20.7.1950; Ploiești, ACBER, fond 203-99, nr. 348/1950.

61. ACBER, fond 203-99, nr. 287/1950.

62. ACBER, fond 203-109, nr. 519/1959. În 1953 un custode din Galați a trebuit să se retragă deoarece încercase să cedeze clădirea bisericii unei secte; vezi și ACBER, fond 203-104, din 17.2.1953. Această tendință a devenit, între timp, previzibilă în comunitățile religioase din Transilvania sau Banat.

63. ACBER, fond 203-108 din 31.3.1968, nr. 232/1968.

Manuscris, capitalband, restaurare

Claudia Condruz

Restaurator, Centrul Național de Patologia și Restaurarea Documentelor
Biblioteca Națională a României – București

Biblioteca Națională a României deține o colecție valoroasă de manuscrise, aproape 40.000 de unități biblioteconomice, manuscrise tip carte sau scrisori, în limbile greacă, latină, arabă și turcă. Fiecare în parte este purtătorul unor informații legate de text, dar și de materialele care îl compun și de tehnicile de realizare.

Prin examinarea manuscriselor, pot fi obținute neașteptat de multe date importante privind materialele folosite în diverse epoci și zone geografice, tehnicile de lucru utilizate de-a lungul timpului, modul în care volumele au rezistat agresiunilor mediului înconjurător sau procesului natural de îmbătrânire, dar și modul în care au fost consultate sau tratate.

Pe parcursul vieții unui manuscris sau a unui document, în general, informațiile deținute în momentul realizării sale se estompează, pot fi înlocuite sau se pot amesteca, așa cum se întâmplă în cazul reparațiilor și relegărilor.

De multe ori, reparațiile fac mai mult rău decât bine, mutilând volumele, intervenind într-un mod dezastruos în armonia ansamblului structural al acestora.

Cu cât o carte este mai veche, cu atât informațiile pe care le conține sunt mai valoroase. Având în vedere diversitatea stilurilor de legături, culegerea și interpretarea informațiilor pot fi lucruri nu tocmai ușor de realizat.

Aceste informații consemnate în dosarul de restaurare constituie, împreună cu fotografiile-martor, o bază de date de o importanță majoră în cercetarea unui manuscris sau a unei cărți vechi, precum și în stabilirea diagnosticului și a tratamentului adecvat. Fără analiza acestor date nu pot fi redată corect aspectul și funcționalitatea componentelor volumului.

În trecut, restaurările se concentrau cu asiduitate asupra textului. Din dorința tratării cât mai temeinice a paginilor purtătoare de text și imagine, tratamentele ajungeau să aibă un efect distructiv asupra elementelor care alcătuiau legătura. De multe ori, pornindu-se de la ideea că erau sub învelitoare și *nu se vedeau*, anumite materiale care compuneau legătura *erau înlocuite* (scoarțe de lemn cu scoarțe de carton, ligamente de pergament cu ligamente din material textil sau chiar cu nervuri din sfoară). Astfel, deși cartea arăta mult mai bine, *personalitatea* sa era afectată. De aceea, în restaurare trebuie să se pună accentul pe **salvarea tuturor informațiilor conținute**, *principiul intervenției minime* fiind esențial.

Ținând cont de toate aceste probleme, un exemplu de restaurare realizată în cadrul laboratorului nostru îl reprezintă restaurarea manuscrisului grecesc „*ARCHI SYNTO HAGIO...*”, din secolul al XVII-lea, al doilea volum al unei culegeri de cânturi psaltice și rugăciuni, din Colecțiile Speciale ale Bibliotecii Naționale. De format IV, manuscrisul este legat în piele de vițel, de culoare maron închis, cu nervuri profilate și scoarțe din lemn. Atât pe

suprafața învelitorii anterioare cât și pe a celei posterioare sunt prezente ornamente florale și geometrice realizate prin tehnica imprimării seci. Coperta, în dreptul tranșei frontale, are două închizători metalice; curelușele din piele ce intră în componența acestora prezintă ornamente florale realizate tot prin tehnica imprimării seci. Cotorul exterior este împărțit în cinci registre delimitate de patru nervuri profilate. Cotorul interior este ușor rotunjit, cu patru nervuri profilate din sfoară groasă. Scoarțele din lemn sunt ancorate de corpul cărții cu ajutorul capetelor nervurilor care au fost trecute prin orificiile practice în scoarță. Cusătura este discontinuă, realizată cu ajutorul gherghefului. Capitalband-ul, prezent la extremitățile cotorului interior, este cusut pe pânză de sac cu ață de bumbac în două culori (galben și portocaliu). Capitalband-ul se continuă și pe suprafața muchiiilor copertei, prinderea lui făcându-se în trei puncte prin trecerea aței prin cele trei orificii practice în scoarțele de lemn. Fascicolele care compun blocul cărții sunt formate din trei foi fâlțuite. Hârtia este manuală, cerată, cu linii de apă dispuse vertical și filigran. Forțașurile sunt confecționate din același tip de hârtie.

Starea de conservare. Corpul cărții și-a păstrat unitatea datorită cusăturii nedegradate (ața de coasere era intactă) precum și a hârtiei manuale de bună calitate. Pânza de sac pe care au fost cusute capitalband-urile era ruptă în zona articulațiilor, ața cu care au fost confecționate lipsea aproape în totalitate. Scoarțele manuscrisului prezentau diverse degradări de natură fizico-mecanică (crăpături, părți lipsă din materialul lemnos) în zona colțurilor; scoarța anterioară era desprinsă de blocul cărții – capetele nervurilor erau rupte. Deteriorări fizico-mecanice erau prezente și pe suprafața învelitorii de piele și a cotorului exterior (efasări ale grenului, fisuri, pierderi de material, lipsa primului registru al cotorului exterior).

Pielea care a fost folosită la confecționarea curelușelor pentru închizătorile metalice nu s-a păstrat în totalitate, grenul era efasat, iar întreaga suprafață prezenta numeroase fisuri. Hârtia forțașurilor era ruptă în dreptul articulațiilor interne.

Analizând informațiile consemnate în dosarul de restaurare s-a recomandat o intervenție pe volum nedesfăcut, la acest tip de restaurare recurgându-se de obicei în cazul în care cusătura este bine conservată.

În procesul de restaurare, operația cea mai dificilă a fost **reconstituirea capitalband-urilor** la extremitățile cotorului interior. Pentru aceasta, restauratorul de specialitate a restaurat mai întâi scoarțele de lemn folosind o tehnică deosebită care va fi prezentată într-un articol dintr-un număr viitor al revistei.

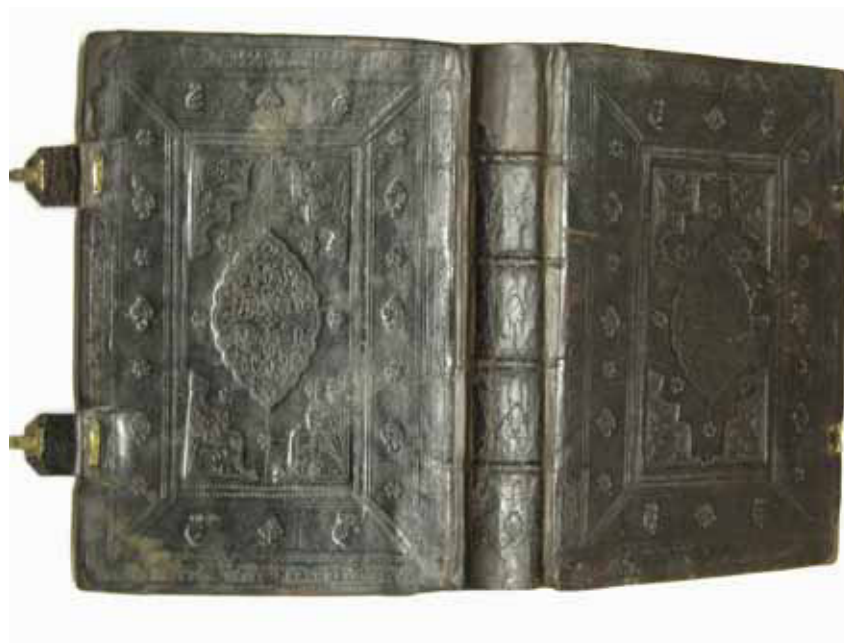
După prelungirea capetelor nervurilor, restaurarea scoarțelor din lemn și atașarea acestora la blocul cărții, s-a trecut la refacerea capitalband-urilor. Pânza de sac degradată a fost înlocuită cu alta având aceeași textură. Pânza a fost lipită pe suprafața cotorului interior, iar capetele ei au fost trecute pe partea externă a scoarțelor de lemn. Coaserea capitalband-urilor s-a făcut respectând cusătura originală, iar prelungirea și prinderea lor pe muchiile scoarțelor s-a făcut prin introducerea aței în orificiile originale ale scoarțelor restaurate.

Restaurare

După refacerea capitalband-urilor la extremitățile cotorului interior, s-a trecut la completarea învelitorilor de piele, refacerea cotorului exterior, restaurarea și completarea cu piele nouă a curelușelor închizătorilor metalice, precum și la restaurarea și lipirea forzațurilor originale pe interiorul scoarțelor.

Metoda folosită în acest caz permite conservarea tuturor elementelor existente în momentul începerii intervenției, consolidarea porțiunilor fragilizate ale acestora, completarea zonelor lipsă, precum și reconstituirea elementelor pierdute, pe baza informațiilor obținute din *citirea urmelor*, astfel încât aspectul volumului restaurat să fie cât mai aproape de cel inițial și să-i asigure menirea de a fi citit și admirat.

Despre lemn și folosirea lui în restaurarea și reconstituirea scoarțelor

Cristian Paul Bedivan

Restaurator lemn-metal, Centrul Național de Patologia și Restaurarea Documentelor
Biblioteca Națională a României – București

Cartea, în afară de ceea ce transmite prin scris, reprezintă în întregul ei un tezaur informativ de o bogăție nebănuită. Execuția, materialele folosite, contribuie și pun adeseori cartea pe același nivel cu operele de artă.

Așa cum bine se știe, nu găsim, când e vorba de cărți vechi și rare, două exemplare la fel. Scoarțele nu fac în acest caz excepție. Astfel de cărți au fost executate manual și, fapt demn de remarcat, au trecut prin diverse mâini și diverse medii. Propria istorie le-a individualizat în așa măsură încât ar fi greu să comunicăm o rețetă general valabilă de recondiționare a lor.

Există o informație subterană care se adresează specialiștilor și amatorilor pasionați de carte; ea ne obligă să păstrăm intacte toate componentele acestui obiect-unealtă.

Unele dintre aceste informații, părelnic umile, sunt înmagazinate în scoarțele de lemn ale cărții.

Lemnul se comportă ca o ființă vie – nu există două bucăți la fel.

Are memoria anilor, a substanțelor cu care s-a hrănit, o memorie a fibrei și a inelelor anuale.

Felul în care a fost tăiată scândura este de o importanță covârșitoare, căci tensiunile apărute pot fi atenuate în mică măsură.

Lemnul se rigidizează în timp și este o proastă alegere forțarea sa într-o direcție sau alta.

Experiența te obligă să-i folosești energiile și trebuie să-i anticipezi evoluția pentru a nu se crea tensiuni latente.

Pentru un restaurator, toate acestea trebuie să fie reguli de bază în întocmirea biografiei unei scoarțe vechi sau reconstituite. Este necesară observarea atentă a fiecărei scoarțe și citirea corectă a informației referitoare la uneltele și esența de lemn întrebuințată.

O anumită unealtă a dat naștere unui anumit fel de scoarță.

Imitarea este posibilă doar cu unelte asemenea.

Sunt de părere că aceleași legi care guvernează o operă de artă în timpul restaurării, guvernează și o copertă de carte.

Prelungirea vieții scoarței sau uneori înlocuirea ei, depinde în mare măsură de condițiile avute de restaurator, de cunoștințele lui și de uneltele folosite.

Să nu se uite că materialul utilizat în îmbrăcarea scoarței are deja o memorie care nu se poate modifica și, în consecință, prin mijloacele pe care le deținem, este de preferat salvarea și nu înlocuirea sa.

În reconstituirea unei scoarțe e important să se lucreze cu unelte asemănătoare celor folosite în realizarea scoarței originare.

Lemnul folosit trebuie să fie bine uscat și, dacă e posibil, să fie tăiat după aceeași tehnologie.

Este de preferat ca unele intervenții să fie făcute cu instrumente moderne, electrice – minifreze, minicirculare, etc. Aceste unelte permit stăpânirea materialului fără urmări nefaste pentru un lemn foarte uscat, cu probleme grave: atac biologic, crăpături, rupturi, etc.

Lemnul și-a pierdut din elasticitate, uneori cariul l-a fragilizat și, în consecință, foaia de lemn are nevoie de o structură care să-i mărească rezistența.

Lemnul se comportă diferit de hârtie și carton – materiale prefabricate.

În procesul tehnologic, lipirea ocupă un spațiu mai mult decât important. Uneori de ea depinde comportamentul imprevizibil al scoarței restaurate.

Orice lipire creează tensiuni și poate provoca deformări și crăpături.

Rețetele trebuie adaptate de la caz la caz. Inventivitatea trebuie stăpânită de experiență și de grija pentru păstrarea intactă a obiectului.

Lemnul are mereu tendința de a reveni la forma cercului – trunchiul.

Trebuie întotdeauna să stabilim în ce măsură o ruptură sau o crăpătură are o cauză naturală sau artificială.

Chiar și pus la presă, obligat să ia o anumită formă, lemnul, dacă nu a fost tăiat corect, se deformează.

E bine ca adezivul folosit să fie consistent și, totodată, suficient de elastic.

Lemnul, prin natura sa, este un material acid.

Dintre esențele de lemn cel mai des folosite la scoarțele cărților românești, fagul ocupă circa 80%.

În cazul fagului, calitățile primează asupra defectelor. Cu un pH de 5,5 și un diametru care permite lățimi impresionante pentru scoarțe, fibra lungă, egal dispusă, se lucrează relativ ușor, nu are noduri.

A fost, dacă nu materialul ideal, precis cel mai la îndemână.

Pe de altă parte, lemnul de fag se usucă greu și, în perioada uscării, poate fi atacat de ciuperci și carii.

În restaurare trebuie să ținem cont de densitatea lui, căci lipirea se face mai greu. Este nevoie de o buciardare în lungul fibrei, altfel apare pe suprafața lipită fenomenul de cimentare care face dificilă orice intervenție ulterioară.

Observând cu atenție o scoarță de lemn, se poate constata cât de bine seamănă cu șindrila. Amândouă „acoperă”, amândouă se confecționează la fel. Doar grija pentru o suprafață cât mai îngrijit prelucrată și lemnul folosit sunt diferite.

Apropierea, prin subțirime, de diverse piese de mobilier, m-a determinat să adaptez la diversele probleme ivite multe din tehnicile folosite în ebenistică și marchetărie.

Cuie de lemn, cuie de inox, furnir tăiat special la grosimea scoarței, pene de furnir, de preferat nelipite, toate sunt necesare când e vorba de structura de rezistență.

Sunt necesare cașerări locale „intarsiate”, completări cu praf de lemn, piele, sfoară ori talaj în amestec cu clei și, numai în cazul în care nu poate fi salvată, scoarța trebuie reconstituită. Am fost nevoit să adaptez unelte, pe unele să le miniaturizez și, de asemenea, să reinventez unelte de tăiat, rindeluit și găurit.

În ceea ce privește caracteristicile și calitățile lemnului, am avea două puncte de vedere: unul *estetic* (lucrul, culoarea, structura fibrei, etc.) pe care nu îl vom aborda în acest articol și unul important pentru restaurarea scoarțelor, vizând *particularitățile fizico-mecanice*: duritate, rezistență, flexibilitate, elasticitate, caracteristici dependente de habitatul vegetal și de prelucrarea materialului lemnos.

Într-un climat ideal, trunchiul ar crește perfect, dar, după cum știm, există vântul, ploaia, fulgerele, seceta și arborii care cresc mult prea apropiați unii de ceilalți.

Mai există și insectele și ciupercile, iar tăierea influențează calitatea materialului într-o măsură covârșitoare.

O tăiere corectă se face în perioada de repaos vegetativ: noiembrie-februarie.

O evaporare lentă a apei este în mod normal posibilă în cinci-zece ani.

Lemnul obținut astfel este un material sănătos, rezistent, cu deformări nesemnificative în timp.

Din păcate, un lemn de bună calitate e greu de obținut astăzi.

La modul ideal ar trebui să-i urmărim tot procesul tehnologic de la tăiere până la prelucrare – vom fi siguri de calitățile înmagazinate în acest material.

Pentru scoarțele noi este bine ca:

- ▶ lemnul să fie uscat;
- ▶ esențele folosite să fie cele mai des întâlnite în țara noastră: fagul, stejarul și plopul;
- ▶ să obținem, pentru confecționarea scoarțelor de lemn, numai scânduri tăiate radial;
- ▶ materialul să fie sănătos și fără noduri;
- ▶ să eliminăm alburnul – partea de lângă scoarța copacilor.

Pentru restaurarea scoarțelor:

▶ este necesară o curățire a tuturor elementelor străine lemnului – resturi de clei, piele, oxizi metalici, etc.;

▶ eventualele crăpături trebuie curățite și dezinfectate, făcând o dezinsecție generală a scoarței și, de la caz la caz, o consolidare a crăpăturilor;

▶ fibra „penelor” inserate în blatul scoarței trebuie să fie dispusă transversal în raport cu fibra scoarței; lemnul din care confecționăm aceste pene trebuie să fie un lemn elastic și rezistent;

▶ pe cât posibil, trebuie să plănuim o consolidare care să utilizeze cât mai puțin adeziv; lemnul „lucrează” în continuare și e bine să nu îl *obligăm* să crape în alte părți.

Trebuie să ținem cont că lemnul, în general, este un material acid. Cleiurile folosite – cleiul de oase, cleiul de pește, etc. – trebuie preparate după rețetă și folosite la temperatura lor de lipire, altfel nu vor adera și vom înregistra numeroase eșecuri.

Să nu uităm că fagul se usucă greu, este un lemn absorbant, la locul lipiturii uneori se cimentează și, de aceea, este necesară strângerea celor două bucăți lipite, cu mare atenție.

Cum am mai spus, o buciardare în lungul fibrei preîntâmpină lipirea defectuoasă.

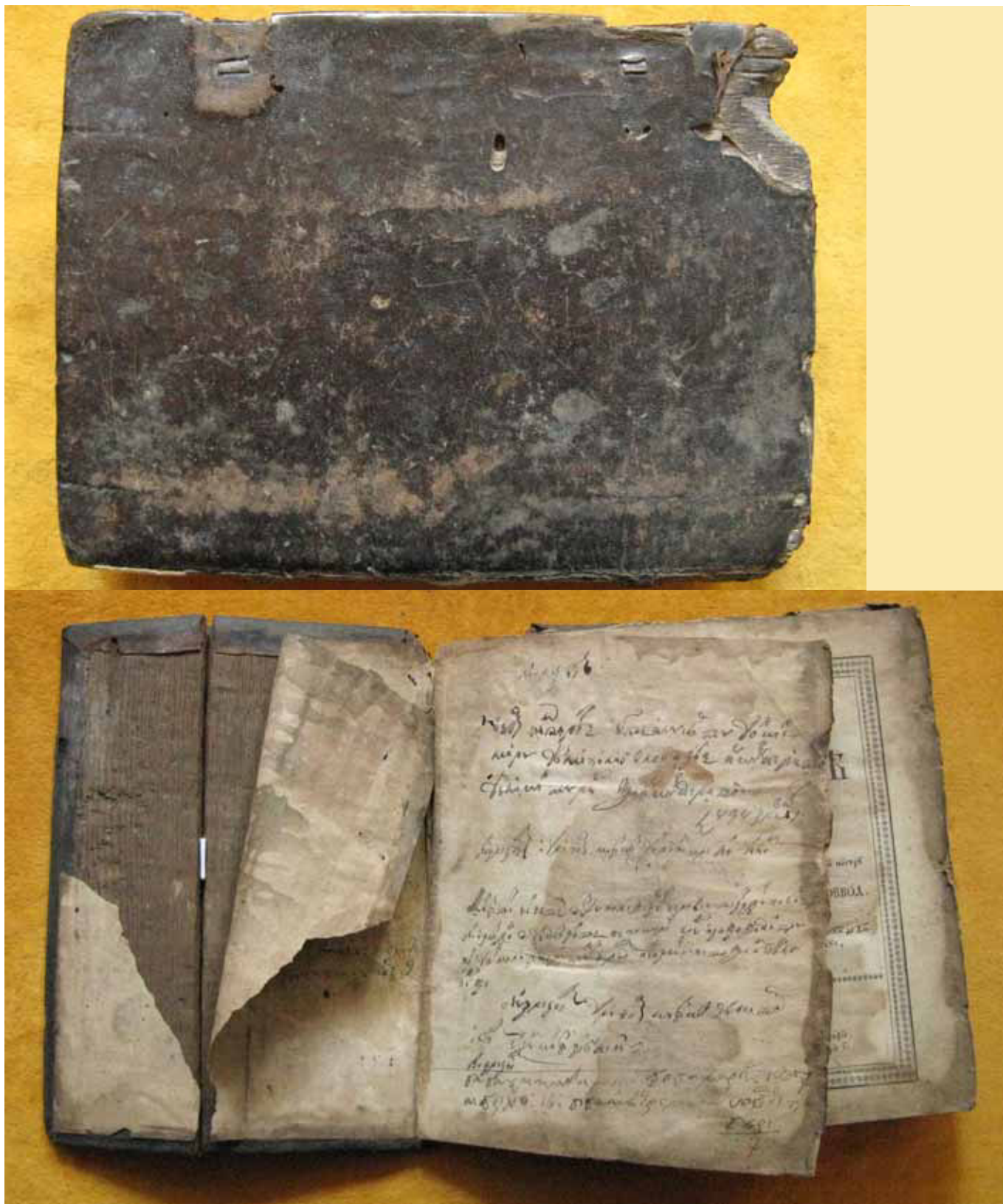
Plopul are un pH de 4,5 și este absorbant. Cleiul este bine să fie mai vâcos, altfel creează părți greu de prelucrat.

Stejarul, cu un pH de 4, este un lemn cu aciditate mare, taninos, se pătează ușor, dar important pentru noi este că se lipește greu în prezența umidității.

În afară de cărțile a căror scoarță lipsește și trebuie reconstituită, am întâlnit în restaurarea de carte, în mare, trei situații care se pot repeta și pot fi întâlnite uneori combinate între ele: o scoarță crăpată sau ruptă, o scoarță cu părți lipsă, o scoarță care are o bucată desprinsă. Depinde de noi restauratorii să le descoperim.

Ilustrez cele afirmate în articol cu imagini ale unor scoarțe care nu mai pot apăra corpul cărții.

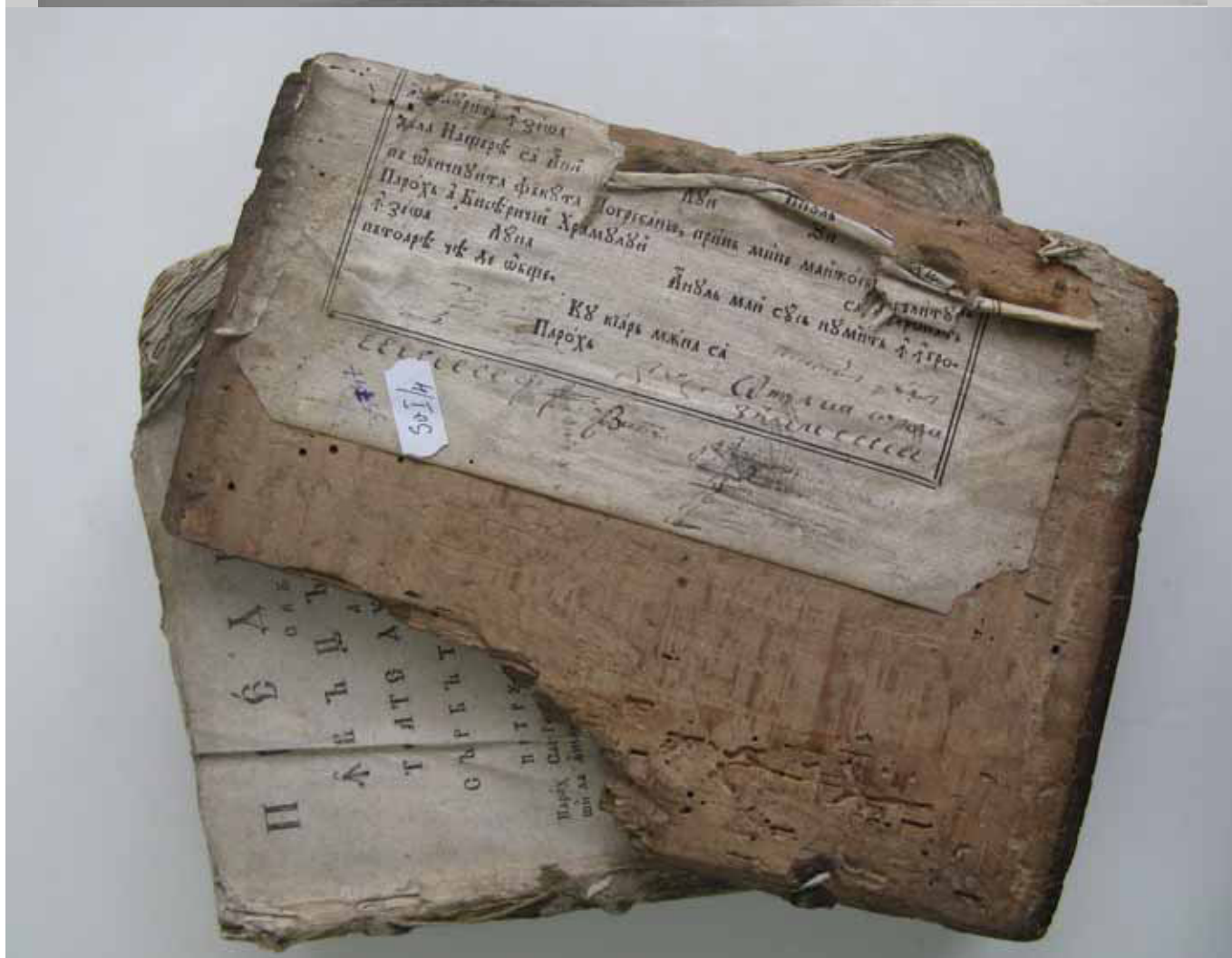
Se pot observa distrugereri mecanice și biologice, dar și multă informație importantă pentru cei care studiază CARTEA.

Restaurare

O metodă nonconformistă de curățire a pielii tatuată

Roxana Diaconu

Muzeograf restaurator, expert în restaurare carte veche, document

Muzeul Municipiului București

Suntem obișnuiți să vedem astăzi persoane tatuată indiferent de categoria socială din care fac parte: artiști ori oameni obișnuiți, de vârste și sexe diferite. Originea tatuajului se pierde în negura vremurilor. Tatuajele sunt caracteristice popoarelor Africii, Asiei, Americii și Oceaniei. În Europa au pătruns mult mai târziu și s-au răspândit mai ales printre marinari, soldați, condamnați, etc.¹. Inițial, în România, tatuajele au fost mai frecvente în rândul străinilor². La începutul secolului XX s-a observat o frecvență mare a tatuajelor în rândul delicvenților. Mărturiile acestor obiceiuri la români au fost adunate de dr. Nicolae S. Minovici, în cartea sa *Tatuajele în România*, în care este prezentată și o colecție desenată de tatuaje de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX.

Cu greu ne putem închipui să vedem, altfel decât în imagini, porțiuni de piele tatuată prelevată de la persoane care au trăit la începutul secolului XX. Și totuși, astfel de mărturii vii, nu prea multe la număr, pot fi admirate ca exponate la Muzeul Institutului Medico-Legal din București (IML). Tatuajele au fost prelevate și conservate de dr. Mina

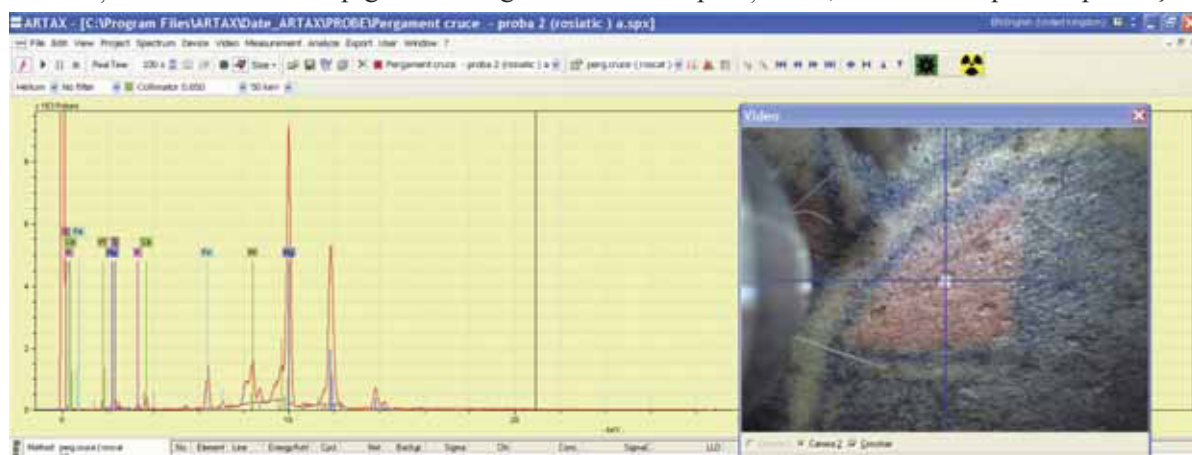

Minovici, după o metodă inventată la întoarcerea sa din Egipt, unde timp de trei ani a acumulat cunoștințe în domeniul îmbălsămării, lucrând pe cadavre, în schimbul planurilor pentru un institut medico-legal identic cu primul institut de acest fel din București. Așa a ajuns cel mai cunoscut și căutat îmbălsămător la curțile regale din Europa³.

Tehnica de realizare a tatuajelor constă în „introducerea de materii colorante vegetale sau minerale sub epidermă la diferite adâncimi, cu scopul de a produce o colorație sau desene care să persiste timp îndelungat”⁴. Conform clasificării drului Nicolae S. Minovici⁵, tatuajele se pot realiza

prin „înțepături, scarificări, incizii, cicatrice, ulceratii, arsuri subdermice și mixte”.

Printr-un concurs de împrejurări am primit câteva exponate de piele tatuată din muzeul IML pentru investigații și restaurare. Exponatele au fost investigate de mai mulți specialiști de la câteva institute din București. Una dintre analize a inclus identificarea pigmentilor folosiți la colorarea tatuajelor. În acest scop s-au făcut analize prin fluorescență⁶. S-a observat că pigmentul negru avea în compoziție fier, iar la unele probe apărea și cupru,

1. MINOVICI, Nicolae S. *Tatuajele în România*. București: Curtea Veche, 2007, p. 15.

2. *Ibidem*, p. 187.

3. Informație primită de la dl Cristian Curcă, director medical la Institutul Medico-Legal din București.

4. MINOVICI, Nicolae S. *Tatuajele în România*. București: Curtea Veche, 2007, p. 187.

5. *Ibidem*, p. 187.

pigmentul roșu fiind pe bază de sulfură de mercur (cinabru⁷) și pigmentul verde, pe bază de crom.

S-a ajuns la concluzia că pielea umană are un comportament și o structură asemănătoare celei animale, în special, pergamentului. Curățirea și conservarea pielii tatuată nu impuneau prea multe probleme, dar, pentru că recondiționarea acestor exponate era parte a unui proiect în parteneriat cu alte instituții, mi s-a solicitat să găsesc și o metodă nouă de curățire.

Am testat câteva metode, una dintre acestea fiind o premieră pentru mine. Metoda în cauză am descoperit-o citind mai multe articole din revistele de specialitate⁸ și face obiectul prezentului articol. Astfel, am citit despre folosirea enzimelor în procesul de curățire a unor documente pe hârtie și apoi de îndepărtarea lor cu ajutorul unor inhibitori.

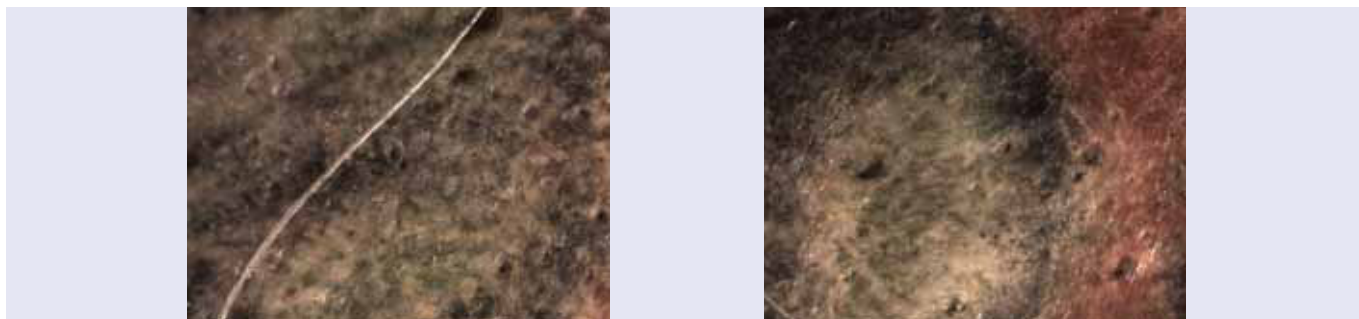
Într-un alt articol de specialitate⁹, am găsit folosirea salivei ca metodă de curățire a pielii și pergamentului. Metoda are avantajul că se bazează pe folosirea unei substanțe organice, saliva, care are aceeași natură cu pielea tatuată. Saliva are la bază enzime (amilaze), adică același tip de enzime utilizat în curățirea hârtiei. Am considerat că metoda merită încercată.

Am putut să aplic această metodă și datorită dimensiunilor reduse ale probei. Saliva, reprezentând un mediu vâscos, are calitatea de a nu umezi foarte tare pielea. Datorită conținutului de proteine și enzime care acționează în țesuturi și într-un mediu apropiat de neutru, ea poate fi folosită cu succes în conservare¹⁰. Rezultatele au fost foarte bune, în sensul unei curățiri eficiente, rapide și a reînviării culorilor din tatuaj. Surplusul de salivă a fost îndepărtat cu o soluție hidro-alcoolică și cu hârtie de filtru. Un produs simplu, aflat la îndemână, a dat rezultate comparabile cu rezultatele obținute pentru alte substanțe folosite în restaurare. Pentru pielea de dimensiuni mari ar fi fost necesară altă metodă. Rezultatele curățirii au fost analizate și microscopic.

Înainte de curățire, imagine microscopică

După curățire

6. Analiză efectuată de dna Doina Șecleman, chimist la Muzeul Național de Istorie a României.

7. Folosit în perioada medievală la documente și unele miniaturi.

8. ICOM - CC graphic documents meeting. A review of cleaning methods for vellum and parchment. Ljubljana, 2004.

9. Ibidem.

10. Probleme de patologie a cărții. Culegere de material ..., vol. 26. București: Biblioteca Națională a României, 1990, p. 40.

Investigarea unui document de secol XVII prin tehnici analitice (FTIR-ATR, XRF, LC-MS)

Cristina Carșote¹, Irina Petroviciu¹, Lucreția Miu², Gheorghe Niculescu¹, Corina Matei³

I. Introducere

Investigarea obiectelor de interes artistic, istoric și arheologic poate aduce informații importante cu privire la istoricul piesei și la materialele utilizate, contribuind astfel la conservarea și valorificarea acestora.

Până de curând, în țara noastră, cercetarea prin tehnici analitice a obiectelor de patrimoniu a fost numai rareori posibilă din cauza accesului limitat la aparatura adecvată. În ultimii ani, datorită deschiderii către colaborări cu laboratoare europene, precum și prin dezvoltarea de proiecte de cercetare, au fost obținute rezultate interesante privind obiecte aflate în colecții muzeale românești. Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Textile și Pielărie. Sucursala Institutul de Cercetări Pielărie și Încălțăminte (INCDTP. ICPI) a preluat inițiativa cercetării unor probleme specifice pieselor muzeale pe suport colagenic, în cadrul unui consorțiu la nivel național. Astfel, au fost elaborate metode de evaluare a nivelului de degradare a pergamentelor și studii privind influența agenților de tanare și a substanțelor utilizate ca emolienți. Totodată, în colaborare cu Universitatea de Arte din Viena, au fost efectuate cercetări pentru stabilirea influenței factorilor de mediu asupra suportului colagenic. În cadrul parteneriatelor s-au efectuat studii și asupra materialelor adăugate pieilor sau pergamentelor. Tehnicile analitice utilizate au inclus: spectrometrie IR și UV-VIS-NIR [1, 2, 3], analiză termică (DSC, TA, DTG) [4], microscopie optică [1], determinarea temperaturii de contracție (MHT) [5], microscopie electronică (SEM, TEM), cromatografie de lichide (LC-MS), fluorescență de raze X (XRF) [1].

Lucrarea de față descrie rezultatele obținute prin aplicarea cunoștințelor dobândite în cadrul acestor proiecte, în cercetarea unui document de secol XVII din colecția Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, București, cu accent pe avantajele aplicării de tehnici analitice (FTIR/ATR, XRF, LC-MS) în investigarea obiectelor de patrimoniu.

II. Partea experimentală

II.1. Pergamente analizate

II.1.1 Pergamente noi

Zece pergamente noi, manufacturate recent la Institutul de Cercetări Pielărie și Încălțăminte București, din diverse piei de animale, au fost investigate prin FTIR/ATR în vederea constituirii unui set de referințe pentru evaluarea nivelului de degradare a pergamentelor istorice (Tabel 1).

Tabel 1. Pergamente manufacturate recent

Nr. crt.	Probă	An de fabricație
1	Capră	2006
2	Ied1	2006
3	Ied2	2008
4	Miel1	2005
5	Miel2	2005
6	Miel3	2006
7	Miel	2002
8	Porc	2004
9	Vițel	2004
10	Vițel	2006

1. Muzeul Național de Istorie a României. Centrul de Cercetări și Investigații Științifice (MNIR/ CCIS), București. (Departamentul a fost înființat prin reorganizarea Institutului Național de Cercetare în Domeniul Conservării și Restaurării (INCCR), partener în proiectele coordonate de INCDTP/ICPI).

2. Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Textile și Pielărie. Sucursala Institutul de Cercetare Pielărie și Încălțăminte (INCDTP/ ICPI), București.

3. Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, București.

Spectrele au fost înregistrate pentru fața cu foliculii piloși și pentru fața dinspre carne, fiind determinate deplasarea benzii amidă II (ΔA), a raportului amidă I/amidă II și prezența compușilor aldehidici și cetonici (1.730 cm^{-1}).

II.1.2 Document istoric din pergament

Un document din perioada lui Alexandru Moghilă Voievod (1615-1616) – *Pecete 10*, din colecția Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, a fost supus analizei nedistructive prin FTIR/ATR, în vederea evaluării nivelului de degradare. De asemenea, au fost determinate tipul cernelii utilizate (XRF), precum și coloranții utilizați în șnurul de mătase roșie de care este legat un sigiliu de ceară cu stema Moldovei (LC-MS).

Starea de conservare a documentului

Pergamentul a suferit o deteriorare fizico-mecanică din cauza manipulării și a depozitării defectuoase, precum și o deteriorare biologică (găuri de insecte, rosături de șoareci). Exceptând latura inferioară, care este intactă, celelalte laturi sunt neuniforme, prezentând pierderi din materialul suport, sfâșieri, răsuciri, plieri și găuri. Partea inferioară, de aproximativ 7,7 cm, a fost îndoită pentru a se prinde sigiliul prin orificiile perforate sub formă de romb. La mijlocul îndoiturii prezintă o rosătură (de șoarece) soldată cu lipsă din materialul suport, numeroase plieri și îndoituri pe liniile de pliere. De orificii este prins, cu un șnur de mătase roșie, un sigiliu de ceară cu stema Moldovei [6].

Fig 1. Pecete 10 – Fragment de document din perioada lui Alexandru Moghilă Voievod (1615-1616) din colecția Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”

II.2. Aparatură și condiții de efectuare a analizelor

II.2.1. Spectrometrie în infraroșu (FTIR-ATR)

Pergamentele au fost analizate cu un spectrometru FT-IR Bruker Optics Tensor 27, datele fiind prelucrate cu ajutorul softului specializat Opus 4.2. Analizele s-au efectuat în ATR (reflexie totală atenuată). Pentru aceasta s-a utilizat un microscop Helios cu accesoriu cristal de diamant. Spectrele colectate au fost corectate utilizând opțiunile „Smooth” (număr de puncte: 25) și „Atmospheric compensation” (pentru H_2O și CO_2). Fiind o tehnică nedistructivă, reflexia totală atenuată a permis înregistrarea spectrului IR pentru zone diferite ale aceluiași document.

II.2.2. Spectrometrie cu fluorescență de raze X (XRF)

Determinările au fost efectuate direct pe document, în mod nedistructiv, cu un spectrometru portabil tip InnovXSystem cu următoarele caracteristici tehnice: tubul de iradiere cu anod de W, tensiune 35 kV, intensitate $40\mu\text{A}$, detector Si PiN, diodă răcită prin efect Peltier. Pentru fiecare document au fost colectate mai multe spectre, iar datele au fost prelucrate cu un soft specific de analiză (Innov-X software) operat sub Windows CE. Prelucrarea

finală a fost efectuată în Microsoft Excel, rezultatele fiind prezentate sub formă de spectru și tabel.

II.2.3. Cromatografie de lichide cuplată cu spectrometrie de masă (LC-MS)

Pentru identificarea colorantului din șnurul de mătase de care este prins sigiliul cu stema Moldovei (Fig. 1) a fost utilizată cromatografia de lichide cuplată cu spectrometrie de masă (LC-MS). Experimentele au fost efectuate pe un sistem Agilent 1100 (Agilent Technology, Waldbronn, Germany) alcătuit din următoarele module: degazor (G1379A); pompă cuaternară (G1311A); injector automat termostatat (G1329A); coloană termostatată (G1316A); detector diode array (G1315 A). Detecția a fost efectuată printr-un detector MS/MS cu trapă ionică (seria G2445D-SL) cu sursă de ionizare tip electrospray (ESI), operându-se cu ioni negativi. Controlul sistemului cromatografic și achiziția datelor au fost efectuate cu softul specializat Agilent ChemStation LC 3D, versiunea 10.02, având încorporat sistemul de control al trapei ionice, versiunea 5.2, de la Bruker Daltronics (Bremen, Germany).

Separarea cromatografică a fost realizată cu o coloană Zorbax C18, 150 mm lungime, 4,6 mm d.i. și 5 μm diametrul particulelor, termostatată la 40°C. S-a lucrat cu o fază mobilă formată din 0.2% (v/v) acid formic (solvent A) și metanol/acetoneitril (1:1, v/v ca solvent B), în gradient, cu un debit de 0.8 mL/min. Un detector diode array (DAD) a fost plasat între coloană și sursa de ionizare, detecția în UV-VIZ fiind realizată în intervalul 200-800nm. Pentru detecția în MS s-a lucrat cu ioni negativi, parametrii operaționali ai sursei de ionizare fiind: temperatura gazului de uscare 350°C; debitul gazului de uscare 12 L/min; presiunea gazului de nebulizare 65 psi; voltajul capilarului 2484 V. Trapa ionică a utilizat un timp maxim de acumulare de 300 ms și o sarcină totală de acumulare (ICC) de 30.000. Pentru lucrul în MS/MS lărgimea benzii spectrale a fost de 4 a.m.u. și amplitudinea indusă pentru coliziune de 1.6 V.

O probă din șnurul de mătase (~0.5 cm lungime, ~1 mg) a fost încălzită la 105°C în 250 μL de soluție de acid clorhidric/metanol/apă (2:1:1, v/v/v) pentru zece minute. Amestecul a fost evaporat la sec în curent de azot, la 60°C. Reziduul a fost apoi redizolvat într-un amestec de 200 μL metanol/apă (1:1 v/v), centrifugat la 12.000 rpm pentru cinci minute și partea superioară a fost transferată într-un vial pentru injecție.

III. Rezultate și discuții

III.1 Investigarea pergamentelor noi prin FTIR/ATR

Rezultatele obținute în studiul pergamentelor noi sunt prezentate în Tabelul 2.

Tabel 2. Poziția benzilor amidă I și amidă II, calculul deplasării (ΔA), raportul ariilor amidă I/amidă II și semnalul de la 1730 cm^{-1} (pergamente noi)

Nr. crt.	Proba	Poziția benzilor		ΔA	A_I/A_{II}	1730 cm^{-1}
		1650 cm^{-1}	1550 cm^{-1}			
1	Capră_2006_față	1646	Semnal amidă II acoperit de carbonat			-
2	Capră_2006_verso	1636	1548	90	1.28	-
3	Ied1_2006_față	1641	1550	91	1.15	-
4	Ied1_2006_verso	1634	1548	86	1.29	-
5	Ied2_2008_față	1637	1549	88	1.30	-
6	Ied2_2008_verso	1634	1549	85	1.33	-
7	Miel1_2005_față	1637	1547	90	1.21	-
8	Miel1_2005_verso	1636	1544	92	1.27	-
9	Miel2_2005_față	1636	1546	90	1.23	-
10	Miel2_2005_verso	1637	1548	89	1.29	-
11	Miel3_2006_față	1636	1540	96	1.08	-
12	Miel3_2006_verso	1635	1545	90	1.28	-
13	Miel_2002_față	1639	1542	97	1.25	-
14	Miel_2002_verso	1636	1548	88	1.33	-
15	Porc_2004_față	1637	1549	88	1.28	-
16	Porc_2004_verso	1636	1549	87	1.27	-
17	Vițel_2004_față	1638	1544	94	1.27	-
18	Vițel_2004_verso	1634	1547	87	1.33	-
19	Vițel_2006_față	1637	1549	88	1.22	-
20	Vițel_2006_verso	1635	1547	88	1.27	-

Notă: Față – partea cu foliculi piloși; verso – partea dinspre carne.

Pentru toate probele de pergament au fost identificate benzile caracteristice produșilor proteici (~3400, 2920, 2850, 1650, 1550, 1450, 1240, 1080, 1030, 875 cm^{-1}) (Fig. 2). Pe lângă benzile caracteristice compușilor proteici, s-a determinat prezența carbonatului (1410 și 876 cm^{-1}) (Fig. 3) la toate probele analizate, mai puțin Miel3_2006, Porc_2004 și Vișel_2004. Carbonatul de calciu este prezent în cantitate mai mare pe față cu foliculii piloși ai pergamentului și mai mică pe partea dinspre carne. Datorită prezenței unei cantități mari de carbonat (banda largă la 1403 cm^{-1}) în cazul probei Capră_2006_față, benzile corespunzătoare amidei II: 1540 cm^{-1} și δCH_2 (1460 cm^{-1}) nu au putut fi identificate, calculele privind deplasarea și raportul suprafețelor amidă I/amidă II neputând fi efectuate. În cazul probelor Ied1_2006_față și Vișel_2006_față, semnalul de la 1540 cm^{-1} apare sub formă de „umăr” în banda carbonatului.

Valorile deplasării corespunzătoare diferenței amidă I – amidă II situate în intervalul 87-97 cm^{-1} (Fig. 4), precum și valorile raportului amidă I/amidă II cuprinse între 1.08 și 1.33 (Fig. 5) indică o stare foarte bună a pergamentelor, atât din punctul de vedere al denaturării prin gelatinizare [7], cât și din punctul de vedere al degradării prin hidroliză [7]. În ceea ce privește degradarea prin oxidare [7], vizibilă în spectru printr-un semnal la ~1730 cm^{-1} , aceasta nu este prezentă în cazul pergamentelor analizate. Trebuie precizat că semnalul prezent în spectrele probelor Capră_2006_față, Capră_2006_verso, Ied1_2006_față, Miel1_2005_față, Miel1_2005_verso, Miel3_2006_față, Miel3_2006_verso, Miel_2002_față, Porc_2004_față și Porc_2004_verso la 1738 cm^{-1} indică prezența unui compus gras (probabil utilizat în procesul de fabricare). Acesta este confirmat și de benzile 2922 și 2853 cm^{-1} , pentru care intensitățile sunt ridicate comparativ cu cele ale celorlalte pergamente.

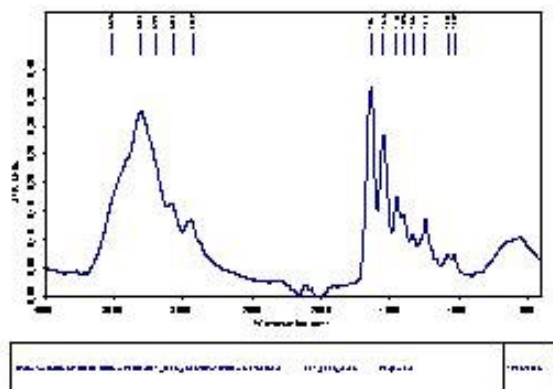

Figura 2. Ied 2006_verso

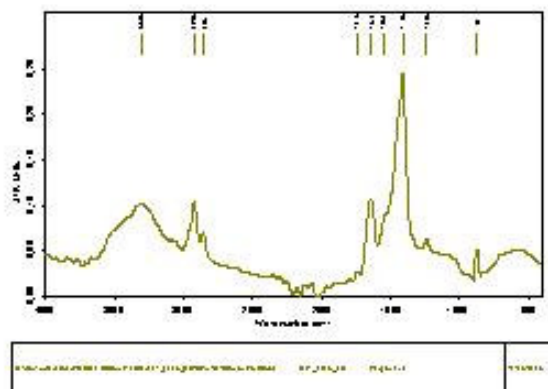

Figura 3. Ied 2006_față

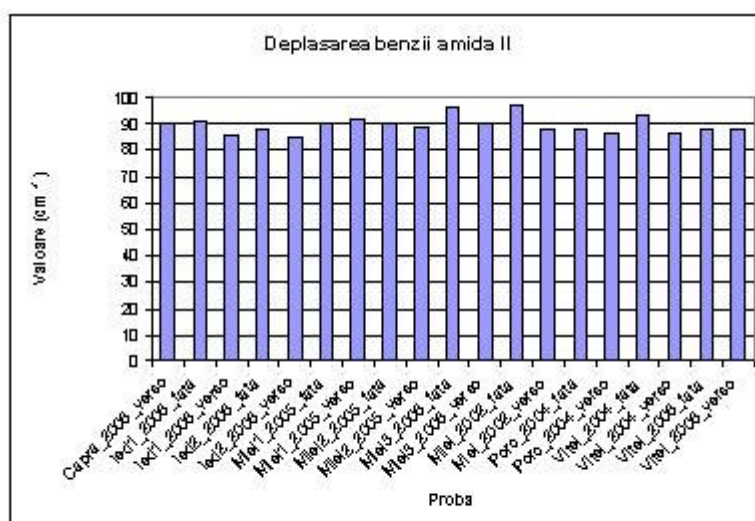

Figura 4. Deplasarea benzii amidă II (pergamente noi)

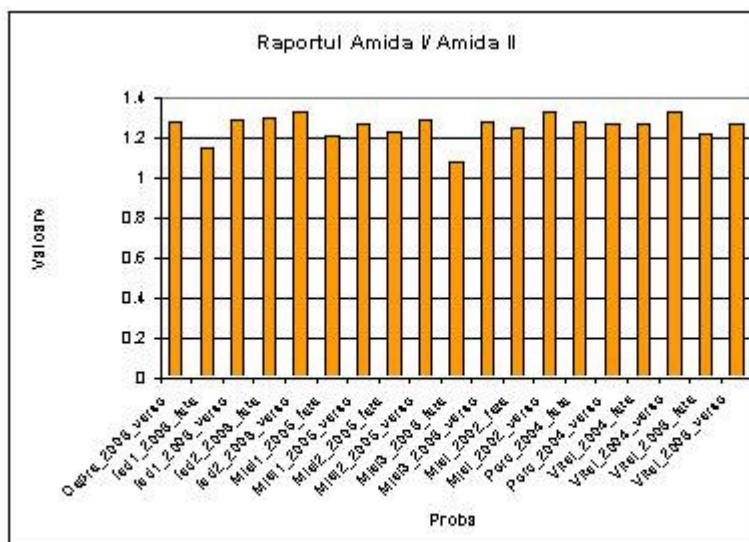

Figura 5. Raportul amidă I/ amidă II (pergamente noi)

III.2 Investigarea documentului *Pecete 10* din colecția Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”

În spectrele înregistrate pentru zone diferite ale documentului au fost identificate benzile caracteristice produșilor proteici (~3400, 2920, 2850, 1650, 1550, 1450, 1240, 1080, 1030, 875 cm^{-1}), precum și benzi caracteristice unor silicați (urme de murdărie) în intervalul 1010-1100 cm^{-1} (Figurile 6-8).

Rezultatele spectrale sunt prezentate în Tabelul 3.

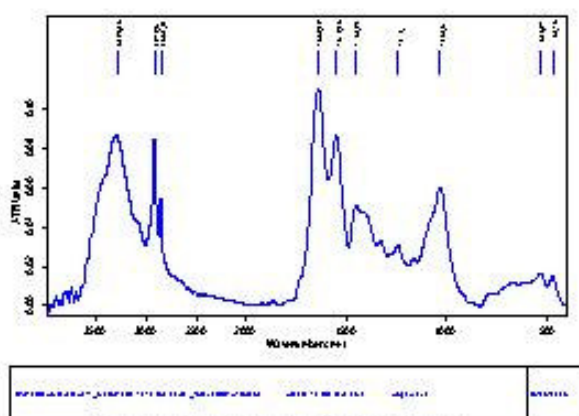

Figura 6. suprafața nescrisă

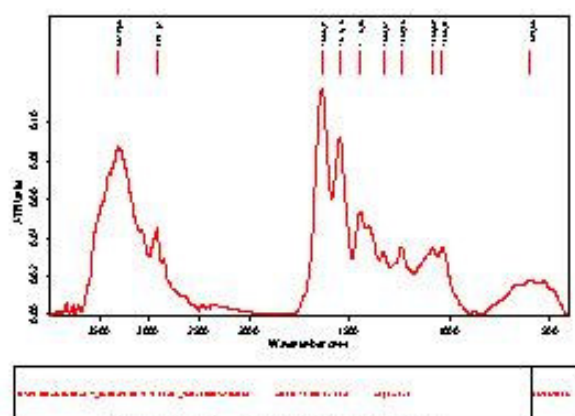

Figura 7. suprafața scrisă

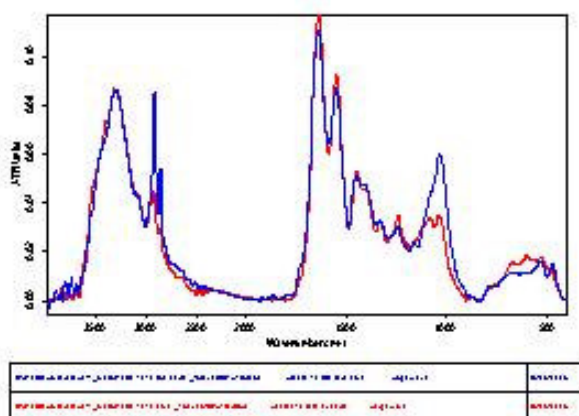

Figura 8. suprafața scrisă/ suprafața nescrisă

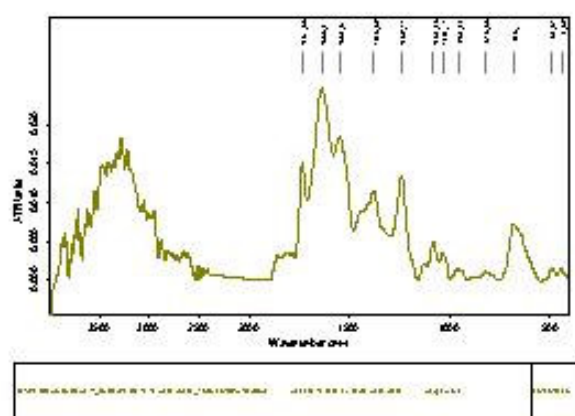

Figura 9. pata roșie din suprafața scrisă

Tabel 3. Poziția benzilor amidă I și amidă II, calculul deplasării (ΔA), raportul ariilor amidă I / amidă II și semnalul de la 1730 cm^{-1} (Pecete 10)

Nr. crt.	Proba	Poziția benzilor		ΔA	A_I/A_{II}	1730 cm^{-1}
		1650 cm^{-1}	1550 cm^{-1}			
1	suprafața nescrisă	1639	1549	90	1.21	-
2	suprafața scrisă	1637	1548	89	1.22	-
3	pata roșie din suprafața scrisă	1640	1550	91	1.24	+

Pentru fiecare suprafață analizată, ΔA se situează în jurul valorii de 90 cm^{-1} , aceasta demonstrând faptul că suportul colagenic nu este degradat prin gelatinizare (pergamentele noi au prezentat valori cuprinse între $87\text{-}97\text{ cm}^{-1}$). De asemenea, pergamentul nu este degradat prin hidroliză, întrucât valorile obținute pentru zone diferite se situează în jurul valorii de 1.22 (1.08-1.33 pentru pergamentele noi).

Referitor la degradarea prin oxidare, vizibilă în spectru prin semnal (umăr) la $\sim 1730\text{ cm}^{-1}$, aceasta se observă numai în spectrul înregistrat pentru zona cu pată roșie (Fig. 9). S-a demonstrat deja, într-un articol anterior [1], că măsurătorile trebuie efectuate direct pe pergament (nu pe zone colorate) pentru a putea stabili cu certitudine nivelul de degradare, inclusiv prin oxidare. În cazul de față, nu se poate stabili dacă prezența legăturilor C=O, pentru spectrul colectat din zona cu pată roșie este determinată de compușii aldehidici/cetonici rezultați în urma oxidării lanțului polipeptidic, întrucât în aceeași zonă absorb și alți compuși organici.

III. 3 Identificarea cerneii utilizate la scrierea documentului Pecete 10

Zona scrisă a pergamentului a fost investigată prin spectrometrie cu fluorescență de raze X (direct pe document, fără prelevare de probe), constatându-se că la scrierea documentului s-a utilizat cerneală de tip ferogalic (Fig. 10).

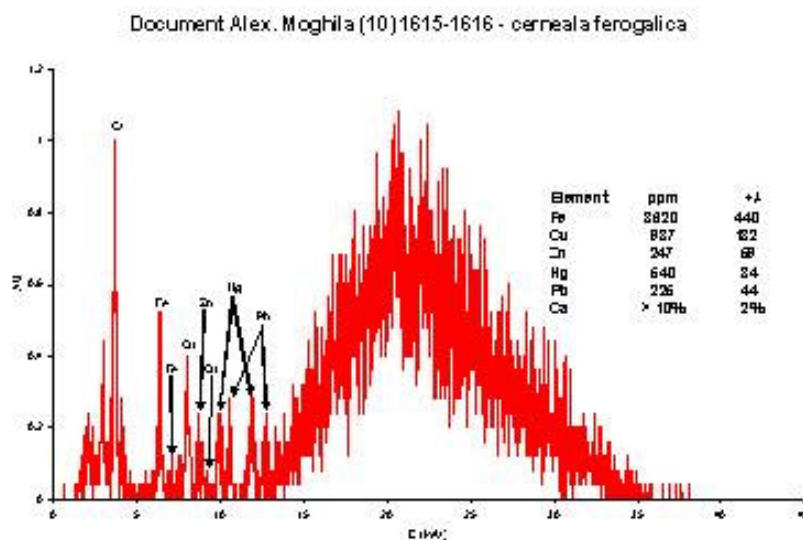

Figura 10. Cerneala ferogalica - spectrul XRF

III.4 Identificarea coloranților din șnurul roșu de mătase

În vederea identificării coloranților și a surselor biologice utilizate pentru vopsirea șnurului roșu de mătase a fost aplicat protocolul analitic de determinare a coloranților prin LC-MS și LC-MS/MS, descris în detaliu într-un articol anterior [8]. Coloranții au fost identificați prin comparare cu date anterior obținute pentru standarde, așa cum reiese din Tabelul 4.

Tabel 4. Caracteristici (timp retenție, masă moleculară și date spectrale) pentru coloranții identificați în șnurul roșu de mătase

Colorant (abreviere)	Timp retenție (min)	Masă moleculară	MS (-) Ion molecular (subliniat) și alți ioni produși în sursa de ionizare (m/z)	MS/MS (-) Ioni rezultați din fragmentarea ionului molecular
Alizarină	15.3	240	<u>239</u> , 255	211, 195, 234, 171
Acid carminic (ca)	8.8	492	<u>491</u> , 447	447, 357, 429, 399, 327, 299
Acid elagic (ea)	9.9	302	<u>301</u> , 275	257, 229, 284, 185
Acid flavokermesic (Acid laccaic D) (fk)	13.6	314	<u>313</u> , 269	269
Acid flavokermesic (C-glicosidă) (dcII)	8.6	476	<u>475</u> , 341	341, 311, 431, 413
Acid kermesic (ka)	13.6	330	<u>329</u> , 285	285
Purpurină (pu)	16.4	256	<u>255</u> , 271, 227	227, 183
Rubiadină (ru)	17.4	254	<u>253</u>	224, 209

Acidul carminic ($m/z = 491$ a.m.u.), acidul elagic ($m/z = 301$ a.m.u.), alizarina ($m/z = 239$ a.m.u.), purpurina ($m/z = 255$ a.m.u.) și rubiadină ($m/z = 253$ a.m.u.) au fost identificate prin LC-MS, prin detectarea ionului molecular $[M-H]$, în corelație cu timpul de retenție (Fig. 11).

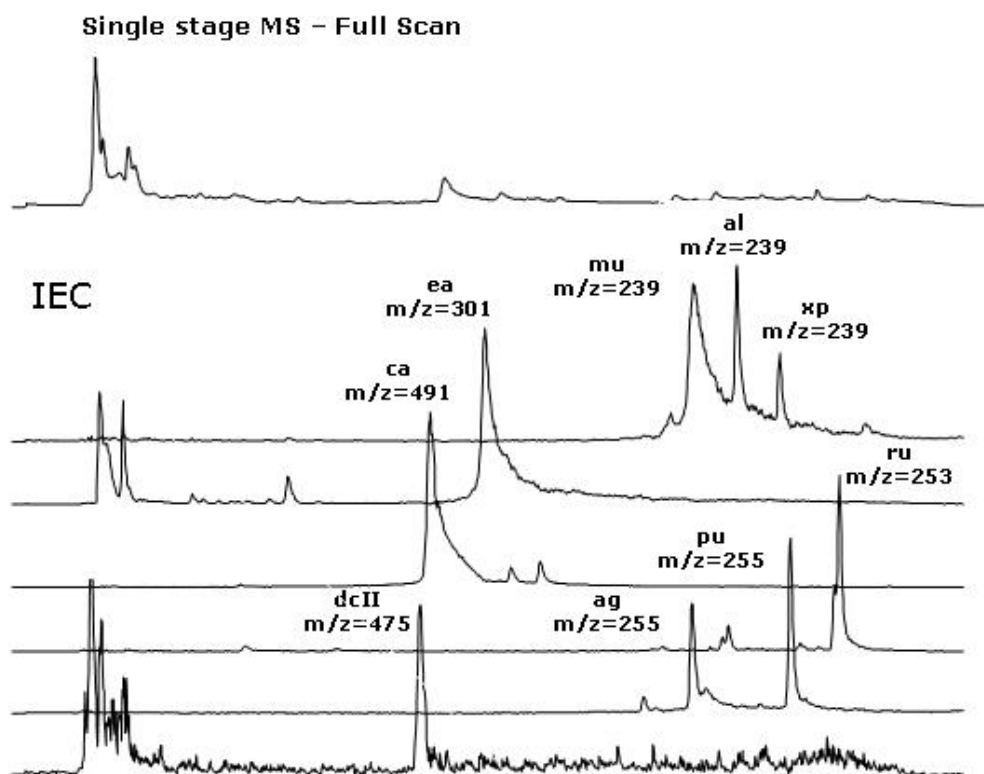

Figura 11. Identificarea coloranților din șnurul roșu (Full Scan și IEC)

Prezența ionului molecular a fost evidențiată prin înregistrarea cromatogramei cu spectrometrul de masă în Full Scan (FS) urmată de prelucrarea datelor prin extragerea cromatogramei corespunzătoare $[M-H]^-$ (IEC, Ion Extracted Chromatogram). Prezența compușilor menționați a fost confirmată și prin observarea cromatogramelor corespunzătoare altor ioni obținuți în sursa de ionizare: $m/z = 447$ a.m.u. pentru acidului carminic, $m/z = 275$ a.m.u. pentru acidul elagic, $m/z = 255$ a.m.u. pentru alizarină și $m/z = 271$ și $m/z = 227$ a.m.u. pentru purpurină, conform datelor obținute pentru standarde (Tabel 4).

Acidul carminic este colorantul principal din trei specii de insecte: cochineal mexican (*Dactylopius coccus* Costa), cochineal armenian (*Porphyrophora hameli* Brandt) și cochineal polonez (*Porphyrophora polonica* L.). Compușii minoritari din toate aceste specii au fost puși în evidență prin cromatogramele IEC corespunzătoare ionilor moleculari și ionilor formați în sursa de ionizare, conform datelor din Tabelul 3: $m/z = 475$ și $m/z = 341$ a.m.u. pentru dcII, $m/z = 313$ și $m/z = 269$ a.m.u. pentru acidul flavokermesic și $m/z = 329$ și $m/z = 285$ a.m.u. pentru acidul kermesic. Prezența dcII a fost de asemenea confirmată prin MS/MS, prin izolarea și fragmentarea ionului molecular $m/z = 313$ a.m.u. (Product Ion Scan) și prin compararea spectrului de fragmentare cu cel obținut pe un standard de fibră vopsită cu cochineal mexican (Fig. 12).

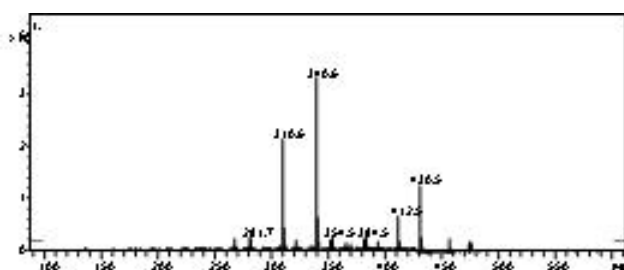

Figura 12. Spectrul MS/MS (Scan product ion) pentru dcII

Dat fiind că acidul carminic și compușii minoritari sunt comuni celor trei specii de insecte și o metodă de identificare la nivel de specie – prin LC-MS – nu există încă, nu se poate afirma cu certitudine care dintre speciile de Cochineal a fost utilizată pentru vopsire. Totuși, având în vedere cantitatea mare de dcII, este foarte posibil ca vopsirea să se fi efectuat cu cochineal mexican (*Dactylopius coccus* Costa), importat și utilizat pe scara largă în Europa imediat după descoperirea „Lumii noi” (conform literaturii de specialitate, începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea [9]). Prezența acestuia în proba de față nu surprinde, întrucât documentul este datat 1615-1616.

Alizarina, purpurina și rubiadina sunt coloranții principali din diverse specii de *Rubia* [10, 11]. Identificarea alizarinei drept compus principal, precum și prezența rubiadinei în cantitate mică [12] sugerează utilizarea *Rubia tinctorum*, sursă biologică utilizată în Europa din cele mai vechi timpuri. Acidul elagic este conținut în taninuri ce se găsesc într-o gamă largă de plante. Ele au fost utilizate la vopsire sau pentru a conferi mătășii o greutate mai mare la cântărire [11].

Pentru obținerea culorii roșu, mătasea din șnurul de care este legat un sigiliu pe care este aplicată stema Moldovei a fost vopsită cu un amestec de trei surse biologice: cochineal (foarte probabil mexican, *Dactylopius coccus* Costa), *Rubia tinctorum* și taninuri.

IV. Concluzii

Prin cercetarea nedistructivă efectuată s-a demonstrat că pergamentul pe care este scris documentul nu s-a degradat prin hidroliză, gelatinizare sau oxidare (FTIR-ATR). Cerneala utilizată pentru scrierea documentului a fost identificată drept cerneală ferogalică (XRF).

Prin LC-MS s-a stabilit că trei surse biologice: Cochineal (foarte probabil Mexican, *Dactylopius coccus* Costa), *Rubia tinctorum* și taninuri au fost utilizate în vopsirea mătășii din șnurul de care este legat sigiliul pe care este aplicată stema Moldovei.

Rezultatele obținute evidențiază necesitatea dezvoltării de proiecte de cercetare interdisciplinară pentru îmbogățirea informațiilor cu privire la obiectele cu valoare muzeală, având consecințe directe asupra conservării și valorificării acestora.

Bibliografie

1. CARȘOTE, Cristina ; PETROVICIU, Irina ; MATEI, Corina ; NICULESCU, Gheorghe ; BALTĂ, Zizi Ileana ; MIU, Lucreția. Evaluarea nivelului de degradare și restaurarea unor documente pe pergament din colecția de documente a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I” – studiu efectuat în cadrul proiectului PERGAMO. În: *Revista română de conservare și restaurare a cărții. Dosar de restaurare*, București, an 1, nr. 1, 2008, p.61-68.
2. GIURGINCA, M. ; LĂCĂTUȘU, I. ; MIU, L. ; PETROVICIU I. Parchment behavior under extreme heat and fire conditions. În: *Materials Research Innovations*, Pennsylvania State University, 13(3), 2009 , p. 337-339.
3. GIURGINCA, M. ; IFTIMIE, N. ; MEGHEA, A. ; MIU, L. Spectral techniques for identifying tanning agents in the heritage leathers items. În: *Revista de chimie*, București, 58, 2007, p. 923-928.
4. BUDRUGEAC, P. ; MIU, L. ; SOUCKOVA, M. Use of thermal analysis methods and scanning electron microscopy to assess the damage in the patrimonial books from Romanian libraries. În: *Journal of Thermal Analysis and Calorimetry*, Dordrecht (Netherlands), 88(3), 2007, p. 693-699.
5. MIU, L. ; BUDRUGEAC P. ; GIURGINCA, M. ; CARȘOTE, C. ; CHELARU, C. ; VÂLSAN M. Tehnici moderne de investigare a gradului de degradare a pieilor de patrimoniu. În: *Restitutio. Actualitate și tendințe în prezervarea patrimoniului cultural. Buletin de conservare-restaurare*, București, 2, 2009.
6. ***. Fișă conservare pentru *Pecete 10 – Fragment de document din perioada lui Alexandru Moghilă Voievod (1615-1616)* din colecția Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”.
7. MICHELE, D. Evaluation of the state of degradation of Dead Sea scroll samples using FT-IR spectroscopy. În: *the Book and Paper Group Annual (AIC)*, Washington DC, vol. 10, 1991, p. 49-65.
8. PETROVICIU, I. ; ALBU, F. ; MEDVEDOVICI, A. LC/MS and LC/MS/MS based protocol for identification of dyes in historic textiles. În: *Microchemistry Journal*, Elsevier, 95(2), 2010, p.247-254. Vezi și: doi:10.1016/j.microc.2009.12.009.
9. BRUNELLO, Franco. *The art of dyeing in the history of mankind*. Venice: Neri Pozza, 1973 (English ed.).
10. CARDON, D. *Natural dyes – sources, tradition, technology, science*. London: Archetype Publications, 2007.
11. HOFENK DE GRAAFF, J. H. *The colourful past. Origins, chemistry and identification of natural dyestuffs*. Riggisberg, London: Abegg Stiftung & Archetype Publications Ltd., 2004.
12. WOUTERS, J. The dye of Rubia peregrina. I. Preliminary investigations. Dyes History. În: *Archaeology*, Archaeological Institute of America (Boston University, USA), 16/17, 2001, p. 145-157.

Lucrarea de față a fost realizată în cadrul proiectului **Cercetări multidisciplinare pentru stabilirea mecanismelor de deteriorare a documentelor istorice și culturale pe pergament (PERGAMO)**, coordonat de Institutul de Cercetări Pielărie și Încălțăminte și finanțat de Agenția Managerială de Cercetare Științifică Inovare și Transfer.

Mulțumim, de asemenea, Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I” din București pentru facilitarea accesului la colecțiile sale.

Fungi, micromicete (mucegaiuri)

Iulia Pascu

Expert restaurator grafică

Muzeul Național Brukenthal – Sibiu

Există numeroase specii de micromicete care provoacă degradări ale materialelor din arhive și biblioteci. Mucegaiurile trăiesc în sau pe țesuturi organice și își obțin hrana prin implantarea hifelor în celulele gazdă. Pot fi identificate ușor prin masa compactă de colonii și spori care se formează la suprafața materialelor infestate. Sporii de mucegai sunt prezenți în mediul ambiant, în număr mare, și devin activi atunci când au condiții optime de dezvoltare. Pentru creșterea normală a fungilor sunt necesare condiții de nutriție abundentă, lumină scăzută, temperatură, umiditate și reacții ale substratului potrivite. Intervalul de temperatură care favorizează creșterea speciilor de mucegai se încadrează între 24-30°C, în timp ce umiditatea relativă necesară este de 62-65% (Tabel 1).

Pentru dezvoltarea mucegaiurilor sunt indispensabile elementele carbon și azot, precum și diferite substanțe minerale (elemente biogenice P, Mg, Ca, S, Fe ș.a.)¹. Unele specii de fungi își produc singure necesarul de apă. În timpul metabolismului, toate micromicetele produc acizi organici (oxalic, fumaric, succinic, citric ș.a.)² ce reduc pH hârtiei și favorizează dinamica creșterii în atacul secundar. Primul stadiu al atacului îl reprezintă apariția sporilor de mucegai pe obiecte, spori ce pot fi ușor îndepărtați. Dacă parametrii microclimatului favorizează creșterea, urmează al doilea stadiu al deteriorării (deteriorarea profundă). În acest moment începe digerarea materialului suport³.

Micromicetele reprezintă cauza cea mai frecventă de apariție a deteriorărilor la nivel papetar și produc pagube ireversibile.

Tabel 1. Umiditatea relativă minimă necesară dezvoltării micromicetelor

(Beiträge zum Schutz von Kulturgütern in Bibliotheken und Archiven)

Specie	U.R. minimă (%)	Specie	U.R. minimă (%)
<i>Aspergillus</i>		<i>Penicillium</i>	
<i>A. glaucus</i> -Arten:		<i>Monoverticillata</i> :	
<i>A. chevalieri</i>	80	<i>Penicillium</i>	85
<i>A. repens</i>	80	<i>P. spinulosum</i>	85
<i>A. ruber</i>	80	<i>Asimetrice</i> :	
<i>A. herbariorum</i>		<i>P. chrysogenum</i>	80-85
<i>major</i>	75	<i>P. expansum</i>	85
<i>A. fumigatus</i>	85	<i>P. citrinum</i>	80
<i>A. nidulans</i>	85		
<i>A. versicolor</i>	80	<i>Biversicillata</i>	
<i>A. sydowi</i>	80	<i>Symmetrice</i> :	
<i>A. flavus</i>	85	<i>P. Duclauxi</i>	85
<i>A. oryzae</i>	85-90	<i>Scopulariopsis</i>	
<i>A. terreus</i>	85	<i>brevicaulis</i>	90
<i>A. candidus</i>	85		
<i>A. niger</i>	85	Genuri	
<i>A. ochraceus</i>	85	<i>Rhizopus</i>	90
<i>A. tamarisii</i>	85	<i>Trichoderma</i>	85-90
		<i>Stachybotrys</i>	90
		<i>Thielaviopsis</i>	95
		<i>Claudosporium</i>	90
		<i>Stemphylium</i>	90
		<i>Acrothecium</i>	90

1. CROSETTI, L. ; CAINS, A. O experiență de cooperare. Florența, 1970. În: *Probleme de patologie a cărții. Culegere de material documentar*, vol. 4. București: Biblioteca Centrală de Stat, 1970, p. 37.

2. CANEVA, Giulia et. al. *Biology in the conservation of works of art*. Roma: ICCROM, 1991, p. 57.

3. CUNHA, G. D. M. Conservation of library materials. Massachusetts: the Scarecrow Press, 1967. În: *Probleme de patologie a cărții. Culegere de material documentar*, vol. 8. București: Biblioteca Centrală de Stat, 1974, p. 109.

Este supusă descompunerii microbiologice nu numai hârtia finită, ci și materia primă folosită la fabricarea ei, aşchiile de lemn, bumbacul folosit în prepararea pastei de hârtie (Tabel 2), etc.

Fungii distrug hârtia pe bază de celuloză cu ajutorul enzimelor (*celulaza*) și a produșilor de metabolism. Deoarece umiditatea este absorbită de la exterior spre interior, degradarea cărților apare inițial la nivelul legăturilor, a copertilor⁴ și a marginilor exterioare și, într-o fază ulterioară, la nivelul foilor.

Tabel 2. Materiale degradate de fungi
(Gallo, Fausta, 1985)

Fungi	Hârtie. Carton	Piele	Pergament	Clei de origine animală și vegetală	Cerneală	Sintetice	Textile	Rășini	Fotografii
<i>Rhodotorula</i>	x	x							
<i>Mucor</i>	x	x	x				x		
<i>Rizopus</i>	x	x	x				x		
<i>Chaetomium</i>	x	x	x			x	x	x	x
<i>Gymnoascus</i>	x								
<i>Aspergillus</i>	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>Penicillium</i>	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>Phoma</i>	x						x		
<i>Trichoderma</i>	x	x	x			x	x	x	
<i>Paecilomycetes (= Spicaria)</i>	x	x					x		
<i>Trichothecium</i>	x		x	x					
<i>Cephalosporium</i>	x		x				x	x	
<i>Scopulariopsis</i>	x	x	x					x	
<i>Monilia</i>	x		x			x	x		
<i>Verticillium</i>	x						x		
<i>Aureobasidium (= Pullularia)</i>	x	x				x	x	x	
<i>Hormiscium</i>	x								
<i>Helmithosporium</i>	x			x					
<i>Stachybotriys</i>	x			x		x	x		
<i>Cladosporium</i>	x	x	x			x	x	x	x
<i>Alternaria</i>	x	x	x	x		x	x	x	x
<i>Stemphylium</i>	x	x		x		x	x	x	x
<i>Fusarium</i>	x	x	x	x		x	x	x	
<i>Doratomyces (= Styanus)</i>	x						x	x	

4. BIBIRE, Cristina ; VOICU, Nicoleta. *Biodeteriorarea operelor de artă*. Iași: Trinitas, 2002, p. 102.

Pe materialele celulozice au fost izolate și identificate 140 de genuri numărând în total peste 300 de specii de fungi. Majoritatea aparțin subîncregăturii *Deuteromyconine*, *Zygomycotine* și *Ascomycotine*⁵.

Din cercetări rezultă că procentul cel mai mare de infectare a cărților aparține speciilor de *Aspergillus*, 30% din cazuri și *Penicillium*, subîncregătura *Ascomycotine*⁶, peste 30%.

I.1. Genul *Aspergillus*

Speciile din acest gen produc degradări grave. Se întâlnesc pe o gamă largă de produse: hârtie, carton, pergament, cerneală, cleiuri de origine animală și vegetală, fotografii, etc.. Anumite specii de *Aspergillus* sunt foarte periculoase deoarece se pot dezvolta pe un suport cu o umiditate de 7-8% depozitat într-un mediu cu U.R. de 62-65%⁷.

Coloniile de *Aspergillus* apar doar la suprafața obiectului. O degradare caracteristică produsă de *Aspergillus* este cea a cernelurilor. Unele specii eliberează o enzimă numită *tanasi* care catalizează hidroliza galo-tanaților conținuți de cerneală⁸.

Aspergillus nidulans

Miceliile sunt rare. Formarea periteciilor este complet neorganizată. Are o sporulație abundentă (fig. 1). Umiditatea relativă minimă necesară pentru dezvoltare este de 85%. La 14 zile de la îndepărtarea miceliilor, hârtia își modifică culoarea în oranj murdar⁹.

Fig. 1 *Aspergillus nidulans*

Fig. 2 *Aspergillus restrictus*

Aspergillus restrictus

Se dezvoltă mai încet pe hârtie decât pe piele unde creșterea este foarte rapidă. Dacă sunt condiții optime pentru dezvoltare, în 14 zile apar colonii mici de culoare verde-închis (fig. 2). Hârtia se pigmentează și în afara coloniilor în brun-verzui. În trei săptămâni de la declanșarea atacului, materialul își pierde rezistența mecanică¹⁰.

Aspergillus sclerotiorum

Inițial coloniile cu scleroți sunt albe modificându-și culoarea după două-trei săptămâni în roz sau brun deschis (fig. 3). Deteriorările produse de această specie sunt mari deoarece miceliile pătrund adânc în structura hârtiei, iar după doar trei săptămâni se observă o scădere a rezistenței mecanice a suportului. Materialul papetar se pigmentează în brun¹¹.

Aspergillus tamaris

Umiditatea relativă minimă necesară dezvoltării acestei specii este de 85%. Crește foarte bine pe suport papetar, dar coloniile au o sporulație slabă (fig. 4) Conidioforii se formează destul de greu. Hârtia se îngălbenește dar nu își pierde rezistența mecanică¹².

5. www.doctorfungus.org.

6. GALLO, Fausta. *Biological factors in deterioration of paper*. Rome: ICCROM, 1985, p. 36.

7. CANEVA, Giulia et. al. *Biology in the conservation of works of art*. Roma: ICCROM, 1991, p. 57.

8. CUNHA, G. D. M. Conservation of library materials. Massachusetts: the Scarecrow Press, 1967. În: *Probleme de patologie a cărții. Culegere de material documentar*, vol. 8. București: Biblioteca Centrală de Stat, 1974, p. 109.

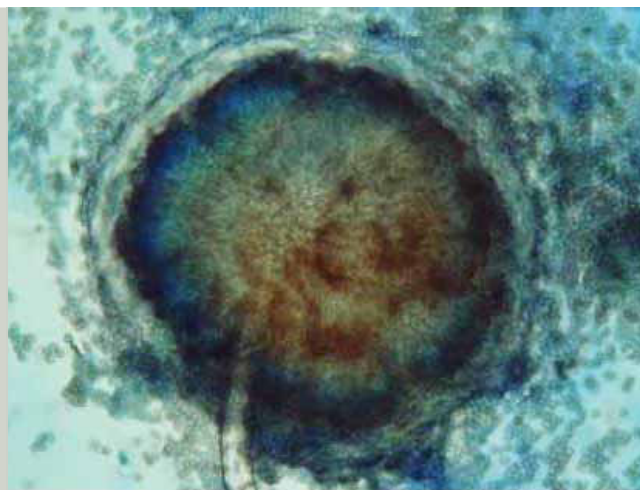
9. CROCETTI, L. ; CAINS, A. O experiență de cooperare. Florența, 1970. În: *Probleme de patologie a cărții. Culegere de material documentar*, vol. 4. București: Biblioteca Centrală de Stat, 1970, p. 192.

10.-11. *Ibidem*, p. 192.

12. *Ibidem*, p.193.

Fig. 3 *Aspergillus sclerotiorum*Fig. 4 *Aspergillus tamaris**Aspergillus niveus*

După zece zile apar coloniile și se formează conidiofori de mari dimensiuni (fig. 5). Miceliile care s-au dezvoltat sunt foarte puternice și reușesc să pătrundă adânc în substrat. Hârtia se colorează în galben și în trei săptămâni se observă scăderea rezistenței mecanice¹³.

Fig. 5 *Aspergillus niveus*Fig. 6 *Aspergillus niger**Aspergillus niger*

Coloniile au inițial un aspect catifelat de culoare albă; ulterior se modifică și iau aspectul unei pudre. *Aspergillus niger* are nevoie de cel puțin 85% umiditate relativă pentru dezvoltare¹⁴. Fungii se disting prin conidioforii de culoare neagră și formă sferică¹⁵ (fig. 6). În aria de creștere a mușgaiului, hârtia își pierde rezistența mecanică. *Aspergillus niger* aparține și grupei microorganismelor anaerobe facultative, fiind capabil să folosească oxigenul din substrat. În condiții strict aerobe, *Aspergillus niger* elimină pe melasă, acid citric, iar în condiții facultativ anaerobe, acid gluconic¹⁶.

Aspergillus penicilloides

După zece zile, coloniile se răspândesc pe suprafața suportului papetar. Se dezvoltă un număr mic de micelii cu o creștere redusă de conidiofori. Hârtia se pigmentează în galben-murdar. Când condițiile de creștere sunt optime, se răspândește mult pe suprafață, dar hârtia nu își pierde rezistența mecanică¹⁷.

13.-14. *Ibidem*, p.193.15. www.aspergillus.com.16. CROCETTI, L. ; CAINS, A. O experiență de cooperare. Florența, 1970. În: *Probleme de patologie a cărții. Culegere de material documentar*, vol. 4. București: Biblioteca Centrală de Stat, 1970, p. 58.17. *Ibidem*, p. 193.

Aspergillus fumigatus

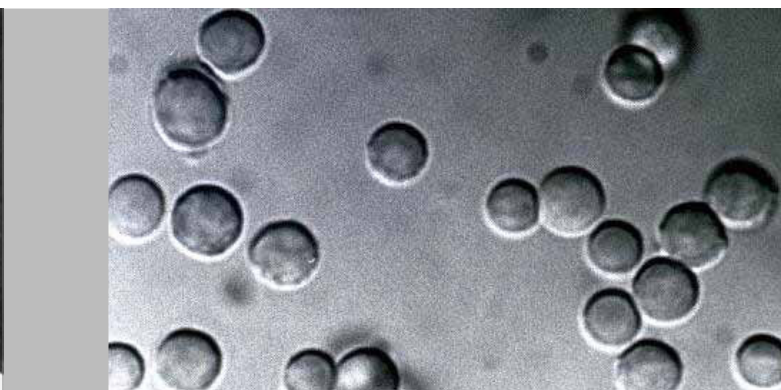
La 37°C creșterea este deosebit de rapidă. *Aspergillus fumigatus* are nevoie de o umiditate relativă minimă de 85%. Coloniile se observă după 14 zile. Miceliile albe și rare se răspândesc pe suprafața hârtiei; în același timp se formează abundant conidiofori cu spori (fig. 7). După o lună de la îndepărtarea miceliului, culoarea materialului papetar se schimbă în brun și se poate observa coroziunea microbiologică de suprafață¹⁸.

Aspergillus unguis

Crește relativ încet și are un aspect catifelat. Coloniile sunt pigmentate în verde-gălbui. Hârtia se colorează într-o nuanță verzuie. După un timp se poate ușor observa o scădere a rezistenței mecanice a hârtiei¹⁹.

Aspergillus flavus

Această specie se distinge prin rapiditatea creșterii la temperaturi de 12-37°C (tabel 3). Coloniile au o formă plană, neregulată, marginile sunt gelatinoase. Miceliile sunt albe, uniforme, cu conidioforii de dimensiuni și forme variate și pereți relativ subțiri²⁰.

Fig. 7 *Aspergillus fumigatus*Fig 8 *Aspergillus flavus*; spori

Tabel 3. Creșterea speciei *Aspergillus flavus* în raport cu variațiile de temperatură, umiditate și timp
(Bibire, Voicu, 2002)

Fungi	Temperatură (°C)	U.R. (%)	Timp zile
<i>Aspergillus flavus</i>	12	95	7-23
	16	90	10-30
	30	81	50-70

I.2. Genul *Penicillium*

Acest gen poate să extragă substanțe nutritive de pe aproape toate suporturile: hârtie, carton, piele, pergament, cerneală, clei de origine animală și vegetală, textile, rășini, fotografii.

Ca și speciile de *Aspergillus*, cele de *Penicillium* slăbesc într-o anumită măsură cernelurile ferogalice. Când atacul este extrem de puternic, scrisul se șterge complet. Speciile de *Penicillium* cresc doar la suprafața hârtiei și formează pete cu nuanțe diferite, predominând culoarea verde. Este un gen rezistent, are nevoie de o umiditate a suportului de 7-8%, iar umiditatea mediului poate fi de minimum 62-65%²¹. Deteriorarea materialului suport este cauzată de enzima *tanasi*.

Penicillium purpurescens

În condiții optime de mediu coloniile apar după 14 zile (fig. 9). Formează spori de culoare verde-închis. După patru săptămâni de la începutul atacului hârtia își pierde rezistența mecanică²².

18. CROCKETT, L. ; CAINS, A. O experiență de cooperare. Florența, 1970. În: *Probleme de patologie a cărții. Culegere de material documentar*, vol. 4. București: Biblioteca Centrală de Stat, 1970, p. 193.

19.-20. *Ibidem*, p. 193.

21. CANEVA, Giulia et. al. *Biology in the conservation of works of art*. Roma: ICCROM, 1991, p. 57.

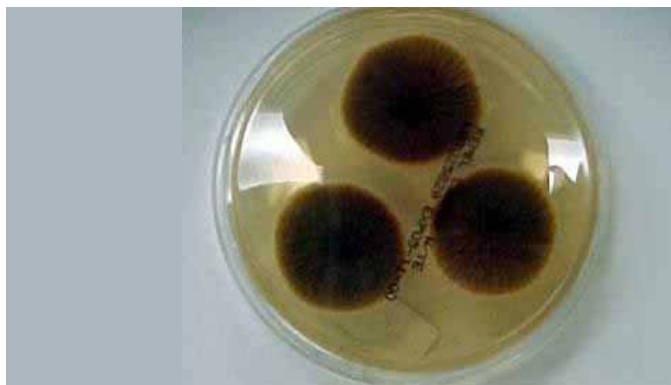
22. CROCKETT, L. ; CAINS, A. O experiență de cooperare. Florența, 1970. În: *Probleme de patologie a cărții. Culegere de material documentar*, vol. 4. București: Biblioteca Centrală de Stat, 1970, p. 193.

Fig. 9 *Penicillium purpurescens**Penicillium rosepurpureum*

Coloniile formate au împletituri înalte cu micelii de culoare gălbuie. Sporulația este relativ slabă. Hârtia își pierde rezistența mecanică după doar două săptămâni de la declanșarea atacului. Suportul papetar se îngălbenește²³.

Penicillium javanicum

Coloniile au o dezvoltare relativ încetă (fig. 10). În patru săptămâni, printre hifele de culoare albă apar scleroți răzleți cu pigmentație roz-deschis. Hârtia devine gălbuie și se observă o pierdere neînsemnată a rezistenței mecanice.

Fig. 10 *Penicillium javanicum*Fig. 11 *Penicillium purpurogenum**Penicillium purpurogenum*

După o săptămână, când condițiile sunt optime, se observă deja coloniile și sporulația (fig. 11). *Penicillium purpurogenum* degradează puternic hârtia. Culoarea materialului papetar se transformă inițial în roz, iar mai târziu în oranj. După doar trei săptămâni hârtia își pierde în totalitate rezistența mecanică²⁴.

Penicillium rubrum

Creșterea este extrem de rapidă, coloniile apar în cinci-șase zile. După o săptămână, miceliul este bine dezvoltat, dar rar. Hifele sunt răzlețe, fiind purtătoare de spori de culoare verde-închis (fig. 12). Miceliul are o pigmentație roz, iar substratul este violet-deschis. Pierderea rezistenței mecanice se observă după o lună, când hârtia capătă o nuanță violetă²⁵.

Penicillium rugulosum

Coloniile se formează după 11 zile și au o formă compactă, de mici dimensiuni. Sporulația este scăzută, de

23. BIBIRE, Cristina ; VOICU, Nicoleta. *Biodeteriorarea operelor de artă*. Iași: Trinitas, 2002, p. 100.

24. *Ibidem*, p. 100.

25. *Ibidem*, p. 100.

culoare oliv-închis (fig. 13). Hârtia se pigmentează în verde, cu excepția coloniilor, unde sporulația lipsește. La trei săptămâni de la declanșarea atacului materialul papetar își pierde rezistența mecanică²⁶.

Fig. 12 *Penicillium rubrum*Fig. 13 *Penicillium rugulosum*

Penicillium citrinum

Umiditatea relativă minimă necesară pentru dezvoltare este de 80%. În condiții optime *Penicillium citrinum* acoperă suportul în 14 zile cu colonii de culoare galbenă, sporulația este neînsemnată (fig. 14). După o săptămână se formează scleroții galbeni. Hârtia își pierde rezistența mecanică²⁷.

Fig. 14 *Penicillium citrinum*Fig. 15 *Penicillium commune*

Penicillium commune

Acoperă întreaga piesă cu un strat compact de sporangi bine dezvoltăți. Coloniile au o culoare brună și apar după două săptămâni (fig. 15). Hârtia își pierde rezistența mecanică și capătă o colorație brună²⁸.

Penicillium terrestre

Creșterea este extrem de rapidă. Când condițiile de mediu o permit, acoperă hârtia în 14 zile cu sporangi bine dezvoltăți. După trei săptămâni hârtia își pierde rezistența și capătă o nuanță gri²⁹.

Penicillium italicum

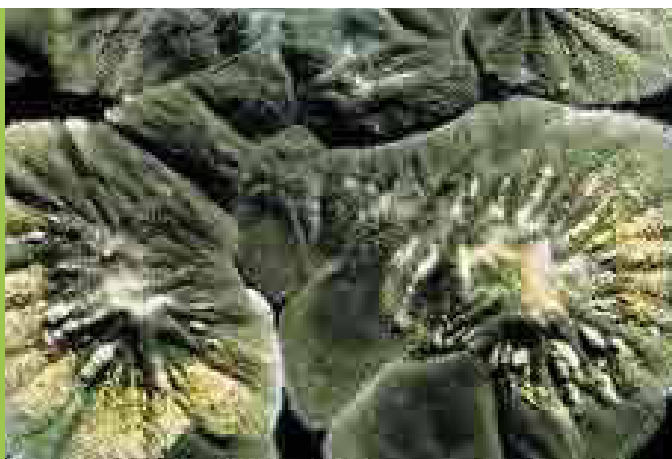
Creșterea este slabă și formează un miceliu rar. În locurile cu aglomerații de micelii, sporulația este slabă (fig. 16). Chiar și după trei săptămâni de la începutul atacului hârtia nu este afectată³⁰.

26. CROCKETT, L. ; CAINS, A. O experiență de cooperare. Florența, 1970. În: *Probleme de patologie a cărții. Culegere de material documentar*, vol. 4. București: Biblioteca Centrală de Stat, 1970, p. 194.

27. *Ibidem*, p. 194.

28.-29. *Ibidem*, p. 194.

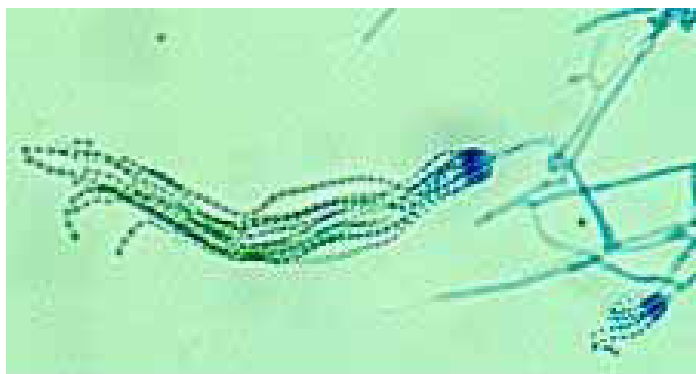
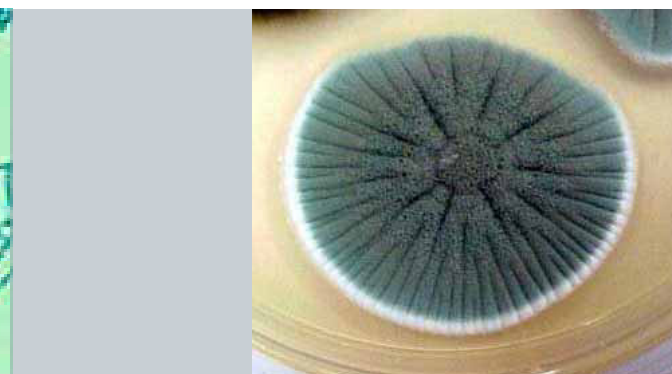
30. *Ibidem*, p. 195.

Fig. 16 *Penicillium italicum*Fig. 17 *Penicillium palitans**Penicillium palitans*

După trei săptămâni hârtia se acoperă cu împletituri dese de culoare verde-deschis cu sporulație (fig. 17). Sporii se închid la culoare. Hârtia se brunifică și își pierde rezistența mecanică³¹.

Penicillium cyclopium

Creșterea e rapidă, *Penicillium cyclopium* atinge 4,5 cm în 12-14 zile. Hârtia este complet acoperită cu micelii compacte de culoare verzuie (fig. 18). După o lună hârtia își pierde rezistența mecanică și se pigmentează în gri-verzui³².

Fig. 18 *Penicillium cyclopium*Fig. 19 *Penicillium crustosum**Penicillium crustosum*

În 14 zile, când condițiile de mediu sunt optime pentru dezvoltarea micromicetelor, se formează colonii cu o sporulație abundentă de culoare verde-închis (fig. 19). După trei săptămâni se observă pierderea rezistenței mecanice a suportului³³.

I.3. Genul *Trichoderma*

Acest gen produce degradări mari, cu pierderea rezistenței mecanice și alterarea componentelor celulozice de bază. În urma atacului, unele specii de *Trichoderma* colorează hârtia într-o nuanță de verde. Pot degrada următoarele suporturi: hârtie, carton, piele, sintetice, textile.

Trichoderma viride

Răspândirea coloniilor este extrem de rapidă; acestea sunt subțiri, incolore, având smocuri abundente de micelii aeriene; marginile coloniei au un aspect catifelat (fig. 20). Atacul *Trichoderma viride* este deosebit de periculos deoarece reduce mult rezistența mecanică a hârtiei și distruge fibrele celulozice. Are nevoie de U.R. 85%³⁴ pentru dezvoltare.

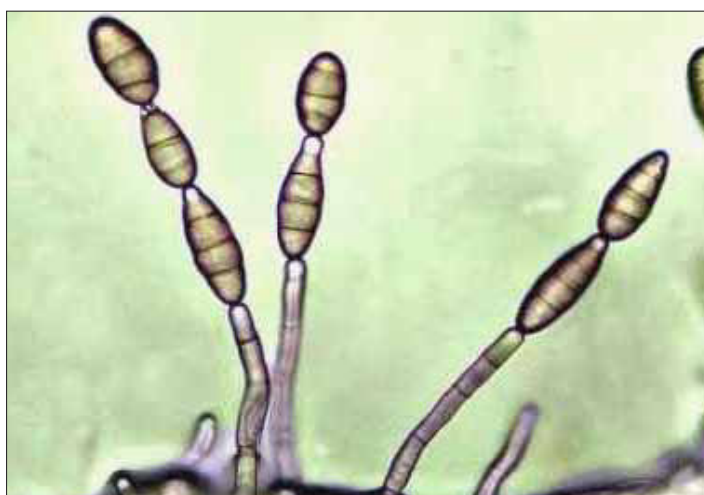
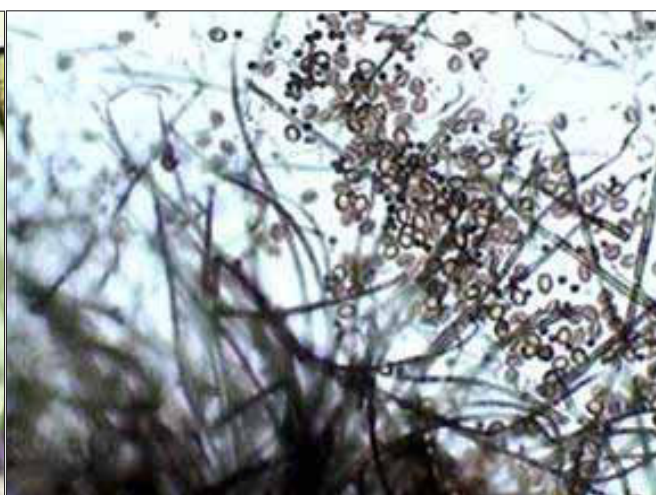
31. *Ibidem*, p. 195.32. *Ibidem*, p. 195.33. *Ibidem*, p. 195.34. BIBIRE, Cristina ; VOICU, Nicoleta. *Biodeteriorarea operelor de artă*. Iași: Trinitas, 2002, p. 102.

Fig. 20 *Trichoderma viride*

I.4. Genul *Alternaria*

Alternaria tenuis Neas

După șapte zile formează colonii cu sporulație de culoare cenușie cu margini albe (fig. 21). Hârtia capătă culoarea gri. Se observă scăderea rezistenței mecanice. Această specie poate să extragă substanțe nutritive din diferite suporturi: hârtie, carton, pielea, textile, benzi magnetice, cleiuri de origine vegetală și animală, rășini³⁵.

Fig. 21 *Alternaria tenuis* NeasFig. 22 *Stachybotrys atra*

I.5. Genul *Stachybotrys*

Stachybotrys are nevoie de o umiditate relativă minimă de 90%. Poate să degradeze în profunzime, deoarece produce dezintegrarea materialului celulozic. Hârtia își pierde proprietățile³⁶. Cea mai cunoscută specie care deteriorează suporturile papetare este *Stachybotrys atra* (fig. 22). Se hrănește și cu cleiuri de origine animală și vegetală.

I.6. Genul *Chaetomium*

Chaetomium indicum

Poate produce o alterare a componentelor celulozice de bază. Degradează hârtia, cartonul, pielea, pergamentul, fotografiile, textilele și rășinile prin pierderea proprietăților³⁷. Colonia crește extrem de rapid; inițial are culoarea albă dar, ulterior, devine verde-măslinie (fig. 23).

Mucor hiemalis

Colonia se dezvoltă extrem de rapid, are sporangiosporii cu o colorație galben-deschis în masă (fig. 24). Colorează hârtia într-o nuanță gri și duce la pierderea rezistenței mecanice. Atacă hârtia, cartonul, pergamentul și textilele³⁸.

35. BIBIRE, Cristina ; VOICU, Nicoleta. *Biodeteriorarea operelor de artă*. Iași: Trinitas, 2002, p. 102.

36. CANEVA, Giulia et. al. *Biology in the conservation of works of art*. Roma: ICCROM, 1991, p. 56.

37.-38. BIBIRE, Cristina ; VOICU, Nicoleta. *Biodeteriorarea operelor de artă*. Iași: Trinitas, 2002, p. 101.

Fig. 23 *Chaetomium indicum*Fig. 24 *Mucor hiemalis* Wehmer

I.7. Genul *Aureobasidium*

Aureobasidium pullulans

Este așa-numitul tip albastru de mucegai care colorează celuloza în albastru-deschis. Printre suporturile atacate se numără hârtia, cartonul, lemnul, materialele sintetice, textilele și rășinile³⁹.

Byssochlamys fulva

Piesa este acoperită în întregime într-o săptămână, două. Colonia este inițial albă dar își modifică rapid culoarea în galben. Marginile rămân albe cu aspect de pudră. Hârtia se îngălbenește vizibil și își pierde rezistența mecanică.

II. Degradările

Mucegaiurile se dezvoltă pe hârtie în moduri diferite. Unele dintre ele sfredelesc hârtia din exterior spre interior, altele germinează în interiorul ei și, crescând, o străbat.

Funghi distrug fibrele din exterior spre interior dat fiind că, în timpul creșterii, miceliile se dezvoltă de-a lungul pereților fibrei (fig. 25). Unele mucegaiuri se dezvoltă doar pe suprafața suportului papetar (e.g. genul *Aspergillus*, *Penicillium*, *Dematium*, *Oidium* ș.a. care lasă pe hârtie pete divers colorate).

În general, funghi provoacă alterarea hârtiei sub forma unor pete de diferite tipuri, de formă rotundă sau neregulată, frecvent nucleare, și colorate în roșu, violet, brun, negru etc. cu intensități diferite (fig. 26).

Fig. 25 Degradări produse de atacul fungic de la exterior spre interiorul volumului

Fig. 26 Deteriorări ale suportului papetar sub formă de pete, cu pierderi de suport

Aceste pete sunt cauzate de funghi cu micelii închise la culoare sau se formează prin punerea în libertate a pigmentilor pe suport. *Cladosporium* colorează hârtia într-o nuanță închisă. *Penicillium* și *Trichoderma* dau o nuanță verzuie hârtiei, iar *Pullularia pullulans* colorează celuloza în albastru deschis. Totuși, culoarea acestor pete produse de funghi poate varia și, din acest motiv, nu se poate folosi în identificarea corectă a speciei. De fapt, tonurile pigmentilor

39. CROCETTI, L. ; CAINS, A. O experiență de cooperare. Florența, 1970. În: *Probleme de patologie a cărții. Culegere de material documentar*, vol. 4. București: Biblioteca Centrală de Stat, 1970, p. 190.

pot varia în funcție de caracteristicile chimice ale materialului papetar, de pH, de prezența amidonului, a gelatinei sau a metalelor, de prezența altor microorganisme, de condițiile de creștere, etc.⁴⁰.

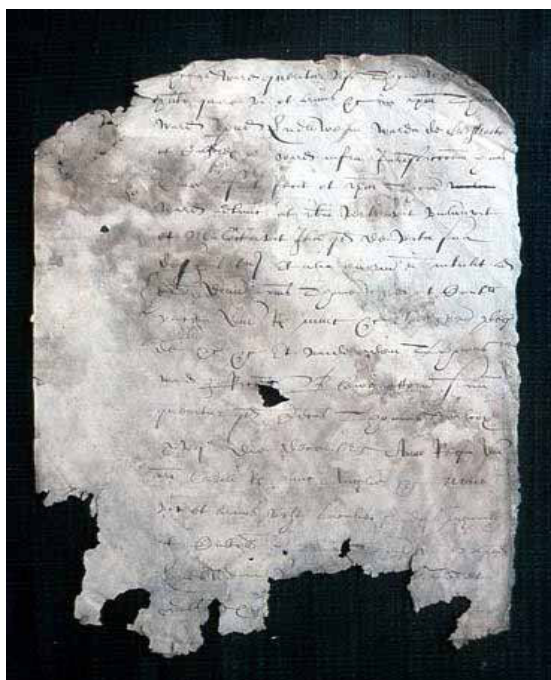

Fig. 27. Manuscris degradat prin atac fungic; sursa de hrană este agentul de încliere

Un caz special este *foxingul*, caracterizat de pete brun roșcate de mici dimensiuni. Umiditatea necesară pentru apariția acestui gen de degradare este mult mai mică decât pentru dezvoltarea mucegaiurilor vizibile. *Foxingul* depinde într-o oarecare măsură de metoda de fabricare a hârtiei. Petele de *foxing* sunt rezultatul reacțiilor chimice dintre impuritățile de fier din materialul papetar și acizii organici produși de micromicete.

Inițial, funghi atacă pasta de amidon și cleiurile din hârtie care se transformă structural în alt material, ceea ce duce la slăbirea rezistenței mecanice (fig. 27). Ulterior, micromicetele atacă fibrele de celuloză, făcând hârtia poroasă și slabă. Este ușor de deosebit deteriorarea provocată de acizi de cea provocată de funghi, prin faptul că acidul face hârtia friabilă, în timp ce hârtia atacată de micromicete, deși foarte moale și slabă, poate fi îndoită fără a se fisura.

Una din cele mai grave tipuri de deteriorări a colecțiilor de carte veche apare atunci când cărțile sunt „consolidate” în blocuri pierzându-și structura și devenind o masă solidificată. Această degradare afectează cărțile care au fost inundate sau puternic umezite. „Consolidarea” ține de formarea, în timpul degradării celulozice, a oligozaharidelor care au proprietăți adezive; în special, pe suporturile bogate în zaharuri, se formează produși secundari de metabolism care au un caracter vâcos⁴¹.

Bibliografie orientativă

1. BIBIRE, Cristina ; VOICU, Nicoleta. *Biodeteriorarea operelor de artă*. Iași: Trinitas, 2002.
2. CANEVA, Giulia et. al. *Biology in the conservation of works of art*. Roma: ICCROM, 1991.
3. GALLO, Fausta. *Biological factors in deterioration of paper*. Roma: ICCROM, 1985.
4. IONESCU, M. A. *Entomologie*. București: Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1962.
5. IONESCU, M. A. *Entomologie*. București: Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1971.
6. KOZULINA, O. V. Sursele de hrană ale moliei de haine (*Tineola biselliella* Humm) în depozitele de cărți. În: *Probleme de patologie a cărții. Culegere de material ...*, vol. 5. București: Biblioteca Centrală de Stat, 1971, p. 227.
7. SZENT-IVANY, J J. H. Identificarea insectelor vătămătoare și modul de combatere. În: *Probleme de patologie a cărții. Culegere de material documentar*, vol. 5. București: Biblioteca Centrală de Stat, 1971, p. 285.
8. CUNHA, George Daniel. Conservation of library materials. În: *Probleme de patologie a cărții. Culegere de material documentar*, vol. 8. București: Biblioteca Centrală de Stat, 1974, p. 46-60, 107-110.
9. BLAHNIC, R. ; ZANOVA, V. Coroziunea microbiană. În: *Probleme de patologie a cărții. Culegere de material documentar*, vol. 5. București: Biblioteca Centrală de Stat, 1971, p. 34.
10. WÄLCHLI, O. „Beiträge zum Schutz von Kulturgüütern in Bibliotheken und Arhiven” *Sanderdruck aus Der Textile*. Rundschau, 1962.
11. animaldiversity.ummz.umich.edu.
12. aramel.free.fr.
13. www.aspergillus.com.
14. www.bact.wisc.edu.
15. www.bury.gov.uk.
16. creatures.ifas.ufl.edu.
17. www.doctorfungus.org.
18. edis.ifas.ufl.edu.
19. www.ext.vt.edu.
20. ohioline.osu.edu.
21. www.wzw.tum.de.

40-41. CANEVA, Giulia et. al. *Biology in the conservation of works of art*. Roma: ICCROM, 1991, p. 57.

Cartea rococo franceză cu decorațiuni. Studiu realizat pe un lot de nouă exemplare din colecțiile Bibliotecii Brukenthal din Sibiu

Maria Fota

Expert restaurator carte veche – documente

Muzeul Național Brukenthal – Sibiu

Gabriella Zsigmond

Traducător, expert carte veche străină și prețioasă

„Aproape toate publicațiile importante din secolul al XVIII-lea se găsesc în biblioteca lui Samuel von Brukenthal. El a avut dintre toți guvernatorii Transilvaniei cea mai mare importanță politică și culturală.”

Helmut KLIMA. Guvernatorii Transilvaniei.

Printre cele mai vechi instituții de cultură ale Sibiului se numără și Muzeul Național Brukenthal. Una din secțiile acestui muzeu, a cărei viață e strâns legată de existența muzeului însuși, este biblioteca.

Ambele poartă numele lui Samuel von Brukenthal, guvernator al Transilvaniei între anii 1777-1787 și întemeietorul lor. Din anul 1817, biblioteca este deschisă publicului. În momentul inaugurării număra 15.972 de volume, lucrări care au aparținut baronului Brukenthal, care, în afară de preocupările politice decurgând din funcția pe care o îndeplinea, era un mare iubitor al artei și un mare bibliofil. Fie singur, fie prin intermediul oamenilor pricepuți pe care i-a cunoscut în timpul deselor sale călătorii, Brukenthal s-a străduit să își adune o frumoasă și valoroasă colecție de pictură și una tot atât de frumoasă și de valoroasă de cărți. Palatul spațios în care locuia i-a dat posibilitatea să își satisfacă ambiția de pasionat colecționar, izvorâtă din interesul său multilateral (Jugăreanu, 1957, p. 3). În prezent, Biblioteca Brukenthal se află în posesia unor foarte valoroase colecții, deoarece urmărind rezultatele științifice din toate domeniile, baronul își procura și cărțile nou apărute.

Prin exemplarele sale valoroase, fondul de carte veche al Bibliotecii Brukenthal ar putea ilustra o întreagă istorie a cărții. Se remarcă în mod special cărțile din secolul al XVIII-lea.

În secolul al XVIII-lea, ilustrația de carte se afla la apogeul dezvoltării sale. Un mare număr de pictori și gravori excelau prin talentul și priceperea executării ornamentelor.

În bibliotecă se află foarte multe cărți prețioase care merită să fie amintite, atât pentru valoarea lor în sine, cât și pentru valoarea gravurilor. Pot fi amintite printre altele: opera lui Voltaire, în ediția Condorcet din 1784-1789, în 70 de volume ilustrate de De Largillière și Jean Moreau le Jeune; *Decameronul* lui Boccaccio, tipărit la Londra în 1757, în cinci volume ilustrate de Gravelot, Le Mire și L'Empereur; *Theâtre de Corneille* din 1764, ilustrat de Gravelot; *Poemele* lui Dorat din 1770 ilustrate de Eisen; *La logique* de Crousaz, tipărită la Amsterdam și ilustrată de Chodoweicki și Picart; *Bibliothek der Romane*, tipărită la Riga și, nu în ultimul rând, *Metamorfozele* lui Ovidiu, tipărite la Paris, la a căror ilustrare au contribuit maeștrii vinierei aceluși timp: Gravelot, Eisen, Moreau le Jeune, Choffard, etc. (Jugăreanu, 1957, p. 21).

Dintre tipografiile vestiți îi amintim pe Firmin, Didot din Paris, Baskerville din Birmingham, Friederich Unger din Berlin și Christoph Breitkopf din Leipzig.

Ce este un ornament?

Ornamentul este definit ca un element decorativ, secundar, destinat să înfrumusețeze, să întregască și să reliefeze compoziția principală. Ornamentul poate fi de carte sau tipografic.

Ornamentul de carte este cel care împodobește coperta și paginile unei tipărituri sau ale unui manuscris vechi (frontispiciu, chenar, vinieta, letrină).

Ornamentul tipografic este acel accesoriu tipografic (frontispiciu, chenar, vinieta, baghetă finală) folosit pentru decorarea textelor imprimate (Olteanu, 1992, p. 268).

În secolul al XVIII-lea, ornamentele, ilustrația de carte și execuția artistică au depășit tot ce fusese realizat până atunci în domeniu. Pe tot parcursul acestui secol, ilustrația de carte a reflectat preocupări variate, totodată subiecte de inspirație pentru nenumăratele poeme amoroase, ilustrate cu fauni, amorași și scene galante, ori pentru lucrări reflectând noile frământări sociale, care vor culmina cu marea Revoluție Franceză.

O pleiadă de artiști vin să răspundă acestei diversități de preocupări. Parisul era centrul unde, în diferitele ateliere ale artiștilor ornamentişti sau ale marilor pictori, se pregăteau viitorii ilustratori și gravori al căror talent depășește de multe ori valoarea literară a cărții.

Cultura emancipată a secolului al XVIII-lea, cu personalități literare și științifice remarcabile, cu progresul tehnic care a dus la apariția unor tipografii vestite ale căror caractere de literă au făcut epocă, cu îmbunătățirea calității și aspectului hârtiei, cu legători artiști consacrați, cu editori, oameni cu o cultură vastă și un rafinat simț artistic, a contribuit la realizarea aceluși gen de carte numit *rococo*, căutat și prețuit de toți bibliofili.

Rococoul, stilul la modă în epoca lui Ludovic al XV-lea, s-a adaptat de minune la carte, care, prin formele ei variate, oferea un câmp vast de aplicare.

Cercetând cartea rococo vom găsi caractere specifice deosebite de cele din trecut.

În primul rând, un aspect cu totul nou îl imprimau cărții ilustrațiile gravate în cupru, mai rar xilogravate, care erau intercalate între foile cu text. Pe lângă acele ilustrații din interiorul cărții, ilustrații executate pe o pagină întreagă, întâlnim ornamente risipite pe foaia de titlu și pe paginile cu text.

Uneori, foaia de titlu este ornată cu un frontispiciu compus din motive ornamentale variate, flori, frunze în formă de coroană sau ghirlande, în care sunt gravate diferite scene mitologice și alegorice. Alteori, toate aceste desene sunt cuprinse într-un chenar ce încadrează foaia de titlu.

Titlul este așezat fie sub ornamente, fie deasupra lor, după imaginația creatorului. Pe verso-ul foii de titlu sau pe pagina din fața foii de titlu, adică pe contra-pagină, de cele mai multe ori, e reprodus portretul autorului, uneori într-un medalion, alteori într-un chenar împodobit bogat cu ghirlande de flori și frunze, executat de portrețiștii timpului și gravat cu multă meticulozitate (Jugăreanu, 1970, p. 73).

Un alt specific al cărții rococo îl constituie numeroasele viniete presărate în text.

Fleuronul, vinieta inspirată din motive florale sau *cul de lampe*, vinieta de la sfârșitul paginii, reprezintă tot ce poate da imaginația fastuoasă a epocii ca motiv ornamental. Pe cărțile bogat împodobite există vinete la fiecare început și sfârșit de poezie, poem sau piesă literară, iar la începutul capitolelor sunt prevăzute ornamente și ilustrații care, de multe ori, exprimă într-o compoziție de proporții foarte reduse esența textului respectiv. Alteori, un portret al unei personalități de seamă exprimă omagiul adus de autor protectorului său.

Ghirlande, trandafiri, tolbe cu săgeți, porumbei, amorași, panglici, trofee câmpenești sau galante, lambrechine, blazoane, monograme, raze de soare, trăsnete, tot ansamblul ineputabililor ornamentişti, vor înflori în jurul personajelor care foșnesc, împodobite cu panglici, surâzătoare și grațioase. Pucelle și Perrette, Valmont și Candide ies din același tipar, al academismului galant, al sentimentalismului rafinat. Gravorii la modă cultivă microscopicul, minuscule scene de comedii ușoare care diminuează personajele, decorurile și sentimentele, le aduc la dimensiunile unor cărțițele pe hârtie de culoare pastel: „ciudățenia gusturilor noastre nu este întrecută decât de graba cu care toată Europa le adoptă”, afirmă D’Alembert.

Este reacția la un trecut încărcat de grandoare. Olimpul, Cythera se pierd în zare, confundându-se câteodată cu locuri rău famate. Tunetele sunt făcute pentru haz. Potopul va veni după noi, dar, din prea marea dorință de a place, ajutată de multă eleganță, de reținere, bucuria de a trăi, descoperită în fulgerarea unei clipe, înțepenește într-un surâs nefiresc, în gesturi convenționale, într-un farmec artificial (Flocon, 1976, p. 357).

În această abundență de ornamente, întâlnim o deosebită grijă a dispunerii lor pe pagină. Literele ies în evidență prin claritatea și eleganța liniilor, iar pentru completarea efectului artistic se aplică acea margine largă la text și uneori o încadrare a textului pe tot cuprinsul cărții, într-un chenar compus din motive florale discrete migălos executate.

Pentru ca rafinamentul să nu fie dezmințit, cartea se prezintă și în exterior la fel de îngrijit ca în interior. Una din cerințele obișnuite ale epocii, cu privire la aspectul estetic al cărții, vizează legătura ei. Edițiile rare și luxoase ieșeau direct din atelierul editorilor, prevăzute cu cele mai ornamentate și pompoase legături, în cea mai mare parte, în piele vopsită, ornată cu figuri și motive delicate, imprimate de multe ori în aur. Aceste ornamente împodobeau cotorul cărții, parțial sau în întregime (Jugăreanu, 1970, p. 74).

Revenind la colecția de cărți ilustrate de secol XVIII a Bibliotecii Brukenthal, se confirmă întrutotul caracteristicile expuse mai sus. Începând cu ilustrațiile și ornamentele din interiorul cărții și continuând cu caracterul tiparului, toate elementele prezentate în acest articol se vor o dovadă a micilor capodopere din colecție.

S-a observat că o mare parte din colecția de carte rococo a muzeului are o legătură specifică. Ornamentarea și ilustrarea cărții în interior constituie câmpul cel mai vast de investigații. Numeroasele elemente care contribuie la reușita grafico-artistică sunt rezultatul muncii ilustratorului și a gravorului, îmbinate cu aceea a tipografului și a editorului.

În colecția cărților rococo de proveniență franceză a bibliotecii întâlnim nume de librari-editori ca Barbou, Prault și Delalain, care excelează prin finețe și eleganță, în executarea produselor editoriale, precum și tipografi ca Leonard, Jombert, Coustelier, faimosul François Didot și, mai ales, Fournier le Jeune.

Este dificil de redat tot ce se găsește valoros în colecția noastră. Pentru orientare, înșirăm numele celor mai reprezentativi ilustratori aparținând școlii franceze: Eisen, Moreau le Jeune, Boucher, Gravelot, Cochin, Choffard și Marillier. Trebuie să recunoaștem, însă, și contribuția și talentul gravurilor. În ceea ce privește ilustrarea cărții, gravorii secolului al XVIII-lea au un merit egal cu al ilustratorilor, deoarece de exactitatea cu care copiau desenul pe tabla de cupru, pentru a fi reprodus în carte, depindea reușita ilustrației sau a ornamentului desenat de ilustrator.

Cei mai cunoscuți gravori din colecție sunt Bernard Picart, Duflos, Gillot, Lepicier, Poilly, Louis de Surugue și Laurens Cars care a lucrat cu François Boucher și a reușit performanțe în reproducerea creațiilor acestuia.

Cercetând colecția cărților ilustrate din marea bibliotecă, vom descrie câteva exemplare reprezentative.

În istoria cărții rococo, poemul lui Dorat, *Les Baisers* și opera lui Montesquieu, *Le temple de Gnide*, tipărite la Paris în editura lui Delalain și La Mire, sunt cele mai grăitoare exemple. Aceste tipărituri sunt ilustrate de Eisen, a cărui predilecție pentru poemele amoroase e binecunoscută. Vinietist și ornamentalist renumit, a fost totodată și un ilustrator plin de delicatețe și gingășie. Foile de titlu ale acestor tipărituri îndeplinesc toate condițiile clasice ale rococoului: ghirlande ce încercuiesc toată pagina și au ca fundal o vegetație bogată în care nimfele, faunii și amorașii se zbenguie cu naturalețea și spontaneitatea unor copii prinși în vraja jocului.

La Eisen, scenele erotice, caracteristice genului de carte rococo, au o pudoare și o gingășie datorate, pe de o parte, bogăției de sentimente ce emană din aceste imagini și, pe de altă parte, faptului că eroii lui au în cele mai multe cazuri expresia și aspectul nevinovat al copilului, ca o creație plină de candoare pură a naturii.

Opera lui Montesquieu, *Le Temple de Gnide* nu e o tipăritură propriu-zisă, ci o gravură. Întregul text al acestei cărți este gravat de Drouet, fapt ce îi atribuie o valoare deosebită. Și aici, ca și în poemul lui Dorat, Eisen dovedește aceeași gingășie și sensibilitate (Jugăreanu, 1970, p. 75). Scriitorii Renașterii sunt în secolul al XVIII-lea foarte apreciați. *Decameronul* lui Boccaccio, *Ierusalimul eliberat* al lui Tasso sunt lucrări care apar ilustrate de Gravelot, un talent fecund și plin de spirit. Lucrările amintite au și un caracter eroico-comic. Pentru aceasta se cerea o mână hotărâtă și, mai ales, capacitatea de a reda o gamă întreagă de stări sufletești. Ilustrațiile sunt remarcabile mai ales prin expresia figurilor. Boccaccio din 1757, ilustrat aproape în exclusivitate de Gravelot, este cel mai prețuit de cunosători.

Prințul ilustratorilor francezi era socotit Moreau le Jeune. Una dintre particularitățile sale era perfectă adaptare la specificul și conținutul cărții pe care o ilustra. A fost chemat de aceea să illustreze operele complete ale lui Voltaire, ediția Kehl, în 70 de volume. S-a remarcat mai ales prin volumele de teatru, printr-un simț excelent al dramaticului, iar în finețea ilustrațiilor a excelat în operele lui Molière. Opera sa dovedește însă și că bunăvoința și îndemânarea nu sunt suficiente pentru personalitatea unui artist. Odată cu declinul artei *amabile*, convertit la ideile spartane ale lui David, Moreau a încercat noul gen post-revoluționar fără a mai atinge gloria de dinainte.

Pe o perioadă de 30 de ani, Moreau le Jeune a realizat ilustrații, viniete și frontispicii pentru numeroase tipărituri, lăsând o operă care cucerește chiar și pe cei mai rafinați bibliofili.

Referitor la ediția Kehl a operelor lui Voltaire, trebuie să amintim cele trei portrete făcute de Largilliere și De la Tour și de bustul sculptat de Houdon, desenat de Moreau le Jeune, în care Voltaire apare ca tânăr, matur și bătrân. Portretele sunt atât documente artistice excelente, cât și o ocazie rară de a studia figura, deosebit de expresivă în diferitele epoci ale vieții, a celui mai captivant și spiritual om al secolului al XVIII-lea.

În operele lui Molière, editate la Paris, în anul 1734, întâlnim un alt faimos ilustrator, François Boucher. Pentru această ediție, Boucher a realizat 33 de desene gravate de Laurent Cars. Boucher este cunoscut în istoria artei ca pictor ale cărui tablouri galante făceau deliciul vremii. Pentru el, vinietele și ilustrațiile de carte erau ocazii de distracție. O adevărată capodoperă realizează prin ilustrațiile la operele lui Molière amintite anterior.

François Boucher, de o eleganță adesea vulgară, artist *bun la toate*, este un adevărat maestru în gândire și simțire; spiritul lui apare ca o obsesie într-o bună parte a cărților ilustrate în timpul său. Desenatorii și gravorii creează în această perioadă o estetică și o tehnică grațioasă și strălucitoare confundându-se adesea între ei.

Esențialul în această tehnică, ceea ce dă adevărata unitate ilustrației deseori încredințată mai multor artiști pentru aceeași carte, constă în reluarea gravurii inițiale, executată în acvaforte, cu o dălțiță netedă și flexibilă.

Textul ajunge pretext pentru ilustrații de care nici o carte cu pretenții de succes nu se poate lipsi. Punerea în pagină, tiparul, ornamentația abundentă, au același scop: de a executa obiecte de o încântătoare prețiozitate la care prea puțin contează conținutul cărții (Flocon, 1976, p. 358).

Mai putem aminti exemplarele ilustrate de Fragonard și Oudry, a căror faimă a depășit limitele secolului al XVIII-lea. Ne rezumăm doar în a sublinia părerea unor exigenți bibliofili care recunosc că în Biblioteca Brukenthal, cărțile rococo prezintă o valoare demnă de luat în seamă de cei mai pretențioși cercetători din domeniul artei.

Trăind într-o epocă în care timpul e extrem de prețios și cititul unei cărți e înlocuit din ce în ce mai mult de navigarea pe Internet, ar fi de presupus ca aspectul estetic al cărților să nu mai conteze prea mult.

Noile tehnologii folosite atât în fabricarea hârtiei cât și în imprimare își spun cuvântul. Acuratețea imaginii, paginația, caracterele alese, copertele bine realizate atrag încă destui iubitori de carte. Cu toate acestea cartea nu mai este percepută ca o lucrare de artă (precum în secolul al XVIII-lea) în care valsul intim între ilustrație și text emoționa atât de tare prin grația și căldura emanată. Rareori o mai ținem printre lucrurile deosebite și prețioase, fericiți că o avem pentru delectarea sufletului, ci, grăbiți după parcurgerea textului, o uităm pe un raft, mai mult sau mai puțin prăfuit.

Artiștii de azi rar mai gravează în metal, fiind o muncă extrem de migăloasă, iar editorii nu apelează prea des la serviciile lor. Din aceste motive, și nu numai, trebuie să prețuim, să apărăm și să păstrăm ceea ce înaintașii noștri au creat și colecționat cu atâta dragoste – valorile culturii universale – iar, din când în când, trebuie să le scoatem „la lumină” pentru aducere aminte și ca punct de referință pentru noile valori.

Torquato Tasso. *La Gerusalemme Liberata*. Paris, 1771.

Lucrarea a cunoscut nenumărate ediții fiind tradusă în mai multe limbi. Prima ediție, din secolul al XVIII-lea, include frumoase gravuri desenate de Gravelot și gravate de Enriquez. Graesse, tome 6: T-Z, p. 33.

Gravelot, pseudonimul lui Hubert-François Bourguignon, 1699-1773, pictor, gravor, desenator, ilustrator, și-a dobândit celebritatea prin ilustrațiile de carte. Se autointitula „gravor din necesitate”.

Benezit, op. cit., tome 6, p. 393.

Enriquez nu este menționat în catalogul Benezit.

Foaia de titlu, cu o frumoasă imagine.

Foaia frontispiciu, cu portretul autorului în efigie în stil antic.

Foto 1. Foaie de titlu.

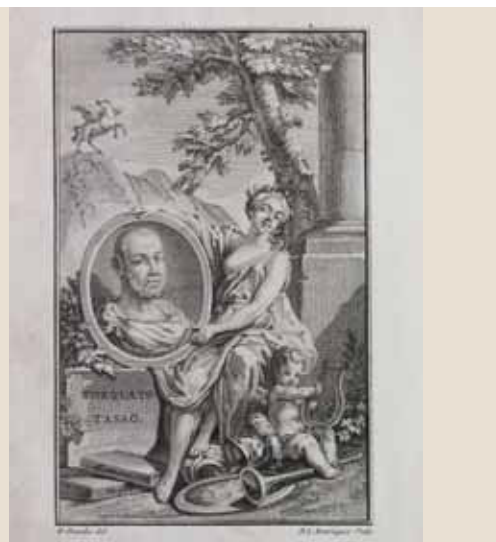

Foto 2. Foaie frontispiciu.

Există multe imagini, atât în text, cât și la începutul și sfârșitul fiecărui capitol: portrete, imagini de luptă, imagini ilustrative ale textului, cu personaje redată cu multă finețe.

Foto 3. Portret 1.

Foto 4. Portret 2.

Foto 5. Vinietă. Imagine de luptă.

Foto 6. Imagine ilustrativă 1.

Montesquieu. *Le Temple de Gnide*. Paris, 1772.

Foaia frontispiciu și foaia de titlu includ numele gravurilor: N. Le Mire și Ch. Eisen.

Foaia frontispiciu conține o alegorie cu portretul autorului în efigie în maniera unui poet antic, pe care Victoria îl încununază. Sunt specificați gravorii: N. Le Mire și Ch. Eisen.

Foaia de titlu este frumos ornată cu ghirlande, draperii și elemente arhitectonice. Sunt specificați gravorii: N. Le Mire și Ch. Eisen.

Foto 7. Imagine ilustrativă 2.

Foto 8. Foaie frontispiciu.

Lucrarea abundă în ilustrații deosebite pentru finețea redării trăsăturilor personajelor, ale trăirilor acestora și a peisajului care le înconjoară.

Foto 9. Foaie de titlu.

Foto 10. Ilustrație la text 1.

Charles Dominique Joseph Eisen, 1720-1778, pictor de gen, de figuri, portrete, interioare, acuarelist, gravor, desenator și ilustrator. Foarte cunoscut în secolul al XVIII-lea. La curtea Franței, s-a bucurat o vreme de ocrotirea dnei de Pompadour și a lui Ludovic al XV-lea.

Edițiile care conțin lucrări de Eisen sunt deosebite prin grația și varietatea lor.

Benezit. *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs* grund, 1899, tome 5, p. 73.

Nöel Le Mire, 1724-1800, desenator, gravor în acvaforte și dălțiță. Menționat în catalogul Benezit pentru gravarea desenelor lui Eisen la *Metamorfozele* lui Ovidiu și *Le Temple de Gnide* a lui Montesquieu.

Benezit, op. cit., tome 8, p. 495.

Graesse, *Tresor de livres rares et precieux*. Dresde, 1863, p. 590.

Este menționată ediția, la fel ca și gravorii.

Molière. *Oeuvres*. Paris, 1733. vol. I.

Portretul autorului este realizat de Mignard. Graesse, vol. 4, p. 593.

Foto 11. Ilustrație la text 2.

Foto 12. Portretul autorului.

Pierre Mignard, 1612-1695, gravor foarte cunoscut în epocă. S-a întâlnit cu Molière în jurul anului 1657. A devenit portretist la modă la curtea Franței realizând multe portrete ale personalităților vremii: dna de la Valliere, dna de Maintenon (care l-a susținut să devină prim pictor al regelui), Colbert și alții.

Benezit, op. cit., tome 9, p. 614.

Foto 13. Ornament floral la sfârșit de text.

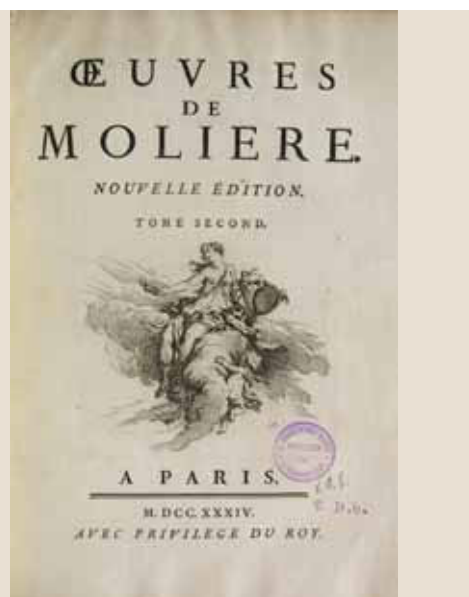

Foto 14. Foaie de titlu.

Molière. *Oeuvres*. Paris, 1734. vol. II.

Operele au fost publicate în șase volume cu ilustrații de François Boucher gravate de Laurent Cars și François Ioullain. Graesse, p. 663.

François Boucher, 1703-1770, pictor, acuarelist, desenator, ilustrator și gravor foarte apreciat în epocă. Pictor la modă, a fost susținut de dna de Pompadour ca să devină prim pictor al regelui în 1765. A ilustrat lucrări de Molière și La Fontaine.

Lucrarea de față prezintă diverse ilustrații (viniete, majuscule ornate).

Benezit, tome 2, p. 622-633.

François Ioullain, 1697-1778, gravor în acvaforte și cu dălțița.

Benezit, tome 7, p. 614.

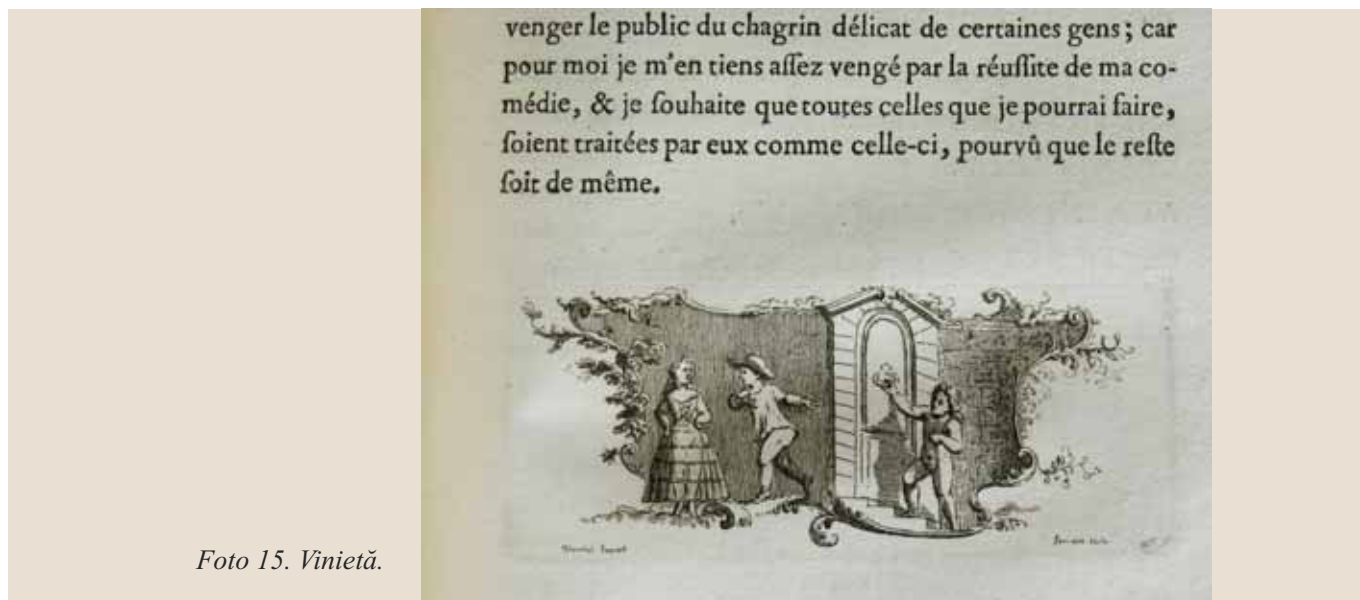

Foto 15. Vinieta.

Ilustrații semnificative la fiecare fabulă.

Viniete ilustrative la fiecare sfârșit de fabulă cu diverse elemente florale, decorative, arhitectonice și *putti*.

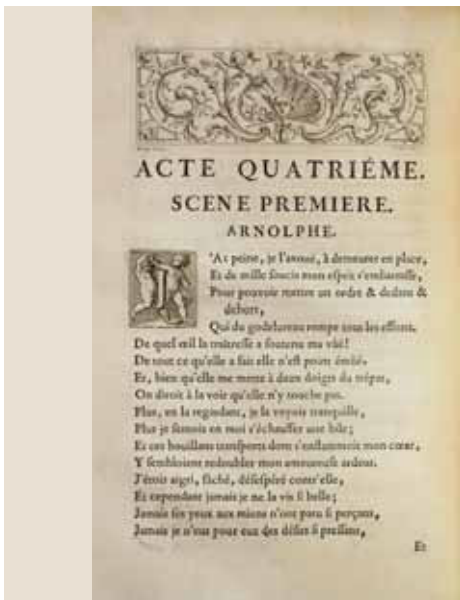
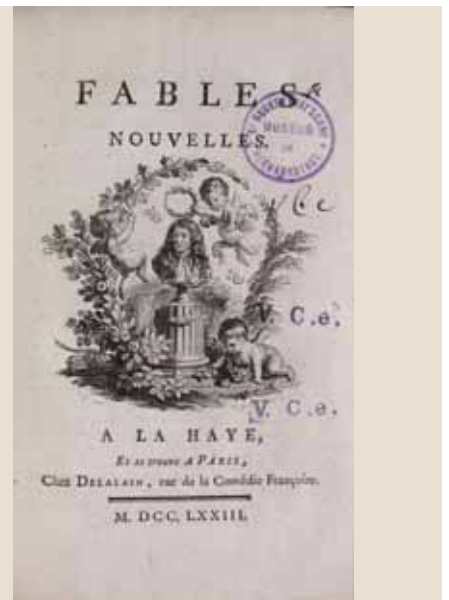

Foto 16.
Inițială ornată
și ornament vegetal.

Claude Joseph Dorat.
Fables.
Paris, 1773.

Foto 17. Foaia de titlu.

Foto 18. Ilustrație la text 1.

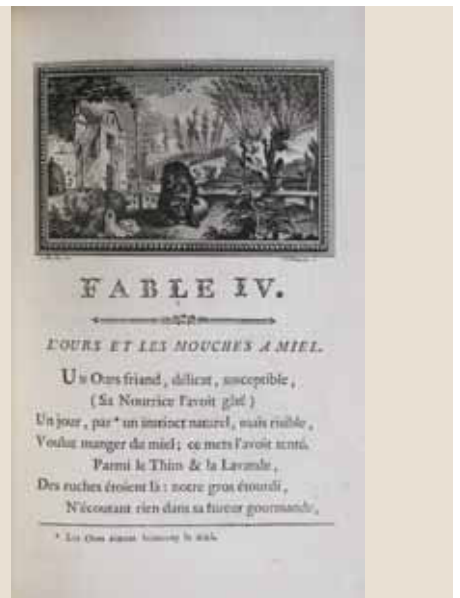

Foto 19. Ilustrație la text 2.

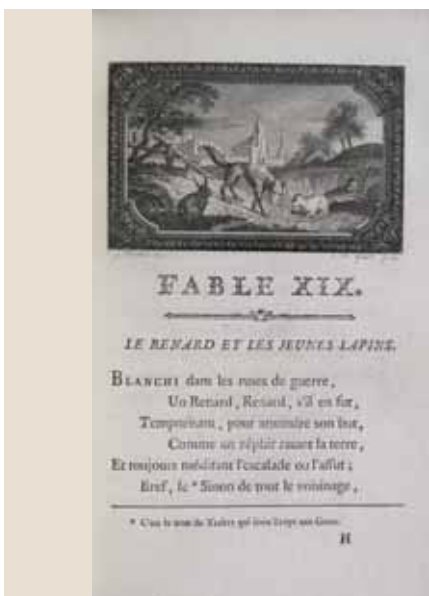

Foto 20. Ilustrație la text 3.

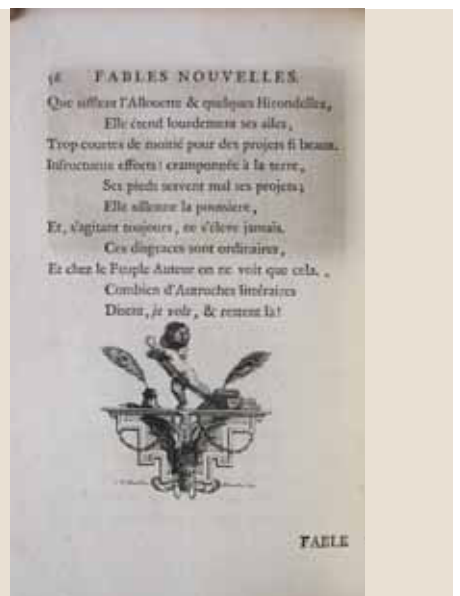

Foto 21. Vinieta 1.

Documentare
și metodologie

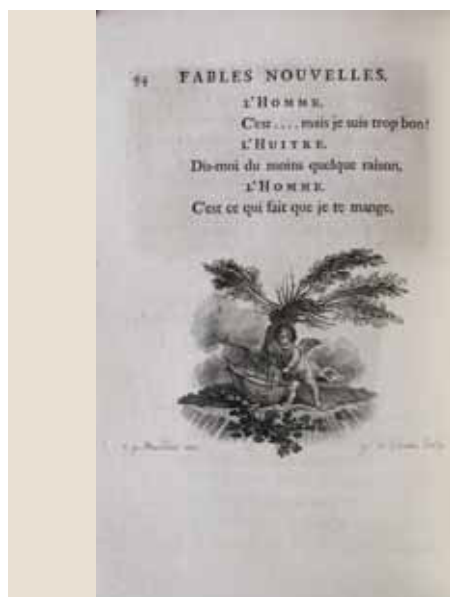

Foto 22. Vinieta 2.

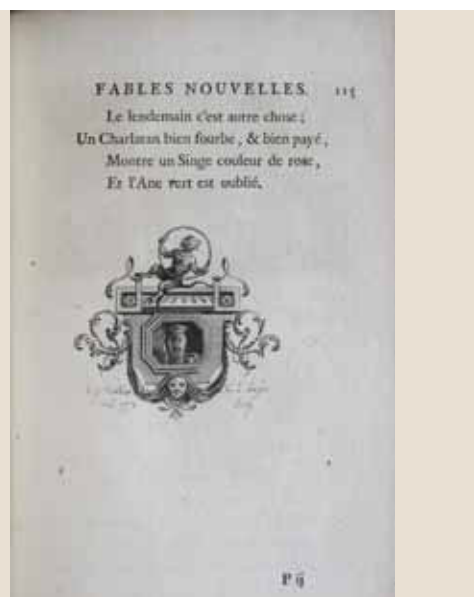

Foto 23. Vinieta 3.

Charles Louis Lingee, 1748-1819, gravor francez menționat în catalogul Benezit pentru contribuția la ilustrația de carte. Benezit, tome 8, p. 687.

Clement Pierre Marrillier, 1740-1808, gravor și desenator francez, menționat și el în catalogul Benezit pentru ilustrațiile la *Fabulele* lui Dorat, Paris, 1773, fiind unul cu care puțini se puteau compara din punct de vedere al eleganței și delicateții artei sale. Benezit, op. cit.

Yves Marie Le Gouaz, 1742-1816. Benezit, op. cit., tome 8, p. 446.

Menționat în Brunet. *Manuel du Libraire*, tome II, p. 818.

Brunet, Jacques-Charles. *Manuel du libraire et de l'amateur de livres*. vol. V: Sa-Zyl. Paris, 1864.

Claude Joseph Dorat. *Collection complete des oeuvres*. Neuchatel, 1776.

Foaia frontispiciu cu portretul autorului de Laurent Demeuce, gravor din secolul al XVIII-lea, cunoscut pentru executarea de portrete, alegorii și gravuri cu subiecte mitologice.

Menționat sumar în catalogul Benezit, tome 4, p. 436.

Ediția pare să fi trecut neobservată; nu este menționată nici în catalogul Graesse și nici în catalogul Brunet.

Foto 24. Foaie frontispiciu.

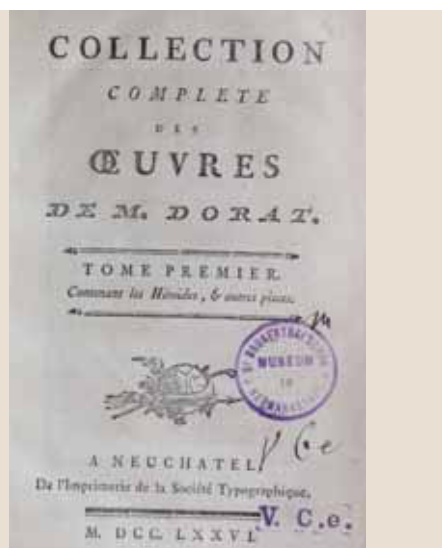

Foto 25. Foaia de titlu.

Foto 26. Vinieta 1.

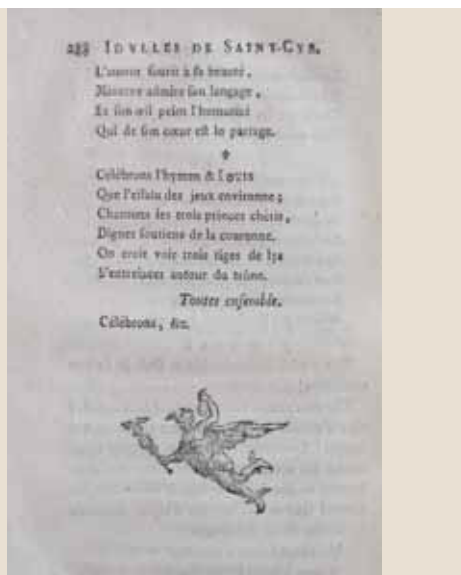

Foto 27. Vinieta 2.

Voltaire. *Oeuvres complètes*. Paris, 1784. vol. I.
Tipografia Kehl.

Opere complete, 1784, 1785-1789, 70 de volume.

Este cea mai completă și mai ordonată dintre edițiile operelor lui Voltaire.

Ediție de lux care a folosit caracterele lui Baskerville și o hârtie de o calitate excelentă.

Graesse, op. cit., vol. 6, partea a II-a, p. 390.

Langlois – sunt mai mulți pictori, sculptori și artiști cu acest nume, dar cel mai probabil este vorba de Pierre Langlois (Franța secolelor XVII-XVIII), deoarece gravura lui De la Tour este datată 1731.

Benezit, op. cit., tome 8, p. 250.

Maurice Quentin De la Tour, 1704-1778, pictor de portrete și pastelist.

Benezit, op. cit., tome 8, p. 316.

Foto 28.
Foaia frontispiciu.Foto 29.
Foaia frontispiciu
și foaia de titlu.

Giovanni Boccaccio. *Il Decamerone*. Londra, 1768. 3 vol.

Citată în Graesse, op. cit., tome I: A-B, p. 451.

Portretul autorului de Demautort, gravor, activ la Paris în secolul al XVII-lea.

Benezit, op. cit., tome 8, p. 433.

Foaia frontispiciu de Jean Michel Moreau, numit și Moreau le Jeune, 1741-1814, pictor istoric de gen, portretist, peisagist, acuarelist, desenator, menționat în catalogul Benezit pentru ilustrațiile la lucrările autorilor clasici.

Benezit, op. cit., tome 9, p. 825.

Giovanni Boccaccio. *Il Decamerone*. Londra, 1757. 5 vol. în 8°.

Graesse, vol. I, p. 451. Include 111 gravuri de Gravelot.

Gravelot – pseudonimul lui Hubert François Bourguignon D'Anville, 1699-1733. Pictor, gravor, desenator și ilustrator francez menționat în catalogul Benezit pentru contribuția sa la această lucrare.

Benezit, op. cit., tome 6, p. 393.

Portretul autorului – redat în manieră antică, cu cunună de lauri.

Foaia frontispiciu – cu ornamente, cunună, *putti*. După cum este specificat în catalogul Graesse, include 111 gravuri la care au mai contribuit și alți artiști gravori precum Page, Martenasi, Flipard.

Foto 30. Foaia frontispiciu.

Foto 31. Foaia de titlu.

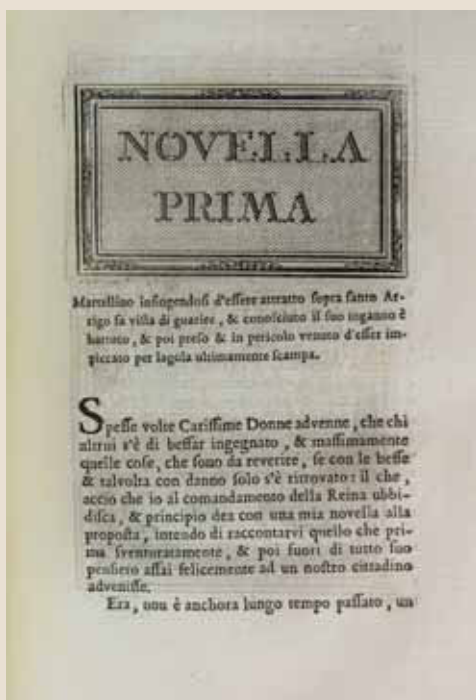

Foto 32. Titlu încadrat.

Foto 33. Imaginea încadrată deasupra titlului.

Foto 34. Vinieta 1.

Foto 35. Vinieta 2.

Foto 36. Imagine ilustrativă text 1.

Foto 37. Imagine ilustrativă text 2.

Bibliografie selectivă

1. BENEZIT Emmanuel. *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs grund*, 1899, tome 2, p. 622-633.
2. *Ibidem*. tome 4, p. 433, 436.
3. *Ibidem*. tome 6, p. 393.
4. *Ibidem*. tome 7, p. 614.
5. *Ibidem*. tome 8, p. 250, 316, 495, 687.
6. *Ibidem*. tome 9, p. 614, 825.
7. FLOCON, Albert. *Universul cărților*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 357-358.
8. GRAESSE, Jean George Theodore. *Tresor de livres rares et precieux ou nouveau dictionnaire bibliographique*. Dresde, 1863, vol. 1, p. 451.
9. *Ibidem*. vol. 4, p. 593.
10. *Ibidem*. vol. 6: T-Z, p. 33.
11. *Ibidem*. vol. 6, partea a II-a, p. 390.
12. *Ibidem*. p. 590.
13. JUGĂREANU, Veturia. *Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu*. București: Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1957.
14. JUGĂREANU, Veturia. Cartea rococo în colecția Bibliotecii Brukenthal. În: *Revista muzeelor*, București, an 7, nr. 1, 1970.
15. KLIMA, Helmut. *Guvernatorii Transilvaniei 1724-1867*. Cluj, Sibiu, 1943, p. 18-19.
16. OLTEANU, Virgil. *Din istoria și arta cărții. Lexicon*. București: Editura Enciclopedică, 1992.

Limbajul profesional în domeniul restaurării de carte veche. Lexicon englez-român (cuvinte și expresii)

Prof. univ. dr. Florea Oprea
Universitatea din București. Facultatea de Teologie Ortodoxă

În viața unei cărți aflate în regim de protecție conservarea este continuă, restaurarea este ocazională. Cu toate acestea restaurarea a format o breaslă distinctă de profesioniști care lucrează la recuperarea și repunerea în valoare a volumelor de carte de patrimoniu cultural care au suferit degradări. Pentru acești profesioniști este esențială comunicarea pe baza unui limbaj riguros care să permită elaborarea studiilor de specialitate, a lucrărilor științifice, schimbul de experiență și dezvoltarea expertizei profesionale într-un domeniu atât de sensibil cum este protecția patrimoniului cultural.

Limbajul profesional în domeniul restaurării de carte veche s-a format în mod treptat, de-a lungul timpului, în cadrul atelierelor și breslelor locale din diferite țări ale lumii și nu de puține ori terminologia de specialitate a înregistrat diferențieri și particularizări care au împins-o în zona jargonului local. Problema devine și mai importantă atunci când documentația științifică și schimbul de experiență trebuie să depășească barierele lingvistice.

De cele mai multe ori, limbajul profesional în domeniul restaurării cărții a fost trecut cu vederea de dicționarele generale, chiar și de dicționarele enciclopedice, astfel încât lipsa de repere în exprimarea corectă a mesajelor profesionale devine un obstacol în dezvoltarea profesiei de restaurator de carte.

Asemenea temeuri au dus la elaborarea lexiconului englez-român pe care îl doresc a fi cât mai util restauratorilor de carte din România.

1. **Abutment**, umărul cărții (parte a cotorului blocului care se revarsă în afară în timpul baterii falțului).
2. **Accelerated ageing**, îmbătrânire accelerată (test științific de analiză a calității hârtiei).
3. **Accordion-pleated fold**, pliere (falț) în acordeon.
4. **Acid deterioration**, degradare acidă.
5. **Acid-free**, lipsit de aciditate.
6. **Acid-free bond paper**, hârtie neacidă de calitate superioară (diferită de **Regular bond paper** care este acidă).
7. **Acid free paper**, hârtie neacidă.
8. **Acid migration**, migrare acidă (fenomen care se petrece la vecinătatea dintre o hârtie acidă și una neutră sau slab alcalină).
9. **Acidic paper**, hârtie acidă.
10. **Acidity**, aciditate (existența unor componente acide în materiale; hârtia poate fi sau poate deveni acidă în anumite condiții).
11. **Acrylic adhesive**, adeziv acrilic.
12. **Acrylic materials**, materiale acrilice (categorie de materiale plastice cu proprietăți superioare de durabilitate, rezistență în timp față de lumină și alți factori externi, transparentă; se folosesc sub formă de foi sau ca adezivi).
13. **Adhesive**, adeziv (substanță capabilă să lipească materialele prin acțiune chimică sau mecanică ori prin ambele).
14. **Adhesive binding**, legătură adezivă.
15. **Adhesive bound book**, carte cu legătură adezivă.
16. **Adhesive tap**, bandă adezivă.
17. **Against the grain**, (1) perpendicular pe direcția de turnare, contra firului hârtiei; (2) contra firului urzelii.
18. **Agate burnisher**, lustruitor de agat.
19. **Ageing**, îmbătrânire (formă de degradare în timp a materialelor; există îmbătrânire naturală și îmbătrânire artificială).
20. **Air drying**, (1) uscare în aer liber; (2) uscare în curent de aer normal sau cald.
21. **Alkaline**, alcalin.
22. **Alkaline buffer**, tampon alcalin (substanță de stabilizare a pH-ului în zona alcalină).
23. **Alkaline buffered paper**, hârtie cu rezervă alcalină.
24. **Alkaline buffering**, tamponare alcalină, neutralizare (cu substanțe chimice alcaline, cum ar fi carbonatul de calciu sau de magneziu).

25. **Alkaline reserve**, rezervă alcalină (echivalentă cu 2% carbonat de calciu în masa hârtiei).
26. **All across sewing**, cusătură în lanț continuu.
27. **All-along sewing**, cusătură în lanț continuu.
28. **All on sewing**, cusătură în lanț continuu.
29. **All rag paper**, hârtie de cârpe (fără amestec).
30. **Alum**, alaun, piatră acră (sulfat dublu de aluminiu și potasiu, folosit la încheierea hârtiei cu colofoniu și la tăbăcirea pieilor).
31. **Alum rosin sizing**, încheiere a hârtiei cu alaun și colofoniu (folosită la fabricarea hârtiei industriale în secolele XIX-XX; din cauza formării de rezinat de aluminiu și de urme de acid sulfuric, hârtia este acidă).
32. **Alum tanning**, tăbăcire cu alaun.
33. **Alum tawed leather**, piele tăbăcită cu alaun.
34. **Alum tawed skin**, piele tăbăcită cu alaun (are culoare albă, mai deschisă la culoare decât vellumul și pergamentul; s-a folosit atât ca material de scris cât și ca învelitoare a scoarței).
35. **Alum tawing**, tăbăcire cu alaun.
36. **Anchor thread into an attached signature**, ață de ancorare într-o fasciculă fixă (servește la reinsertia unei fascicule desprinse).
37. **Aniline dye**, colorant de anilină (coloranți sintetici folosiți în secolele XIX-XX pentru prepararea cernelurilor de scriere manuală; sensibili la lumină, la apă, etc.).
38. **Animal glue**, clei animal.
39. **Antichlor**, anticlor (substanță folosită la eliminarea urmelor de clor rămase după aplicarea unor tratamente de restaurare).
40. **Aqueous deacidification**, dezacidificare apoasă (în soluții apoase).
41. **Architect's soft eraser**, plastilină.
42. **Archival**, stabil și durabil (despre materiale cu caracteristici de durabilitate și permanență).
43. **Archival board**, carton durabil în timp.
44. **Archival-quality material**, material stabil și durabil (la păstrare îndelungată).
45. **Archival repair tape**, bandă adezivă de conservare.
46. **Armenian bole**, bolus de Armenia (argilă roșie specială).
47. **Art paper**, hârtie Kunstdruck, hârtie cromo, hârtie cretată.
48. **Artefactual quality**, calitate vestigială (specifică părților originare ale unui obiect de patrimoniu cultural).
49. **Artificial leather**, piele artificială, imitație de piele.
50. **Attach the text block to the case**, a introduce blocul de file în scoarță, a executa ainpapul.
51. **Awl**, sulă (de cizmărie).
52. **Back**, (1) cotor (al cărții, etc.); (2) **(to back)**, a bate falțul.
53. **Back board**, copertă posterioară.
54. **Back cornering**, teșirea colțurilor dinspre cotor (tăiere de fasonare a tăblițelor de lemn la colțurile dinspre cotor – prin eliminarea unor mici bucăți triunghiulare – pentru a favoriza deschiderea copertelor).
55. **Back cover**, copertă posterioară.
56. **Back hinge**, articulația scoarței dorsale; falțul forțașului dorsal.
57. **Back lining (Spine lining)**, cămășuirea cotorului.
58. **Back margin**, rama interioară a paginii.
59. **Backbone**, cotorul cărții.
60. **Backed text block**, bloc de carte cu falț.
61. **Backing**, baterea falțului (rotunjirea cotorului blocului urmată de formarea așa-numitului cotor cu falț).
62. **Backing board**, șipci, șlipsuri (scândurele înguste, ușor teșite pe o latură, folosite la presarea cotorului blocului pentru baterea falțului).
63. **Backing hammer**, ciocan de batere a falțului.
64. **Backing press**, presă de bătut falțul (presă de lemn cu grinzi teșite sau grinzi subțiri care permite poziția oblică a cozii ciocanului în timpul baterii falțului).
65. **Backing process**, baterea falțului.
66. **Bale**, balot (de hârtie, etc.).
67. **Band**, ligament (șiret de coasere, etc.).
68. **Band nippers**, clește de strâns nervurile (clește cu fălci late care ajută la strângerea și călcarea pielii aplicate ca învelitoare de cotor peste ligamentele aparente).

69. **Barwood**, lemn de santal.
70. **Bating**, fermentare a pielii în infuzie de fecale de câine (etapă preliminară în procesul de tăbăcire tradițională cu alaun).
71. **Beater**, holendru (mașină de măcinat pasta de hârtie industrială cu ajutorul unui cilindru).
72. **Beech**, fag.
73. **Beating stone**, piatră de bătut blocul (lespede netedă, așezată într-o cutie cu nisip, pe care se băteau odinioară grupurile de fascicule fălțuite pentru a le face mai compacte).
74. **Bench sewing**, cusătură manuală (a cărții, etc.).
75. **Bend test**, test de verificare a firului hârtiei (prin evaluarea rezistenței colii la curbare între palme sau între masă și palmă).
76. **Bevel (to-)**, a teși (cantul).
77. **Bevelled board**, tăbliță cu canturi teșite.
78. **Bevelled edge**, cant teșit.
79. **Bifolium**, bifolio (coală de hârtie sau pergament, la format de producție, pliată o singură dată pentru a forma două file).
80. **Bind**, ligament, bind; (**to-**) a lega.
81. **Binder clip**, clamă metalică de tablă.
82. **Binder's board**, carton de legătorie.
83. **Binder's book board**, carton de legătorie.
84. **Bindery**, legătorie (de carte).
85. **Binding**, legătorie (de carte, etc.).
86. **Binding agent**, (1) liant; (2) agent de încheiere.
87. **Binding edge**, margine de coasere.
88. **Binding margin**, (1) rama interioară a unei pagini (a unei file); (2) surplus dimensional pentru inserția unei file nepereche.
89. **Bit (Drill bit)**, burghiu.
90. **Black mat board**, carton negru mat.
91. **Bleaching**, albire (a hârtiei, textilelor, etc.).
92. **Bleeding**, întindere a cernelii, „sângerarea cernelii” (sub acțiunea apei, etc.).
93. **Blind**, blind (imprimare decorativă executată cu o sculă de poleit fără a se folosi foiță de aur).
94. **Blind tooling**, imprimare blind [impresiune *al secco* (fără foiță de aur) pe învelitoarea cărții].
95. **Blistering**, bășicare (apare, de exemplu, la netezirea hârtiei de calc cu ajutorul unui fier de călcat cu temperatură mai mare de 100°C).
96. **Block book**, carte xilografică.
97. **Blocking**, (1) imprimare la presă (aurire sau blind); (2) blocarea filelor unei cărți degradate.
98. **Blocking foil**, foiță de poleit.
99. **Blocking press**, presă (electrică) de poleit.
100. **Blood stone (Bloodstone)**, lustruitor de agat.
101. **Blotting paper**, hârtie de sugativă (hârtie neîncheiată fabricată din cânpe sau linters de bumbac).
102. **Blubber oil**, ulei de balenă.
103. **Body of the book**, corpul cărții.
104. **Board**, (1) carton ușor (de la 160 la 500 g/m²); (2) carton de legătorie; (3) tăbliță (din carton sau lemn, pentru copertă rigidă); (4) copertă de carton.
105. **Board paper**, forțat fix.
106. **Board shears**, pașer, foarfecă de (tăiat) carton.
107. **Bodkin**, sulă (de cizmărie).
108. **Bole**, bolus, argilă friabilă; bolus de Armenia (folosit la grunduirea tranșelor cărții pentru aurire).
109. **Bond paper**, hârtie de calitate superioară; hârtie din fibre de bumbac (inițial, hârtie pentru titluri de stat).
110. **Bone folder**, fălțuitor, fălțuială (spatulă de os folosită în legătorie și restaurare).
111. **Book**, carte.
112. **Bookbinder**, legător (de carte).
113. **Bookbinder's type**, literă de poleit.
114. **Book binding**, (1) legătura cărții; (2) legătorie de carte.
115. **Book block**, corpul cărții.

116. **Book board**, tăbliță de carton (a scoarței).
117. **Book case**, scoarța cărții (coperte + cotor).
118. **Book case joint**, articulația copertei.
119. **Book cloth (bookcloth)**, (1) învelitoare de pânză; (2) pânză de legătorie.
120. **Book cloth back**, cotor de pânză.
121. **Book cloth grain**, firul urzelii, direcția urzelii, firul țesăturii.
122. **Book cloth spine**, cotor de pânză.
123. **Book cloth turn-in**, aînșlagul învelitorii de pânză.
124. **Book corner**, colțar (învelitoare a colțului executată din pânză, piele sau metal).
125. **Book cover**, (1) învelitoare a cărții; (2) scoarță a cărții.
126. **Book cover spine**, cotorul scoarței.
127. **Book jacket**, supracopertă.
128. **Bookmark (Bookmarker)**, semn de carte.
129. **Bookend**, limitator de carte (pentru sprijinirea șirului de cărți aflat pe o poliță sau raft).
130. **Booklet**, pliant (material nelegat).
131. **Bookplate (Book plate)**, ex-libris (aplicat ca etichetă).
132. **Book press**, presă de legătorie.
133. **Book repair**, restaurare a cărții.
134. **Book-square**, cant.
135. **Book spine**, cotorul cărții.
136. **Bookworm**, carii; insecte xilofage.
137. **Boss**, buton (aplicat pe coperta unei cărți pentru sprijin la orizontală).
138. **Bottom margin**, rama inferioară (a paginii).
139. **Bran drenching**, fermentare a pielii în infuzie de tărâțe (etapă preliminară în procesul de tăbăcire tradițională cu alaun).
140. **Bricks**, cărămizi (îmbrăcate în hârtie, se folosesc ca greutate aplicate peste planșete pentru presarea cărții).
141. **Bristle brush**, pensulă de păr de porc.
142. **Brittle**, casant, friabil.
143. **Brittle paper**, hârtie casantă (care nu suportă o a doua pliere pe aceeași linie fără să se rupă).
144. **Brittleness**, friabilitate, stare casantă.
145. **Broad sheet**, format oblong.
146. **Broadside**, format oblong.
147. **Brown paper**, hârtie de ambalaj.
148. **Brush**, (1) pensulă; (2) perie.
149. **Brushstroke**, tușă (de culoare).
150. **Buckle**, deformare, încovoiere (e.g. a copertelor unei cărți).
151. **Buckram**, pegamoid (țesătură bătută de bumbac impregnată cu piroxilină sau alte substanțe de apretare).
152. **Buckskin**, piele de căprioară.
153. **Bulldog clip**, clamă metalică de tablă.
154. **Burnish (to-)**, a lustrui.
155. **Burnisher**, lustruitor.
156. **Butt**, umărul cărții (parte a cotorului blocului care se revarsă în afară în timpul baterii falțului).
157. **Buttonhole stitch**, cusătură de broderie (a unui capitalband).
158. **Calender**, calandru (mașină de netezit hârtia în procesul fabricării).
159. **Calfskin**, piele de vițel.
160. **Calfvellum**, pergament de vițel.
161. **Callico**, calico (pânză de legătorie).
162. **Cancel**, filă de înlocuire (lipită pe talonul rămas după eliminarea unei file cu greșeli).
163. **Caption**, legendă (explicație a unei figuri).
164. **Carbon black**, negru de funingine.
165. **Carbon ink**, cerneală de carbon.
166. **Carbon paper**, hârtie copiativă, plumbagină.
167. **Cardboard**, carton (mai gros decât hârtia, folosit la coperta cărților broșate).
168. **Case**, (1) scoarță rigidă a unei cărți (tăblițe + ricăn), neîmbrăcată încă în material de învelire; (2) scoarță

rigidă formată din coperte (anterioară și posterioară) și cotor; (3) casetă, toc de carte.

169. **Case binding**, legătură cu scoarța jos (scoarța rigidă se confecționează separat de bloc, după care se introduce blocul în scoarță).

170. **Case bound book**, carte legată în scoarță rigidă (la legătura cu scoarța jos).

171. **Case covers**, copertele scoarței.

172. **Case hinge**, articulația copertelor.

173. **Case spine**, cotorul scoarței.

174. **Casing**, cartonaj (scoarță de carton).

175. **Casing-in**, ainpap (= introducerea corpului cărții în scoarță).

176. **Catch stitch (Catchstitch)**, lăntișor (cusătura care fixează fasciculele cărții la capetele cotorului).

177. **Catchword**, reclama cărții (primul cuvânt al unei fascicule imprimat la piciorul ultimei pagini a fasciculei precedente ca semn de succesiune corectă).

178. **Cellulose acetate**, acetat de celuloză.

179. **Chain lines**, călușuri (liniile sitei, spațiate la circa 25 mm una de alta; călușurile sunt paralele cu latura mică a sitei și, respectiv, a colii de hârtie manuală).

180. **Chain stitch (Chainstitch)**, lăntișor (cusătura care fixează fasciculele cărții la capetele cotorului).

181. **Chained book**, carte înlănțuită, *liber catenata*.

182. **Chamfered**, teșit.

183. **Chamois**, piele moale de căprioară, piele de antilopă (mai târziu s-au fabricat și sortimente de imitație, prin subțierea pieilor de oaie sau miel).

184. **Chamois dressing**, tăbăcire cu ulei.

185. **Chamois leather**, piele șamoa.

186. **Channel**, șanțul cărții, falțul cărții (zona flexibilă dintre copertă și cotor).

187. **Chased edge**, tranșă cizelată.

188. **Chemical pulp**, pastă chimică (de lemn).

189. **Chemise**, cămașă de protecție (învelitoare de hârtie a unui document).

190. **China clay**, caolin.

191. **Chrome tanning**, tăbăcire cu crom.

192. **Cinnabar**, cinabru, chinovar.

193. **Clasp**, închizătoare (prezentă, de regulă la cartea veche îmbrăcată în piele).

194. **Cleaning**, curățire (nu curățare, adică nu **Clearance**).

195. **Clear plastic tape**, bandă adezivă transparentă.

196. **Clip (to-)**, (1) a fixa ceva cu una sau mai multe clame (e.g. poziția unei file desprinse); (2) a tăia, a tunde (e.g., a tăia ața dincolo de nod lăsând un capăt de siguranță liber).

197. **Closed joint**, falț ascuns, articulație trasă (la îmbinarea copertei cu cotorul nu se formează un șanț).

198. **Cloth binding**, legătură de pânză.

199. **Cloth bound**, legat în pânză.

200. **Cloth liner**, căptușeală de pânză (a cotorului cărții).

201. **Coated book cloth**, pânză de legătorie (tratată în suprafață cu o peliculă plastică ce imită pielea).

202. **Coated paper**, hârtie cretată; hârtie acoperită în suprafață cu un amestec de adezivi și materiale minerale fine, inerte (caolin, carbonat de calciu, etc.), care-i conferă o netezime și un grad de alb deosebite.

203. **Coating**, (1) material de cretare a hârtiei; (2) material de grunduire a pânzei.

204. **Cockling**, încrețire (a hârtiei și cartonului din cauza umidității sau temperaturii excesive).

205. **Cold lamination**, laminare la rece.

206. **Collate (to-)**, a colaționa (a verifica dacă fasciculele unei cărți au toate filele, precum și ordinea și starea lor).

207. **Collation**, colaționare.

208. **Colophon**, colofon.

209. **Colophony**, colofoniu, sacâz.

210. **Colour fastness**, rezistența culorii la degradare (în special rezistența la lumină și apă).

211. **Comb binding**, legătură de clasor.

212. **Compensation guard**, falț de compensare (ștraif pliat de pânză sau de hârtie, montat la marginea de coasere a unei file de album, etc.).

213. **Concertina fold**, pliere (fălțuire) în acordeon.

214. **Concertina guard**, ongleu în acordeon (un tip de falț atașat, cu pliere multiplă în zig-zag, care protejează

fasciculele cărții de cleiul aplicat la cotor).

215. **Conservation**, (1) conservare, prezervare; (2) restaurare (în special în literatura anglo-saxonă).

216. **Conservation book repair**, restaurare de conservare.

217. **Conservation grade**, pentru conservare (indicație de calitate sau puritate a unei substanțe sau a unui material folosit în conservarea obiectelor de patrimoniu cultural).

218. **Consolidation**, reînclieiere (a hârtiei, de exemplu).

219. **Continuous guard**, falț atașat, falț continuu.

220. **Coptic binding**, legătură coptă.

221. **Copying paper**, hârtie de scris pentru copiatoare (tip Xerox, de exemplu).

222. **Cords**, (1) sfori de coasere din cânepă sau in; (2) [singular] șnur.

223. **Corium layer**, derma (stratul mijlociu al pielii brute, păstrat în procesul de tăbăcire).

224. **Corner**, colț (parte a scoarței cărții, punct de întâlnire dintre marginile libere ale copertei).

225. **Corner mitering**, închidere a colțului (la învelitoarea scoarței îmbrăcate).

226. **Corrugated board**, carton ondulat.

227. **Corrugated cardboard**, carton ondulat.

228. **Cotton linters**, lintere de bumbac (fibre semincere mult mai scurte decât fibrele de vată).

229. **Cotton wool**, vată.

230. **Couched board**, carton presat.

231. **Cover**, (1) învelitoare; (2) copertă.

232. **Cover boards**, tăblițe (pentru coperte).

233. **Cover hinge**, articulația interioară a copertei.

234. **Cover joint**, articulația exterioară a copertei.

235. **Cover board**, copertă (rigidă).

236. **Cracking**, plesnire (defect al hârtiei cretate la care s-a fisurat stratul de cretare care se poate desprinde în timpul plierii).

237. **Crash**, (1) căptușeală de pânză (a cotorului cărții); (2) canafas (țesătură rară, apretată puternic, adesea pufoasă pe o parte, folosită la căptușirea cotorului cărții).

238. **Crash cloth**, pânză de căptușire a cotorului blocului cărții.

239. **Crepeline**, crepe (mătase naturală).

240. **Cropped book**, carte tunsă (carte relegată la care s-a practicat o tăiere excesivă a tranșelor, uneori cu eliminarea unor zone de text).

241. **Cross direction**, direcție transversală (față de linia de turnare a hârtiei și cartonului).

242. **Cumdach**, toc de carte.

243. **Curling**, deformare, ondulare a hârtiei (pe linia de lipire).

244. **Curved spine with shoulders**, cotor cu falț.

245. **Cut in boards**, carte fără canturi, tăiată în scoarțe.

246. **Cut-leather**, piele cizelată.

247. **Cutting machine**, pașșer.

248. **Cutting plough (plow)**, rindea pentru tăiat șnitul (folosită în vechime).

249. **Dacron**, denumire comercială pentru un material pe bază de poliester.

250. **Damp stain**, urmă de apă, pată de apă.

251. **Damp stretching**, deformare la umiditate (modificarea dimensională a hârtiei în cazul umezirii).

252. **Deacidification**, dezacidificare (eliminarea acidității din hârtie, etc.).

253. **Deckle**, rama sitei (partea superioară a unei site de turnare a hârtiei manuale).

254. **Deckle edge (Deckledge)**, marginea ramei (margine neuniformă, adesea fibroasă, a colii de hârtie manuală netăiată, vizibilă la cartea *in folio* și la documente).

255. **Decoration**, ornamentare.

256. **Deionised water**, apă deionizată.

257. **Delamination**, delaminare (eliminarea materialului de laminare, reversibilizarea laminării).

258. **Denier**, unitate de greutate care indică finețea mătăsii, nailonului, etc. Cu cât valoarea Denier este mai mică, cu atât materialul este mai fin.

259. **Deterioration**, deteriorare (îmbătrânirea treptată și distrugerea parțială sau integrală a unui material sau obiect).

260. **Diaper-design**, desen cu repetiție.

261. **Diptich**, diptic (înscris pe două tăblițe rigide – la început erau de lemn sau fildeș – articulate lateral

pentru a se putea închide precum copertele unei cărți).

262. **Direction of sewing**, direcția de coasere (este importantă pentru strângerea aței de coasere prin tragere în această direcție).

263. **Disaster plan**, plan de urgență.

264. **Discolouration**, virare a culorii (în diferite procese de degradare la care culoarea inițială trece la altă culoare).

265. **Disinfect**, a dezinfecța (operațiune de distrugere a microorganismelor dăunătoare: bacterii, ciuperci).

266. **Disinfest**, a dezinfesta (operațiune de distrugere a insectelor dăunătoare).

267. **Dismantle**, a demonta.

268. **Dividers**, compas repartitor (cu vârfuri metalice simetrice, folosit la trasări și transfer de măsurători de pe o poziție pe alta).

269. **Document paper**, hârtie pentru documente (are o rezistență mare la păstrare îndelungată).

270. **Document repair tape**, bandă adezivă pentru restaurare [bandă adezivă pe suport de hârtie neacidă (nu de plastic) acoperită cu un adeziv acrilic neutru și stabil, care nu se răscoace, nu se îngălbenește în timp și nu reacționează cu hârtia restaurată; e.g. Filmoplast P, Filmoplast P-90].

271. **Dotted print**, stropit, pestriț (despre hârtii și șnituri cu asemenea ornamente).

272. **Double boiler**, baie de apă, bain-marie.

273. **Double-coated pressure sensitive tape**, bandă dublu adezivă.

274. **Double cord sewing**, cusătură pe sfori duble aparente.

275. **Double fan binding (Double-fan adhesive binding)**, legătură adezivă (materialul de lipire aplicat pe ambele margini de coasere ale filelor volante ale unui bloc de carte).

276. **Double-jawed staple remover**, clește de scos capsele.

277. **Doublesheet endpaper**, forzaț din două coli.

278. **Drill bit**, burghiu.

279. **Dry cleaning**, curățire uscată.

280. **Dry mounting**, laminare sub presiune la cald.

281. **Drying rack**, rastel de uscare.

282. **Drill**, mașină de găurit, bormașină.

283. **Drill bit**, burghiu.

284. **Drill chuck**, mandrină.

285. **Drill chuck jaws**, fălcile mandrinei.

286. **Drilling**, găurire cu burghiul.

287. **Dull knife**, cuțit tocit (fără tăiș).

288. **Duplex board**, carton duplex.

289. **Durability**, durabilitate (rezistență a unui material la folosire și purtare în condiții normale).

290. **Dust cover**, supracopertă.

291. **Dust jacket**, supracopertă.

292. **Edge**, (1) șnit, tranșă a cărții; (2) margine.

293. **Edge gilding**, aurirea șnitului.

294. **Edge of the board**, cantul copertei.

295. **Edition binding**, legătură de ediție, legătură de tiraj.

296. **Egg white**, albuș de ou.

297. **Emboss (to-)**, a repusa.

298. **Embossed leather**, piele repusată.

299. **Embroidered binding**, legătură brodată.

300. **Emery paper**, șmirghel.

301. **Enameled binding**, legătură emailată.

302. **Encapsulate (to-)**, a capsula (metodă de conservare prin introducerea filei degradate între două coli de poliester transparente, sigilate la margine cu ajutorul unei benzi dublu-adezive sau prin presiune la cald).

303. **Encapsulation**, capsulare.

304. **Endband**, capitalband cusut (aplicat la capetele cotorului cărții; adesea se face distincție: **Headband**, la capul cărții și **Tailband**, la piciorul cărții).

305. **Endleaf**, forzaț (file de hârtie mai groasă, simplă sau decorativă, montate între blocul cărții și coperte).

306. **Endpaper (End-paper)**, (1) forzaț; (2) filă de gardă.

307. **End sheet (Endsheet)**, forzaț.

308. **Engraving**, gravură, stampă.
309. **Eraser product**, gumă frământabilă (folosită la curățirea uscată a suprafeței).
310. **Etching**, gravură în acvaforte.
311. **Even number of sewing station**, număr par de puncte de coasere.
312. **Extra-binding**, legătură manuală propriu-zisă.
313. **Extra-binder**, legător manual.
314. **Facsimil**, facsimil (reproducere având o identitate riguroasă cu originalul; se folosește pentru expunere în locul originalului supus protecției speciale).
315. **Fading**, decolorare treptată (spre deosebire de **Discolouration**).
316. **False back**, cotor cu burduf.
317. **False bands (False raised bands)**, nervuri false (realizate cu ștraifuri înguste de carton sau piele montate sub învelitoarea cotorului).
318. **Fan bind**, legătură adezivă.
319. **Fan binding**, legătură adezivă.
320. **Far edge of crash**, aripioară de pânză (linia marginală a pânzei de cămășuire a cotorului, vizibilă sau evidentă ca un prag discret sub forța fix).
321. **Fast color**, culoare rezistentă (la lumină, apă, etc.).
322. **Fast back**, cotor tras (învelitoarea este lipită de cotorul blocului).
323. **Fastener**, închizătoare, (curelușă cu gaică, șiret sau cataramă de închidere a cărții).
324. **Fastening**, închizătoare a cărții vechi.
325. **Feathered edge**, margine de rupere, margine de sfâșiere (margine fibroasă a peticului de completare a golurilor, opusă față de „margine tăiată”, **Sharp edge**).
326. **Filler**, (1) substanță de umplere, material de umplere (material mineral – praf de cretă, alb de zinc, etc. – adăugat în masa hârtiei pentru a reduce porozitatea, a spori netezimea și a obține o suprafață mai bună de scriere și imprimare); (2) material de apretare excesivă sau de impregnare a unei pânze (e.g. amidonul sau piroxilina folosite la fabricarea pegamoidului).
327. **Fillet**, filetă (sculă simplă sau cu aur, pentru imprimarea manuală a liniilor pe învelitoarea cărților).
328. **Finishing**, decorarea manuală a unei cărți după îmbrăcarea scoarței.
329. **Finishing press**, presă de bătut falțul, presă de finisare (folosită și la decorarea cotorului și tranșelor).
330. **Finishing stove**, reșou de aurire (pentru încălzit sculele de aurire).
331. **Finishing tool**, sculă de aurire sau de imprimare blind.
332. **Finishing tooling**, aurire.
333. **Fixative**, fixativ (soluție adezivă, transparentă, folosită la fixarea cernelurilor și a pigmentilor solubili în lichidele de tratament).
334. **Flange**, (1) articulație interioară (a scoarței și a forțațului); (2) umărul cărții (parte a cotorului blocului care se revarsă în afară în timpul baterii falțului).
335. **Flap**, clapă (la mape sau cărți cu clapă).
336. **Flap of the crash**, aripioară a pânzei de cămășuire a cotorului.
337. **Flapcase**, mapă cu clape.
338. **Flat back**, cotor drept (fără rotunjire).
339. **Flat back book**, carte cu cotor drept.
340. **Flat back text block**, bloc de carte cu cotor drept.
341. **Flat spine of a text block**, cotor drept al unui bloc de carte.
342. **Flat text block spine**, cotor drept al unui bloc de carte.
343. **Flattening**, netezire (eliminarea cutelor de șifonare, etc.).
344. **Flesh side**, flesh, partea carnoasă (a pergamentului și a pielii).
345. **Flexible binding**, (1) cusătură flexibilă; (2) legătură cu scoarță moale, legătură moale.
346. **Flour paste**, pastă de făină, pap.
347. **Fly leaf (pl. Fly leaves, Flyleaves)**, (1) forțaț liber, forțațuri libere; (2) file de gardă.
348. **Fly sheet**, forțaț liber.
349. **Foil**, foiță (foiță plastică, foiță de aur, foiță de poleire, etc.).
350. **Fold**, falț.
351. **Fold of the signature**, falțul exterior al fasciculei, cotorul fasciculei.
352. **Folder**, fâlțuială, fâlțuitor (spatulă de os cu dimensiuni aproximative de 15-30 x 2,54 cm și grosime de

2-3 mm, îngustată la unul din capete).

353. **Folding endurance**, rezistență la duble îndoiri (test de verificare a rezistenței mecanice a hârtiei).

354. **Footer**, subsolul paginii (parte din norma inferioară a paginii rezervată pentru informații generale, de exemplu, pentru note de subsol, colontitlu, coloncifră).

355. **Fore edge, (Foreedge, Fore-edge)**, fața cărții (opusă cotorului cărții), șnit lateral, tranșă laterală.

356. **Fore-edge margin**, rama laterală a paginii.

357. **Forwarding**, lucrările de legătorie până la stadiul de decorare a cărții (până la **Finishing**).

358. **Four-flap wrapper**, cutie cu patru clape.

359. **Foxing**, foxing (formă de degradare a hârtiei care se manifestă prin apariția unor pete maronii risipite, mici sau punctiforme, difuze, a căror culoare este mai intensă la mijloc și scade spre periferie; uneori, în centrul petelor se formează un grăunte ruginiu ca un fir de nisip).

360. **Freeze drying**, liofilizare (tehnică de uscarea în vid a materialelor congelate; se folosește în recuperarea cărților inundate; în mod concret, cărțile se introduc individual sau pe grupuri mici în pungi de polietilenă, după care se congeleză și se usucă eșalonat în funcție de posibilitățile tehnico-materiale și umane).

361. **Freezing**, congelare.

362. **French binding**, broșare.

363. **French groove**, șanțul cărții, falțul cărții (zona flexibilă dintre copertă și cotor).

364. **French joint**, legătură franțuzească (cu șanț pe linia falțului cărții).

365. **French sewing**, cusătură fără ligamente, cusătură de broșare.

366. **Front board**, coperta anterioară.

367. **Front cover**, coperta anterioară.

368. **Front edge**, tranșa laterală (opusă cotorului).

369. **Front endpaper**, forzaț anterior.

370. **Front hinge**, articulația interioară a copertei anterioare.

371. **Fumigation**, gazare (tratament al materialelor infectate folosind gaze și vapori toxici).

372. **Full binding**, legătură plină, legătură integrală (învelitoare dintr-un singur material).

373. **Full gilt**, complet aurite (despre tranșele cărții).

374. **Fume cupboard**, hotă de evacuare a gazelor.

375. **Fume hood**, hotă de evacuare a gazelor.

376. **Fumigant**, fumigant (substanță toxică administrată sub formă de vapori pentru a distruge microorganismele sau insectele dăunătoare).

377. **Fumigate (to-)**, a gaza (cu o substanță toxică fumigantă sau volatilă).

378. **Fumigate chamber**, etuvă de dezinfecție, cameră de dezinfecție.

379. **Fungi**, ciuperci (de regulă, microscopice, care degradează diferite materiale).

380. **Fungicid**, fungicid (substanță care omoară ciupercile).

381. **Gall**, nucă galică, gală, gogoasă de ristic.

382. **Gap**, capișon concav (defect de curbare a liniei capișonului din cauza executării incorecte a aînșlagului în zona cotorului cărții).

383. **Gathering**, lagin, fasciculă de carte (rezultată din plierea unei coli tipărite pe ambele părți).

384. **Gaufered**, (goldșnit) cizelat.

385. **Gaufering**, decorarea tranșelor unei cărți peste goldșnit.

386. **Gauze**, tifon.

387. **Gild (to-)**, a auri.

388. **Gilded**, aurit (despre diferitele părți ale cărții).

389. **Gilder's tip**, paletă de ridicat aurul.

390. **Gilding**, aurirea tranșei.

391. **Gilt**, aurit (despre diferitele părți ale cărții).

392. **Gilt edge**, goldșnit, tranșă aurită.

393. **Girdle book**, carte de cingătoare (folosită în Evul Mediu).

394. **Glaire**, preparat de albuș de ou cu oțet și apă folosit la grunduirea suprafețelor peste care se imprimă, cu scule fierbinți, foița de aur.

395. **Glass with ground edges**, placă de sticlă (circa 45 x 45 cm x 6 mm, cu margini șlefuite, folosită la presarea lucrărilor de legătorie).

396. **Glassine paper**, hârtie pergaminată.

397. **Glasspaper**, glaspapir.
398. **Glaze**, satinat (despre netezimea hârtiei).
399. **Glue**, clei animal (de regulă, clei de oase).
400. **Gluing**, ungere cu clei.
401. **Gluing up**, încleierea preliminară a cotorului (după coasere).
402. **Goatskin**, piele de capră.
403. **Goat vellum**, pergament de capră.
404. **Goffered**, (goldșnit) cizelat.
405. **Goffered edge**, goldșnit cizelat.
406. **Gold blocking**, aurire la presă.
407. **Gold blocking press**, presă de poleit.
408. **Gold foil**, foiță de aur, foiță de poleit.
409. **Gold leaf**, coliță de aur (se livrează în cărțuții cu mai multe colițe; conține aur de 23-23 ¼ de carate, restul fiind argint și cupru).
410. **Gold lifter**, cadrul de ridicat aurul (dispozitiv simplu de ridicat și transportat foița de aur pentru poleire).
411. **Gold tooling**, aurire (imprimare manuală a foiței de aur cu scule speciale încălzite).
412. **Gouge**, filetă curbă.
413. **Grain**, (1) grain, partea papilară (a pielii sau pergamentului); (2) direcția de turnare, firul hârtiei (la hârtia industrială și la carton); (3) direcția urzelii, firul pânzei (la țesături).
414. **Grain direction**, direcția de turnare a colii (de hârtie sau carton).
415. **Grain of book cloth**, firul (urzeala) pânzei de legătorie.
416. **Grain of paper**, direcția de turnare.
417. **Grained paper**, hârtie imitație de piele.
418. **Grain side**, partea papilară (a pielii sau pergamentului).
419. **Grained up**, înviorarea grain-ului (de regulă, prin umezire ușoară).
420. **Green pigment damage on paper**, arsura verde a hârtiei.
421. **Grindstone**, piatră de ascuțit.
422. **Groove**, șanțul cărții (pe linia de îmbinare a copertei la cotorul cu falț).
423. **Ground**, grund.
424. **Ground wood pulp**, pastă mecanică (de lemn măcinat).
425. **Guard**, ongleu, falț atașat (ștraif de hârtie sau de pânză folosit, de regulă, pentru montarea suplimentelor la rădăcina cărții).
426. **Guarded endpaper**, forțat cu falț de pânză (tras pe sub prima fasciculă a blocului).
427. **Guarded in**, cusute (despre planșe și alte suplimente montate prin coasere).
428. **Guillotine**, ghilotină (mașină de tăiat tranșele cărții sau topurile de hârtie).
429. **Gully**, șanțul cărții, falțul cărții (zona flexibilă dintre copertă și cotor).
430. **Gum**, gumă vegetală (e.g. gumă arabică).
431. **Gutter**, (1) rama interioară, albitura pe linia de coasere (a unei pagini); (2) albitura centrală (spațiu alb rezultat din reunirea suprafețelor nescrise care formează rama interioară a două pagini vecine ale unui volum observat în poziție deschisă, de exemplu, o carte).
432. **Gutter margin**, rama interioară a paginii.
433. **Hair side**, fața pielii, fața pergamentului (partea de grain).
434. **Half binding**, semilegătură; legătură ½ (învelitoarea cotorului se extinde pe ¼ din lățimea copertelor).
435. **Halfbound**, semilegătură, legătură ½.
436. **Half cloth binding**, semilegătură în pânză; legătură ½ în pânză.
437. **Half leather binding**, semilegătură în piele; legătură ½ în piele.
438. **Half vellum binding**, semilegătură în pergament; legătură ½ în pergament.
439. **Hammer**, ciocan.
440. **Hand lamination**, laminare manuală.
441. **Hand made paper**, hârtie manuală (spre deosebire de hârtia industrială).
442. **Hard cover (Hardcover)**, scoarță tare (cu tăblițe de lemn sau carton îmbrăcate în materiale diferite).
443. **Hard cover book**, carte cu coperte rigide.
444. **Hardwood**, lemn de esență tare.
445. **Hare-glue**, clei de iepure.

446. **Hartshornsalt**, carbonat de amoniu.
447. **Hasp**, închizătoare.
448. **Hatching**, (1) hașuri; (2) tratteggio.
449. **Head**, (1) capul cărții, tranșa superioară; (2) capul cotorului; (3) rama superioară a paginii.
450. **Headband**, capitalband (bandă ornamentală țesută, cusută sau brodată, montată la capul și la piciorul cărții).
451. **Headcap**, capișon (capul cotorului).
452. **Head edge**, tranșa superioară.
453. **Head margin**, rama superioară.
454. **Head of the book**, capul cărții.
455. **Head of the spine**, capul cotorului.
456. **Header**, spațiu pentru colontitlu/coloncifră.
457. **Heartwood**, duramen.
458. **Heat seal**, lipire (sau laminare) la cald.
459. **Heat-set tissue (Heat set tissue)**, vâl termocolant (hârtie japoneză de gramaj mic tratată pe o parte cu un adeziv acrilic termoplast).
460. **Hide**, piele de vacă.
461. **Hinge**, (1) articulație (textual: țâțână; legătura interioară dintre cotor și coperte; aceeași legătură privită la exterior se numește **Joint** = articulație); (2) falțul forzațului (linia de unire/întâlnire dintre forzațul fix și forzațul liber).
462. **Hinge area**, zona de mobilitate a articulației (privită dinspre interior).
463. **Hinge in**, inserție a unei file la rădăcina cărții pe un ștraif de hârtie lipit la rândul său pe o altă filă învecinată.
464. **Hinge joint**, articulație interioară a scoarței.
465. **Hinging a leaf into a book**, inserția unei file într-o carte.
466. **Hinging-in**, inserția unui supliment cu ajutorul unui ștraif de hârtie japoneză (½ lipită pe fila suport și ½ lipită pe fila inserată). **Hinging-in a plate**, inserția unei planșe în blocul cărții.
467. **Hogskin**, piele de porc.
468. **Hole**, perforație.
469. **Hole punch**, preducea.
470. **Hollow**, burduf (spațiul liber dintre cotorul blocului și cotorul scoarței).
471. **Hollow back**, cotor cu burduf.
472. **Hollytex**, denumire comercială a unui poliester nețesut.
473. **Household iron**, fier de călcat obișnuit.
474. **Humidify (to-)**, a umezi (fără peliculă de apă).
475. **Illumination**, anluminură, miniatură.
476. **Imitation leather**, imitație de piele.
477. **Imprint**, colofon.
478. **Ink bleeding**, întinderea cernelii (în special la hidratare sau umectare).
479. **Ink bleeding through**, sugerea cernelii în profunzimea foi.
480. **Ink corrosion**, coroziune fero-galică.
481. **Ink feathering**, sugerea cernelii (colorarea fibrelor ce intersectează linia de scriere).
482. **Inlay**, (1) rică (täbliță de cotor, ștraif de cotor); (2) intarsie de piele colorată pe coperta de piele.
483. **Inlaying**, intarsie, incrustație.
484. **Inner hinge**, rădăcina cărții (pe linia de întâlnire dintre forzațul fix și forzațul mobil).
485. **Inner joint**, v. **Inner hinge**.
486. **Inner margin**, rama interioară (spațiu cuprins între text și linia care marchează rădăcina cărții).
487. **Insecticide**, insecticid.
488. **Insert**, supliment (la blocul de file al cărții).
489. **Insert the needle in sewing station (to-)**, a introduce acul în punctul de coasere.
490. **Inside of the signature**, falțul interior al fasciculei.
491. **Interlaced work**, entrelacs (ornament de poleire format din linii paralele sau întrețesute).
492. **Interleave (to-)**, a interfolia.
493. **Irish moss**, mușchi de mare, Carrageen.
494. **Iron gall ink**, cerneală fero-galică.

495. **Iron mold**, pată de rugină.
496. **Iron roset**, pată de rugină.
497. **Isinglass glue**, clei de pește (din vezică de sturion).
498. **Jacket**, cămașă de protecție, supracopertă.
499. **Japan tissue**, vâl de hârtie japoneză.
500. **Japanese paper**, hârtie japoneză [hârtie durabilă din fibre naturale, produsă inițial în Japonia; există mai multe sortimente; pentru restaurarea cărții se folosesc coli de 8-11 gr/mp (vâl de hârtie japoneză) până la 30-60 gr/mp (hârtie de completare a golurilor)].
501. **Japanese repair tissue**, hârtie japoneză.
502. **Japanese tissue**, hârtie japoneză.
503. **Jogging**, baterea colilor sau a fasciculelor de carte pentru uniformizarea blocului.
504. **Joint**, articulație, șanțul cărții, falțul cărții (linia exterioară de întâlnire dintre cotor și coperte la o carte legată în scoarță rigidă; aceeași linie privită dinspre interior se numește **Hinge**).
505. **Kettle station**, punct de coasere extrem; (primul și ultimul punct de coasere de pe cotorul unei fascicule de carte unde se formează lănișorul marginal).
506. **Kettle stitch**, lănișor terminal (cusătura care fixează fasciculele cărții la capetele cotorului).
507. **Kettle stitch station**, punct de coasere pentru lănișor.
508. **Kizukishi**, tip de hârtie japoneză de gramaj mediu.
509. **Knitting needle**, andrea (se folosește pentru presarea șanțului articulației).
510. **Knocking-up**, baterea colilor sau a fasciculelor de carte pentru uniformizarea blocului.
511. **Knotted patern**, desen punctat.
512. **Kozo**, dud de hârtie.
513. **Kraft paper**, hârtie de ambalaj (maro sau albă).
514. **Label**, etichetă (de piele sau hârtie, poleită sau imprimată blind, lipită pe cotorul cărții).
515. **Lacing-in**, încheierea ligamentelor (tragerea sforilor sau a curelușelor de coasere prin ochiurile tăblițelor de lemn sau destrămarea și lipirea lor pe tăblițe).
516. **Lacquer**, lac.
517. **Laid lines**, linii de vărgătură, vărgătura (spre deosebire de călușuri, **Chain lines**).
518. **Laid paper**, hârtie vărgată (hârtie manuală, cu călușuri și vărgătură evidente).
519. **Lambskin**, piele de miel.
520. **Lambsvellum**, pergament de miel.
521. **Laminating press**, presă de laminare.
522. **Lamination**, laminare (procedeu de restaurare a hârtiei prin impregnarea bilaterală a suprafeței cu folie plastică subțire, transparentă, de 0,03 mm).
523. **Lamp black**, negru de fum, negru de lampă.
524. **Lap-link stitch**, cusătură pe ligamente.
525. **Last (to-)**, a dura, a rezista la păstrare pe timp îndelungat.
526. **Lay down (to-)**, a cașera.
527. **Ledger**, registru, condică.
528. **Leaf, (pl. Leaves)**, filă (a cărții, etc.).
529. **Leafcasting**, turnarea pastei (metodă de completare a golurilor prin turnare de pastă celulozică).
530. **Leafcasting machine**, mașină de turnat pasta celulozică, formator de foi.
531. **Leather**, piele tăbăcită (spre deosebire de **Skin**).
532. **Leather band**, curelușă (pentru ligamente).
533. **Leather binding**, legătură de piele.
534. **Leather dressing**, cremă de piele (pentru tratarea pielii tăbăcite; conține ceară, lanolină, ulei de cedru și un solvent).
535. **Leather paper**, imitație de piele.
536. **Leatherette**, imitație de piele.
537. **Leatherhinge**, falț de piele (al forțațului).
538. **Lederschnitt**, piele cizelată (decorată prin incizie).
539. **Lettering**, poleirea scrisului (pe scoarță).
540. **Library binder**, legătură de conservare.
541. **Library bindery**, atelier de legătorie manuală.

542. **Library binding**, legătură de conservare (spre deosebire de legătura comercială).
543. **Light fast**, rezistent la lumină.
544. **Light fastness**, rezistență la lumină.
545. **Light table**, masă cu blat luminos.
546. **Lignin**, lignină (substanță organică prezentă, alături de celuloză, în toate materialele de natură vegetală cu excepția vatei de bumbac; lignina este suspectată de accelerarea degradării hârtiei).
547. **Lime**, var.
548. **Limp binding**, legătură moale (la cartea îmbrăcată în pergament sau piele tăblițele copertelor sunt din materiale suplă: hârtie sau carton subțire).
549. **Limp vellum**, pergament pentru legătură moale.
550. **Limp vellum binding**, legătură moale în pergament.
551. **Line (to-)**, (1) a căptuși; (2) a cașera (e.g. **Wax-lined painting**, pictură cașerată cu ceară).
552. **Linen thread**, ață de in.
553. **Liner**, material de cămășuire (e.g. **Paper spine liner attached to the text block**, cămășuire cu hârtie).
554. **Lining**, (1) cămășuială (consolidare a suprafeței cotorului blocului); (2) căptușeală.
555. **Lining material**, material de cămășuire, material de căptușire.
556. **Linseed oil**, ulei de in.
557. **Linters**, linters (fibre semincere de bumbac scurte, altele decât cele care produc vata).
558. **Lithographic stone**, piatră litografică, piatră de șerfuit.
559. **Long lasting material**, material durabil pe timp îndelungat.
560. **Long-stitch sewing**, cusătură cu bucle lungi.
561. **Loop of thread**, buclă de coasere.
562. **Loose**, (1) volant, liber; (2) desprins, slăbit, parțial desprins.
563. **Loose back**, cotor cu burduf.
564. **Loose cover**, copertă slăbită (desprinsă).
565. **Loose flap of the crash**, aripioara cămășuiei cotorului slăbită (desprinsă).
566. **Loose hinges**, articulații slăbite (desprinse).
567. **Loose leaves**, file volante.
568. **Loose signature**, fasciculă slăbită (desprinsă).
569. **Loosen (to-)**, a desface.
570. **Lower case letter**, literă mică de casă.
571. **Lower margin**, rama inferioară.
572. **Lye**, leșie.
573. **Lying press**, presă portabilă de lemn (presă de bătut falțul).
574. **Machine direction**, direcția de turnare (a hârtiei și a cartonului fabricate industrial).
575. **Machine-made paper**, hârtie industrială.
576. **Machine sewing**, cusătură la mașină.
577. **Marbled edge**, tranșă marmorată, șnit marmorat.
578. **Marbled end papers**, forzațuri marmorate.
579. **Marbled paper**, hârtie marmorată (se folosește la confecționarea forzațurilor cărții).
580. **Marbling**, marmorare.
581. **Margin**, rama paginii (albitură, partea albă din jurul textului).
582. **Machine-made paper**, hârtie industrială (spre deosebire de hârtia manuală).
583. **Masking**, mascare [protejare a unei coli pe care urmează a se aplica o bandă de clei folosind o hârtie (mască) de limitare și protecție].
584. **Mass deacidification**, dezacidificarea în masă.
585. **Mass restoration**, restaurare prin tratamente de masă.
586. **Mat board**, carton mat.
587. **Mechanical wood pulp**, pastă mecanică.
588. **Meerschaum**, spumă de mare (mineral).
589. **Melindex**, denumire comercială pentru unele tipuri de poliester.
590. **Mend (to-)**, a petici.
591. **Mending**, reparație (reparație ușoară a unei cărți, de regulă, fără desfacerea volumului).
592. **Microclimate**, microclimat (climatul unor spații restrânse, de regulă închise).

593. **Microcrystalline wax**, ceară microcristalină.

594. **Microspatula**, spatulă dentară (la un capăt are o zonă spatulată sub formă de lamelă rotunjită, iar la celălalt capăt este sub formă de lamelă rombică sau cu vârf triunghiular).

595. **Mildew**, mucegai, putregai.

596. **Mill**, tăiere a cotorului blocului (se practică la legătura comercială pentru a transforma un bloc de fascicule într-un bloc de file volante ce urmează a fi supus încleierii specifice legăturii adezive sau pentru a fi cusut prin capsare pe deasupra).

597. **Millboard**, carton gri, carton de legătorie (obținut în fabrică din turnarea directă a amestecului de pastă celulozică, spre deosebire de **Pasteboard**).

598. **Milling**, tăierea cotorului blocului cărții format din fascicule (în vederea obținerii unui bloc de file volante care urmează a fi cusut pe deasupra sau prin cusătură necusută).

599. **Miniature**, miniatură.

600. **Missing parts**, goluri.

601. **Missing page corner**, colțuri lipsă (prin tocire, sfâșiere, etc.).

602. **Mitering**, închidere (a colțului învelitorii la scoarța îmbrăcată).

603. **Mixture**, amestec (de adezivi).

604. **Moire silk**, mătase moară.

605. **Moisture barrier**, barieră împotriva umezelii.

606. **Mold** (uneori, **Mould**), formă (sită) de turnat hârtia manuală.

607. **Mold lines**, liniile sitei.

608. **Morocco leather**, piele de capră.

609. **Mottled marble**, lustruitor de agat.

610. **Mould**, mucegai.

611. **Mount**, paspartu.

612. **Mounting board**, carton de paspartu.

613. **Mull**, muselină (material de căptușire a cotorului).

614. **Muslin**, muselină (țesătură de bumbac puternic apretată, folosită în lucrări de legătorie).

615. **Mylar**, Mylar (denumire comercială pentru folia de poliester transparent, stabil, folosit în lucrări de conservare, de exemplu la capsularea documentelor).

616. **Neat's foot oil**, ulei de copite.

617. **Neat's vellum**, pergament de bou.

618. **Needle**, ac (se folosește la coaserea manuală a cărților și a altor volume legate).

619. **Needle-in-a-stick**, ac cu mâner.

620. **Needle tear**, sfâșiere pe urma acului (metodă de croire a peticului de completare).

621. **Newsboard**, carton (gri) de legătorie.

622. **Nipping**, presare a blocului după coasere.

623. **Nipping press**, (textual: presă cu fălci), presă de lemn.

624. **Non-aqueous deacidification**, dezacidificare fără apă.

625. **Non-buffered**, fără rezervă alcalină (despre hârtii).

626. **Non-stick (Non-sticking) material**, material antiaderent.

627. **Notche in the folded edge of signatures**, crestare în marginea pliată a fasciculelor.

628. **Notching**, crestarea cotorului, rițuire (pentru cusătura adezivă).

629. **Nylon (Soluble Nylon)**, nailon solubil (folosit în trecut în restaurare atât prin laminare cât și ca fixativ al cernelii).

630. **Off endpaper**, forzaț posterior.

631. **Oil stone**, piatră de ulei (pentru ascuțit scule).

632. **One on and one off**, cămășuială de hârtie pentru cotorul cu burduf (bandă de hârtie cu lățimea dublă față de cotor: jumătate din lățimea ștraifului se lipește pe cotorul blocului, iar cea de-a doua jumătate se pliază peste prima de care se lipește numai la margine).

633. **One on and two off**, cămășuială pentru cotorul cu burduf (bandă de hârtie cu lățimea triplă față de cotor: treimea centrală se lipește pe cotorul blocului, iar treimile laterale se pliază una peste alta și se lipesc numai între ele).

634. **One-on sewing**, cusătură în lanț continuu.

635. **Onlay**, intarsie la care pielea colorată a fost aplicată prin suprapunere și nu prin incizie ca la intarsia propriu-zisă.

636. **Outer hinge**, șanțul cărții, falțul cărții (zona flexibilă dintre copertă și cotor).
637. **Outer joint**, articulația externă, falțul cărții, șanțul cărții.
638. **Outer margin**, rama laterală (a paginii).
639. **Outside margin**, rama laterală (a paginii).
640. **Overcasting**, cusătură tătărească.
641. **Overhang**, margine de aînșlag (surplus al învelitorii pentru aînșalg).
642. **Oversewing**, (1) cusătură pe deasupra (prin rama interioară a filelor); (2) cusătură tătărească.
643. **Oversewn book**, carte cusută pe deasupra (prin străpungerea laterală a blocului).
644. **Ox-gall**, fiere de bou.
645. **Page**, pagină.
646. **Pagination**, paginație (numerotare a paginilor).
647. **Palimpsest**, palimpsest, rescript.
648. **Pallet**, (1) fileță; (2) casetă de poleit (Schriftkasten).
649. **Palm-leaf**, frunză de palmier (prelucrată și folosită ca suport de scris).
650. **Pamphlet**, pliant (material nelegat).
651. **Pamphlet binder**, mapă de păstrare a pliantelor.
652. **Panel stamp**, ștanță de poleit.
653. **Paper**, hârtie.
654. **Paper-based material**, material papetar (nume generic pentru materiale din hârtie).
655. **Paperback book**, carte broșată.
656. **Paper binding**, legătură de hârtie (pentru învelitoarea scoarței s-a folosit hârtie).
657. **Paper clips**, clame de hârtie.
658. **Paper cut**, tăietură a colii (formă de degradare rezultată din tăierea accidentală).
659. **Paper cutter**, mașină de tăiat hârtie și carton (pașer, ghilotină).
660. **Paper grain**, firul hârtiei, linia de turnare.
661. **Paper losses**, goluri (în hârtie, etc.).
662. **Paper mold**, formă de turnare a hârtiei manuale.
663. **Paper spine liner**, cămășuiala de hârtie a cotorului.
664. **Paper splitting**, despicarea hârtiei.
665. **Paper tear**, sfâșierea hârtiei.
666. **Papyrus**, papirus (material de natură vegetală obținut din planta *Cyperus papyrus*, folosit ca suport de scriere în Antichitate și Evul Mediu până în secolele X-XI când a fost înlocuit de hârtie).
667. **Parchment**, pergament (se obține din piele animală netăbăcită sau tăbăcită cu alaun).
668. **Parchment size**, clei de pergament.
669. **Pare (to-)**, a șerfui (operațiune de subțiere marginală a pielii tăbăcite).
670. **Paring knife**, cuțit de șerfuit.
671. **Paring machine**, mașină de șerfuit (pentru piele tăbăcită).
672. **Paring stone**, piatră de șerfuit.
673. **Paste**, (1) clei de amidon; (2) pastă (pap) de făină de grâu sau de orez; **(to-)**, (3) a lipi cu pap sau clei de amidon; (4) a lipi, a încleia, în general.
674. **Pasteboard**, carton stratificat (obținut prin încleierea mai multor coli de maculatură; adesea poate să fie format din stratificarea unor hârtii scrise).
675. **Pastedown (Paste down)**, forțat fix.
676. **Paste paper**, hârtie marmorată cu amidon.
677. **Pasted down endpaper**, forțașul fix.
678. **Patch**, petic; **(to-)**, a petici.
679. **Patch turn-in**, aînșlag de înlocuire (petic de restaurare a golurilor la învelitoare în zona cantului sau a capișonului cărții).
680. **Pellon**, denumire comercială pentru o țesătură nețesută antiaderentă formată din poliester.
681. **Perfect binding**, cusătură necusută (a cărții).
682. **Permanence**, permanență (capacitatea materialelor de a rămâne stabile din punct de vedere chimic pe perioade mari de timp, de regulă mai mari de 500 de ani).
683. **Permanent/durable paper**, hârtie permanent durabilă (cu o stabilitate chimică și durabilitate care îi păstrează proprietățile inițiale pe perioade mari de timp).

684. **Phase box**, cutie pliată (din carton ștanțat).
685. **Pigskin**, piele de porc.
686. **Pigvellum**, pergament de porc.
687. **pH indicator**, indicator de pH.
688. **pH value**, valoarea pH-ului.
689. **Pile of sheets of paper**, testea de coli.
690. **Plain paper cover**, învelitoare din hârtie.
691. **Plaque binding**, legătură cu camee.
692. **Plaster**, ghips, gesso.
693. **Plastic tape**, bandă adezivă (folie plastică acoperită cu un adeziv instabil; nu este recomandată pentru lucrări de restaurare a hârtiei).
694. **Plates**, planșe, suplimente.
695. **Plough**, rindea de tăiat șnitul (folosită în Evul Mediu).
696. **Plywood**, placaj.
697. **Polish (to-)**, a lustrui.
698. **Polishing iron**, lustruitor metalic.
699. **Polyester film**, folie de poliester (folosită la restaurare ca suport, barieră antihidrică sau pentru capsulare).
700. **Polyethylene film**, folie de polietilenă.
701. **Polyptich**, poliptic (trei sau mai multe tăblițe de lemn sau alt material dur scrise și legate astfel încât să poată fi pliate).
702. **Polyvinyl acetate**, PVA, acetat de polivinil (substanța activă a unui adeziv sintetic).
703. **Post binder**, legătură pe șuruburi.
704. **Pounce**, lipici de grunduire a suprafețelor ce urmează a fi aurite sau pictate.
705. **Preservation**, prezervare; conservare.
706. **Press**, presă (aparat de legătorie și restaurare folosit la presarea cărților și a altor lucrări specifice).
707. **Pressing board**, planșetă de lemn (folosită la presarea cărților).
708. **Presspan**, carton presat, preșpan.
709. **Pressure sensitive tape**, bandă adezivă, scotch.
710. **Primary sewing**, cusătură primară, cusătură de ancorare (se folosește la fixarea miezului de sfoară sau curelușă a unui capitalband cusut direct pe blocul cărții; lucrarea se completează cu **Secondary sewing**).
711. **Priming**, (1) ungere preliminară; (2) apretare a suprafeței; grunduire ușoară.
712. **Print**, copie printată; copie obținută prin tipărire.
713. **Protection sheet**, filă de gardă, fasciculă de protecție, lagin fals.
714. **Publisher's binding**, legătură comercială, legătură de ediție.
715. **Puering**, fermentare a pielii în infuzie de excremente de pasăre (etapă preliminară în procesul de tăbăcire tradițională cu alaun).
716. **Pull (to-)**, a desface fasciculele unei cărți eliminând vechile ligamente și cleiul de fixare.
717. **Pulling**, desfacerea cărții, demontarea cărții (se aduce volumul la starea de fascicule și file separate pentru restaurare).
718. **Pulp**, pastă de hârtie (există pastă de cârpe, pastă mecanică, obținută direct din măcinarea lemnului, și pastă chimică, tot din lemn, purificată prin eliminarea ligninei și a altor impurități).
719. **Pulpboard**, carton industrial (obținut în fabrică prin stratificarea hârtiei umede recent turnate, spre deosebire de **Pasteboard**).
720. **Pumice**, pierre ponce.
721. **Punch**, (1) poanson de străpungere; (2) ștanță; (3) producea.
722. **Punching jig**, îndreptar de ghidare a coaserii cărții pe fascicule (o hârtie pliată, cu marcaje interne în dreptul punctelor de coasere, se introduce în interiorul fasciculei supusă coaserii pentru a indica locul de introducere a acului dinspre interior).
723. **Punching sewing holes**, executarea punctelor de coasere.
724. **PVA glue (Polivinil acetate emulsion)**, adeziv pe bază de emulsie de acetat de polivinil, (nebiodegradabil; există mai multe sortimente comerciale dar numai unele sunt recomandate pentru lipirea hârtiei; se folosește adesea în amestec cu pastă de făină sau clei de amidon).
725. **Quarter binding**, (1) semilegătură; (2) legătură $\frac{1}{4}$ (cotorul și $\frac{1}{4}$ din lățimea copertei sunt acoperite cu un fel de material, iar restul cu un alt fel de material).

726. **Quire**, fasciculă de carte.
727. **Rabbit skin glue**, clei de iepure.
728. **Rag paper**, hârtie de cârpe, hârtie de zdrențe (în, cânepă, bumbac).
729. **Ragged edge**, margine zdrențuită.
730. **Raised bands**, (1) ligamente aparente; (2) nervuri.
731. **Rasp**, rașpel.
732. **Ream**, top de hârtie (500 de coli identice).
733. **Rebacking**, înlocuirea cotorului degradat (fără desfacerea cărții).
734. **Rebinding**, relegare, refacerea legăturii unei cărți (implică cel puțin recoaserea și înlocuirea scoarței).
735. **Recase**, înlocuirea scoarței.
736. **Recasing**, relegare (restaurarea unei cărți prin desfacere, repararea separată a blocului și a scoarței și reconstituirea cărții în scoarța veche sau într-una nouă).
737. **Recasing a text block into the cover**, relegare în scoarță nouă (fără restaurarea blocului cărții).
738. **Recessed cords**, ligamente îngropate (în șanțuri realizate cu fierăstrăul pe cotorul blocului de file).
739. **Red rot (Red decay)**, putregai roșu (deteriorare specifică a pielii tăbăcite).
740. **Relative humidity**, umiditate relativă (stare de umezeală a aerului).
741. **Relaxation**, relaxare (stare preliminară necesară pentru întinderea sau netezirea unei coli șifonate sau scorjite).
742. **Release paper**, hârtie siliconată (antiaderentă la rece și la cald).
743. **Reline the spine (to)**, a înlocui cămășuiala cotorului.
744. **Repair patch**, petic de completare (a golurilor).
745. **Repair wings**, aripioare de reparație (rezultate din cămășuirea cotorului).
746. **Repairing**, restaurare parțială (excluză, de regulă, desfacerea blocului cărții).
747. **Replacement copy**, copie de înlocuire (în scopul conservării).
748. **Replacement corner**, colț de înlocuire (pentru restaurarea colțului degradat al unei coperte tari).
749. **Replacement spine**, cotor de înlocuire (pentru restaurarea scoarței degradate la cotor).
750. **Resewing the text block**, recoaserea blocului cărții.
751. **Resizing**, reînclieiere (a hârtiei).
752. **Restoration**, restaurare (proces de recuperare a unui obiect degradat prin lucrări și tratamente de laborator).
753. **Reversed calf**, piele de vițel întoarsă pe dos (partea fibroasă la vedere și partea de grain spre interior).
754. **Reversibility**, reversibilitate (caracteristică a lucrărilor și tratamentelor de restaurare).
755. **Rice paper**, hârtie japoneză (textual, dar eronat: hârtie de orez).
756. **Rice starch**, amidon de orez (a fost folosit la înclieierea hârtiei din fibre de Kozo).
757. **Ridge**, umărul cărții (ridicătură; parte a cotorului blocului care se revarsă în afară la baterea falțului).
758. **Rod**, baghetă, vergea (pentru presarea șanțului articulației la cartea restaurată).
759. **Roll**, (1) roletă, filetă circulară; (2) sul, rulou; **(to)**, (3) a rula.
760. **Rope pattern**, desen punctat.
761. **Rosette**, rozetă.
762. **Rosin size**, înclieiere cu alaun și colofoniu.
763. **Rotten**, putred.
764. **Rough gilding**, aurirea tranșelor cărții înainte de coasere.
765. **Roulette**, roletă, filetă circulară.
766. **Round (to-)**, a rotunji.
767. **Rounded corner**, colț rotunjit.
768. **Rounded text block**, bloc cu cotor rotunjit.
769. **Roundel**, ștanță inelară ce imprimă un inel dublu, de regulă cu un punct în mijloc.
770. **Rounding**, rotunjirea cotorului (curbură a cotorului blocului cărții de circa o treime din circumferința unui cerc; precede baterea falțului).
771. **Rubber back binding**, legătură adezivă, legătură necusută, legătură americană.
772. **Ruler**, riglă gradată.
773. **Saddle sewing**, cusătură pe mijloc, cusătură pe linia pliată.
774. **Saddle soap**, săpun moale (conține unele uleiuri nesaponificate și se folosește la curățirea legăturilor de piele și pergament).
775. **Saddle stitching**, capsare pe mijloc, capsare pe linia pliată (e.g. la caiete).

776. **Salvage plan**, plan de urgență.
777. **Sandalwood**, lemn de santal.
778. **Sandpaper**, glaspapir.
779. **Sapwood**, alburnum.
780. **Saw**, ferăstrău.
781. **Sawn-in**, crestat cu fierăstrăul (despre cotorul blocului crestat pentru a realiza un canal în care se încheiază ligamentul îngropat sau semiîngropat).
782. **Scalpel**, bisturiu, cuțit de restaurare.
783. **Secuding**, răzuire a pielii (în procesul de curățire preliminară pentru tăbăcire).
784. **Scissors**, foarfece.
785. **Score**, (1) riț; **(to)**, (2) a rițui.
786. **Scratch paper**, glaspapir.
787. **Scroll**, sul (document rulat).
789. **Seal**, sigiliu.
790. **Secondary sewing**, cusătură secundară, cusătură de brodare, cusătură ornamentală (folosită în ornamentarea capitalbandului, după realizarea cusăturii de ancorare a miezului de sfoară sau curelușă).
791. **Section**, fasciculă, lagin.
792. **Sekishu**, tip de hârtie japoneză de gramaj mare.
793. **Selvage**, lizieră (margine întărită a unei pânze țesute la război; se elimină în timpul croirii bucăților ce urmează a fi utilizate în lucrări de legătorie).
794. **Set of gonges**, joc de curbe.
795. **Set of lines**, joc de linii.
796. **Sew (to)**, a coase.
797. **Sewing a text block**, coaserea blocului unei cărți.
798. **Sewing all along**, cusătură în lanț continuu.
799. **Sewing cradle**, uluc de sprijin pentru marcarea punctelor de coasere a unei fascicule de carte.
800. **Sewing frame**, gherghef de legătorie.
801. **Sewing in the round**, cusătură pe gherghef (special) cu rotunjirea simultană a cotorului.
802. **Sewing holes**, orificii de coasere.
803. **Sewing on cords**, cusătură pe sfori sau curelușe.
804. **Sewing on tapes**, cusătură pe șiret.
805. **Sewing stations**, puncte de coasere.
806. **Sewing thread**, ață de coasere (în, bumbac).
807. **Sewing two-on**, cusătură pe sărite.
808. **Sewn text block**, bloc de carte cusut.
809. **Shears**, foarfece.
810. **Sheep parchment**, pergament de oaie.
811. **Sheepskin**, piele de oaie.
812. **Sheet**, coală.
813. **Sheetformer**, formator de foi (aparat folosit la completarea golurilor cu pastă celulozică).
814. **Sheet of paper**, coală de hârtie.
815. **Shelf life**, durată de conservare (în regim de depozitare).
816. **Shellac**, șelac.
817. **Shirting**, cămășuială.
818. **Shoulder**, umărul cărții (parte a cotorului blocului care se revarsă în afară în timpul baterii falțului).
819. **Shrinkage temperature**, temperatură de scorojire (test de evaluare a gradului de degradare a pieilor vechi, în special a celor tăbăcite cu alaun).
820. **Shrinking**, contracție, scorojire.
821. **Side**, (1) fața copertelor; (2) materialul folosit pentru îmbrăcarea copertelor.
822. **Side sewing**, cusătură pe deasupra (prin străpungerea blocului pe linia apropiată de cotor).
823. **Side sewn text block**, bloc cusut pe deasupra.
824. **Side stapled, side-stapled**, capsat pe deasupra.
825. **Side stitching**, cusătură pe deasupra.
826. **Signature**, (1) fasciculă, lagin (conține un număr par de file: 4, 8, 16, etc.); (2) semnătură (semnul de marcare

a fasciculelor unui bloc de carte; există o semnătură primară – pe prima pagină a unei fascicule – și o semnătură secundară – pe pagina a treia a aceleiași fascicule; la cartea veche semnătura primară se repeta pe ultima pagină a fasciculei).

827. **Signature cradle**, uluc de sprijin pentru marcarea punctelor de coasere a unei fascicule de carte.

828. **Signature fold**, falțul fasciculei de carte alcătuită din file duble; cotorul fasciculei.

829. **Signature punching cradle**, uluc de sprijin pentru marcarea punctelor de coasere a unei fascicule de carte.

830. **Signature punching jig**, ghidaj de perforare a lăgulinului; dispozitiv de ghidare pentru executarea perforațiilor la punctele de coasere dinspre interiorul unei fascicule.

831. **Silicone paper**, hârtie siliconată (antiaderentă).

832. **Silicone release paper**, hârtie siliconată, hârtie antiaderentă.

833. **Silk**, mătase.

834. **Silk gauze**, vâl de mătase (material transparent foarte subțire folosit la consolidarea hârtiei).

835. **Silking**, placare cu vâl de mătase (unilateral sau bilateral).

836. **Silver leaf**, foiță de argint.

837. **Simple paper tear**, sfâșiere simplă (fără răsturnarea plajei de sfâșiere).

838. **Single fan binding**, legătură adezivă simplă (cleiul aplicat pe o singură parte a filelor cărții).

839. **Size**, (1) substanță de încheiere (substanță adăugată hârtiei pentru a fixa fibrele, a consolida rezistența colii, a diminua absorbția lichidelor și sugerea cernelii); (2) apret; (**to**), (3) a încheia; (4) a apreta.

840. **Sized book cloth**, pânză de legătorie apretată cu amidon.

841. **Sizing**, (1) încheiere (a hârtiei); (2) apretare.

842. **Skin**, piele brută (netăbăcită).

843. **Skiver**, piele șpăltuită (partea de grain, la grosimea de 0,25-1 mm, se folosea în trecut pentru etichete și lucrări speciale de legătorie).

844. **Slip**, capetele libere ale ligamentelor (folosite la încheierea scoarței).

845. **Slip case**, toc de carte (care lasă cotorul cărții vizibil).

846. **Slit strap**, ligament de curelușă tăbăcită, despăcată pe lung în zona de coasere.

847. **Smooth spine**, cotor neted (cu ligamente îngropate).

848. **Softcover**, scoarță moale.

849. **Softwood**, lemn de esență moale (conifere).

850. **Solander box**, **Solander case**, cutie Solander [numită astfel după Daniel Solander, bibliotecar la British Museum (1765-1782)].

851. **Soluble nylon**, nailon solubil.

852. **Solvent lamination**, laminare cu solvent.

853. **Soot**, funingine (se folosea ca pigment negru).

854. **Spermoil**, ulei de balenă.

855. **Spine**, cotor (al cărții, al blocului, al scoarței).

856. **Spine back lining**, cămășuirea cotorului, căptușirea cotorului (operațiunea se execută după încheierea preliminară și constă în aplicarea unui material textil cu rol de consolidare).

857. **Spine cloth liner**, căptușeală de pânză (a cotorului cărții).

858. **Spine cover**, învelitoarea cotorului.

859. **Spine head**, capul cotorului cărții.

860. **Spine inlay**, ricăn (material papetar din carton sau din hârtie, adesea stratificată, folosit pentru a conferi o anumită rigiditate și rezistență cotorului scoarței).

861. **Spine liner**, cămășuirea cotorului, căptușeala cotorului (hârtie sau tifon apretat care se aplică după încheierea preliminară și rotunjirea cotorului sau baterea falțului blocului de file).

862. **Spine lining**, cămășuirea cotorului.

863. **Spine of the book**, cotorul cărții.

864. **Spine of the text block**, cotorul blocului.

865. **Spine tail**, piciorul cotorului cărții.

866. **Spine turn-in**, aînșlagul cotorului.

867. **Spiral binding**, cusătură spirală, legătură spirală.

868. **Spiral bound book**, carte legată pe spirală.

869. **Split (to)**, a despica.

870. **Split board**, tăblițe din carton dublu (tăblițe executate din două coli de carton lipite între ele până la o distanță care să permită încheierea în acel spațiu a capetelor libere ale ligamentelor).

871. **Split skin**, piele șpăltuită.
872. **Sponge**, burete.
873. **Spot test**, test în picătură (metodă de analiză în picătură de apă).
874. **Spray gun**, pistol de stropit, spray.
875. **Spring back**, cotor cu burduf.
876. **Spring back binding**, legătură cu cotor cu burduf.
877. **Spring dividers**, compas repartitor cu viză.
878. **Sprinkled edge**, șnit stropit.
879. **Square**, cant (zonă a copertei ce depășește ca dimensiune blocul cărții pe cele trei laturi libere).
880. **Square back**, cotor drept (fără rotunjire).
881. **Square knot**, nodul comun (obținut prin încrucișarea și buclarea opusă a capetelor de ață urmată de o a doua încrucișare și strângere).
882. **Stab sewing**, coasere pe deasupra.
883. **Stabbing**, cusătură pe deasupra (metodă de coasere prin străpungerea laterală a întregului bloc de file).
884. **Stab-stitching**, cusătură pe deasupra.
885. **Staking**, tragere, întindere a pielii (în procesul de tăbăcire).
886. **Stamp**, ștanță de imprimare a pielii tăbăcite.
887. **Stamping**, (1) imprimare; (2) aurire la presă.
888. **Stamp-tooling**, aurire la presă.
889. **Stamplettering pattern**, frazarea (repartizarea textului la poleire, în special pe cotorul cărții).
890. **Standing press**, presă de fontă, presă cu percuție.
891. **Staple**, capsă.
892. **Star-burst pattern**, mișcare dinspre centru spre margini (tip de mișcare folosit la ungerea suprafețelor cu clei, la fixarea vâlului de hârtie japoneză pe suprafața filelor degradate, etc).
893. **Starch**, amidon.
894. **Starch-filled book cloth**, pânză de legătorie apretată cu amidon.
895. **Stearin**, stearină.
896. **Steel scraper**, rașchetă.
897. **Stencil brush**, pensulă rotundă, cu părul scurt (folosită la presarea uniformă a cămășuielii pe cotor).
898. **Stick**, baghetă (de sticlă, lemn, plastic).
899. **Stitching**, cusătură.
900. **Storage life**, durată de conservare (în regim de depozitare).
901. **Straight edge**, linie metalică, riglă metalică.
902. **Strap**, curelușă (folosită ca ligament sau închizătoare de carte).
903. **Strap anchor**, baza închizătorii (la închizătorile din curelușe).
904. **Strawboard**, carton de pastă din paie.
905. **Stretching**, (1) întindere (metodă de analiză științifică pentru a determina rezistența la rupere a unui material); (2) întindere a unei pânze sau pergament pe gherghef.
906. **Stretching frame**, șasiu, gherghef de întindere.
907. **Strip**, bandă, ștraif.
908. **Strip of paper**, ștraif de hârtie.
909. **Stub**, (1) talon (rest sub formă de bandă rămasă la rădăcina unui volum după eliminarea unei file); (2) falț atașat în timpul coaserii unei cărți în vederea lipirii unui supliment (planșă, hartă, etc.).
910. **Stub endpapers**, forzațuri cu falț cusut.
911. **Stubbing**, montarea de falțuri atașate pentru inserția suplimentelor.
912. **Suds**, spumă de săpun.
913. **Suede side**, partea carnoasă (partea de *flesh* a unei piei tăbăcite).
914. **Sumach tanning**, tăbăcire cu sumac.
915. **Super**, material de căptușire a cotorului.
916. **Supported sewing**, cusătură pe ligamente (sfori sau șiret).
917. **Swell (to-)**, a se îngroșa (modificare dimensională a cotorului cărții după coasere sau după montarea mai multor falțuri atașate).
918. **Tabs**, tăblițe de repertoriere (mici bucăți de hârtie, carton, pânză, însemnate cu litere, cuvinte sau numere și montate din loc în loc pe tranșa laterală a cărții).

919. **Tack (to-)**, a fi lipicios.
920. **Tacking iron**, spatulă termostatică.
921. **Tail**, piciorul cărții.
922. **Tailband**, capitalband (la piciorul cărții).
923. **Tailcap**, capișon (capul cotorului la piciorul cărții).
924. **Tail-edge**, tranșa inferioară.
925. **Tail margin**, rama inferioară.
926. **Taking the book apart**, desfacerea cărții, demontarea cărții.
927. **Tan (to-)**, a tăbăci.
928. **Tannage**, tăbăcire.
929. **Tanned**, tăbăcit.
930. **Tanning**, tăbăcire (conversia pieilor animale crude în piele tăbăcită prin tratamente speciale).
931. **Tape sewing**, cusătură pe șiret.
932. **Tapes**, șireturi de coasere.
933. **Tawed leather**, piele tăbăcită cu alaun.
934. **Tawed skin**, piele tăbăcită cu alaun (are culoare albă cu aspect de pergament).
935. **Tawer**, tăbăcar (la tăbăcirea cu alaun).
936. **Tawing**, tăbăcire cu alaun (proces de semităbăcire în urma căruia pielea rămâne albă dar sensibilă la acțiunea apei).
937. **TBS (Tablespoon)**, lingură de masă (unitate de măsură egală cu circa 15 ml).
938. **Tear edge**, margine de sfâșiere.
939. **Tear resistance**, rezistență la sfâșiere (test de verificare a rezistenței mecanice a hârtiei).
940. **Tear test**, testul de sfâșiere (test de verificare a firului hârtiei prin sfâșierea colii: pe fir sfâșierea are o anumită liniaritate, pe când contra firului sfâșierea este neregulată).
941. **Tengujo**, tip de hârtie japoneză de gramaj mic.
942. **Tensile strength**, rezistența la rupere (metodă de verificare a rezistenței mecanice a hârtiei supuse întinderii forțate).
943. **Text block**, corpul cărții, blocul de file după coasere (fără forzațuri).
944. **Text block spine**, cotorul blocului.
945. **Thong**, curelușă de piele tăbăcită cu alaun (folosită ca ligament, ca miez de coasere a capitalbandului, pentru fixarea scoarței la legături moi, sau ca închizători).
946. **Thread**, fir (de ață, etc.).
947. **Thread size**, grosimea aței.
948. **Three-quarter binding**, legătură $\frac{3}{4}$, semilegătură (la care învelitoarea cotorului se extinde pe copertă până la $\frac{3}{4}$ din jumătatea lășimii copertei).
949. **Throw out (Throwout)**, supliment (filă de format mare atașată la blocul cărții: hartă, tabel, etc.).
950. **Thumb index**, tranșă cu repertoriu, index de repertoriu la unele volume și registre.
951. **Tide mark**, urmă de apă (lăsată pe hârtie).
952. **Tie, (Cloth tie, Silk tie)**, închizătoare de pânză, șiret de închidere.
953. **Tie down**, cusătură de ancorare a miezului capitalbandului pe blocul cărții.
954. **Tight back (Tight-back)**, cotor tras (învelitoarea de piele este lipită direct pe cotorul blocului).
955. **Tight joints**, articulații trase (fără șanț).
956. **Tightening hinges**, articulații interioare.
957. **Tip-in (Tip in)**, lipire directă a unei file la rădăcina alteia (aplicarea unei linii înguste de clei pe marginea de coasere a unei file și lipirea acesteia la rădăcina cărții pe altă filă).
958. **Tipping**, lipire a unei file de alta la rădăcina cărții.
959. **Tipping-in**, inserția unei file (sau supliment) în volum prin lipire directă pe fila învecinată (fără ongleu, aplicând o linie de înclieiere pe marginea foii).
960. **Tipping-in a page**, inserția unei file.
961. **Tipping-in a loose sheet**, inserția unei file slăbite.
962. **Tipping-in a detached page**, inserția unei file desprinse.
963. **Tipping-in a illustration**, inserția unei ilustrații.
964. **Tipping-in a plate**, inserția unei planșe.
965. **Tipping-in errata sheet**, inserția eratei.

966. **Tipping-in a replacement page**, inserția unei file de înlocuire.

967. **Tissue**, vâl de hârtie japoneză.

968. **Tissue paper**, hârtie subțire, (diverse gramaje sub 30 g/mp; în restaurare se folosește hârtia japoneză, **Japanese paper**).

969. **Tone (to-)**, a tona (a aduce un material de completare a golurilor la culoarea materialului de bază).

970. **Tool**, (1) sculă de aurit; (2) **(to-)**, a auri; (3) sculă.

971. **Tool blind**, imprimare seacă, imprimare blind.

972. **Tooling**, aurire manuală (când decorarea se face fără foiță de aur, procesul se numește **Blind tooling**).

973. **Tooling stove (Finishing stove)**, reșou de aurire (pentru încălzit sculele de aurire).

974. **Tooth burnisher**, lustruitor dentiform.

975. **Top edge**, tranșa superioară.

976. **Top margin**, rama superioară (a unei pagini).

977. **Tracing paper**, calc cristal, hârtie de calc.

978. **Trade binding**, legătură comercială.

979. **Transmitted light**, lumină transmisă (lumină direcționată pentru a putea privi o filă prin transparență; se folosește la masa de restaurare).

980. **Transparent area**, zone transparente, pete albe (observabile, adesea, pe hârtie sau pergament când sunt privite prin transparență).

981. **Trim (to)**, a tunde, a tăia un surplus (de hârtie, carton sau pânză; e.g. tăierea blocului cărții pe laturi).

982. **Trimmed edge**, tranșă tăiată.

983. **Trimming**, tunderea (tăierea) surplusului dintr-un material.

984. **Triptych**, triptic.

985. **Tuft of cotton wool**, tampon de vată.

986. **Turn-in**, ainșlag (partea de învelitoare – pânză, piele sau hârtie – care se îndoiește peste marginea tăbliței copertei, fiind ascunsă în cea mai mare parte sub forțașul fix).

987. **Turning-in**, executarea ainșlagului.

988. **Two-on sewing**, cusătură pe sărite.

990. **Tweezers**, pensetă.

991. **Two-sheets-on sewing**, cusătură pe sărite (două fascicule pe același lanț de coasere).

992. **Type**, literă (de poleit, etc.).

993. **Typeholder (Lettering pallet)**, casetă de poleit, Schriftkasten.

994. **Type page**, oglinda paginii.

995. **Umber**, ambră, chihlimbar.

996. **Umectant**, umectant (substanță care atrage, absoarbe și reține apa, de exemplu, glicerol, sorbitol; se folosește în restaurarea pergamentului și în alte tipuri de restaurare).

997. **Unbleached pulp**, pastă celulozică nealbită.

998. **Uncoated paper**, hârtie netratată în suprafață; hârtie necretată.

999. **Uncut**, netăiat (despre cartea ale la cărei fascicule și bloc nu au fost tăiate pe laturi).

1000. **Unsewn binding**, legătură necusută, legătură adezivă, legătură perfectă.

1001. **Unstable color**, culoare instabilă (în special sub acțiunea luminii).

1002. **Unsupported sewing**, cusătură fără ligamente (fără sfori sau șiret).

1003. **Upper case letter**, literă majusculă de casă.

1004. **Vacuum drying**, uscarea în vid.

1005. **Vacuum fumigation**, gazare (fumigație) în vid.

1006. **Vacuum table**, masă aspirantă, masă de vid (cu un blat ciuruit de la care pleacă în jos o pâlnie de aspirație).

1007. **Vapor phase deacidification**, dezacidificare gazoasă.

1008. **Varnish**, vernis.

1009. **Vat**, cadă, bazin (pentru fabricarea hârtiei manuale).

1010. **Vat paper**, hârtie manuală.

1011. **Vegetable parchment**, pergament vegetal.

1012. **Vegetable tanning**, tăbăcire vegetală.

1013. **Vellum**, pergament foarte subțire, fin (obținut inițial din piele de vițel).

1014. **Vellum binding**, legătură în pergament.

1015. **Velvet**, catifea.

1016. **Velvet binding**, legătură în catifea.
1017. **Vermilion**, cinabru.
1018. **Warp**, (1) urzeală (firul de lungime al unei țesături executate la război; la îmbrăcarea cărții cu pânză se ține cont ca urzeala să fie paralelă cu cotorul cărții); (2) încovoiere (a lemnului, etc.).
1019. **Washing**, spălare.
1020. **Waste paper**, maculatură (hârtie de protecție împotriva cleiului).
1021. **Waste sheet**, coală de maculatură (folosită, de regulă, la protecția blocului în timpul încleierii forțașului fix pentru ainpap).
1022. **Water mark**, filigran (imagine observabilă atunci când hârtia este privită prin transparență).
1023. **Water stain**, urmă de apă.
1024. **Water tear**, sfâșiere pe linie udă (se folosește la croirea peticului de completare a golurilor, la detașarea în scop de restaurare a unei file din volum, etc.).
1025. **Water test**, (1) testul la apă (test de verificare a firului hârtiei prin umezirea colii; se lucrează cu mostre de circa 10 x 10 cm care sunt umezite pe o parte și sunt supuse observației; prin îmbibare hârtia are tendința de a se rula în jurul direcției de turnare); (2) test de rezistență la apă (pentru verificarea rezistenței cernelii).
1026. **Wax paper**, hârtie cerată (se folosește ca barieră împotriva umezelii).
1027. **Wax stain**, pată de ceară.
1028. **Waxing**, ceruire (se aplică la tratarea aței de coasere prin trecerea acesteia peste un calup de ceară de albine și apoi trecerea printre degete pentru impregnare și netezire).
1029. **Weather (to-)**, a se degrada în timp.
1030. **Weaver's knot**, nodul țesătorului (tip special de nod pentru înnădirea aței de coasere a cărții).
1031. **Weights**, greutăți (pentru presarea volumelor sau colilor de hârtie ori carton prin aplicare pe planșete).
1032. **Whale oil**, ulei de balenă.
1033. **Wheat paste**, pastă de făină, pap.
1034. **Whetstone**, piatră de ascuțit.
1035. **Wing dividers**, compas repartitor cu viză.
1036. **Whip stitch**, cusătură pe deasupra.
1037. **White tawed leather**, piele albă tăbăcită cu alaun.
1038. **Wire lines**, vârgătură.
1039. **Wire marks**, vârgătură.
1040. **Wirescreen**, grătar de stropit.
1041. **Wrinkles**, capișon cutat (defect generat de executarea incorectă a ainșlagului în zona cotorului cărții).
1042. **With the grain**, pe fir, pe direcția de turnare a hârtiei, pe direcția urzelii (spre deosebire de **Against the grain**).
1043. **Woodcut**, gravură pe lemn, xilografie.
1044. **Wood-pulp paper**, hârtie din pastă de lemn (poate fi pastă mecanică sau pastă chimică).
1045. **Wood-worm**, insecte xilofage.
1046. **Work table**, banc de lucru, masă de lucru.
1047. **Workshop**, atelier.
1048. **Worm-eaten**, ros de insecte.
1049. **Wove paper**, hârtie velină (hârtie veche cu aspect de țesătură când este privită prin transparență; efectul s-a obținut folosindu-se o sită de turnare specială).
1050. **Wrapper**, cămașă de protecție.
1051. **Wrong side**, dosul unui material cu două fețe (hârtie, pânză, carton, etc.).
1052. **Xylography**, xilografie [(1) gravură pe lemn; (2) tipar xilografic].
1053. **Yapp edges**, canturi atârinate în streășină.
1054. **Yellowing**, îngălbenire (formă de degradare a hârtiei și a altor materiale; se asociază cu friabilitatea materialului).

Bibliografie

1. ***. *Wörterbuch der Handbuchbinderei und der Restaurierung von Einbänden, Papyri, Handschriften, Graphiken, Autographen, Urkunden und Globen in deutscher, englischer, französischer*

und italienischer Sprache. Zusammengestellt von Frau Hilde Kuhn, Vorwort, Otto Wächter. Stuttgart: Max Hettler Verlag, 1969.

2. ***. *Dictionnaire encyclopédique du livre*. Sous la direction de P. Fouché, D. Péchoin, P. Schuwer. Paris: Éditions du Cercle de la Librairie, tome I, 2002, tome II, 2005, tome III à paraître.

3. ***. Secțiunile *Glossary / Index* din diferite publicații de specialitate:

(a)***. *ANSI/NISO/LBI Z39.78-2000 ISSN: 1041-5653 – Library Binding*. Bethesda (Maryland, U.S.A.): National Information Standards Organization, NISO Press. [Glossary], p. 20-24.

www.btsb.com/brochures/LibraryBindingStandard.pdf. (accesat în 30.06.2009).

(b)***. *Glossary of Pertinent Bookbinding Terms*. The Richard Stockton College of New Jersey, Pomona (New Jersey, U.S.A.). loki.stockton.edu/~kinsellt/litresources/binding/latin13/glossary.html.

(accesat în 25.09.2009).

(c)***. *Glossary of Binding Terms*. University of Florida. web.uflib.ufl.edu/preserve/binding/glossary.htm.

(accesat în 25.09.2009).

(d)***. *Glossary of Terms*. Library Binding Institute (LBI). www.lbibinders.org/GlossaryofTerms.htm.

(accesat în 30.06.2009).

(e)***. Paper glossary. www.paperonline.org/glossary/paperglossary/paperglossary_frame.htm.

(accesat în 25.09.2009).

(f) BONADEA, Artemis. *Conservation Book Repair. A Training Manual*, ill. by Alexandra Prentiss. Juneau: Alaska State Library, 1995. [Glossary], p. 173-183.

www.library.state.ak.us/hist/hist_docs/conman/conman.pdf. (accesat în 25.09.2009).

(g) COCKERELL, Douglas. *Bookbinding and the care of the books*. 5th Ed. London: Pitman & sons, 1953, 1963. [Glossary], p. 333-337.

(h) THOMPSON, Lawrence S. Binding. În: *Encyclopedia of library and information science*. 2nd Ed., vol. 1. Miriam A. Drake, ed. Dekker, 2003, p. 336-349. [Glossary], p. 347-349.

4. CRESPO NOGUEIRA, Carmen, (ed.). *Glossary of basic archival and library conservation terms: English with equivalents in Spanish, German, Italian, French and Russian*. În: *ICA Handbook Series*, no 4, München, K. G. Saur, 1988.

5. OLTEANU, Virgil. *Din istoria și arta cărții. Lexicon*. București: Editura Enciclopedică, 1992.

6. PROSPERI, Cecilia. *Il restauro dei documenti di archivio. Dizionario dei termini*. Roma: Ministero per i beni e le attività culturali, Ufficio Centrale per I Beni Arhivistici, Pubblicazioni degli Archivi di Stato, Quaderni della Rassegna degli Archivi di Stato 89, 1999.

7. ROBERTS, M. T. ; ETHERINGTON, D. *Bookbinding and the conservation of books. A dictionary of descriptive terminology*. Washington: Library of Congress, 1982.

La Biblioteca Națională a României s-a scris o pagină de istorie culturală

V. D. Negru

(ilustrații din baza de date a C.N.P.R.D.)

Admirabile eforturile Bibliotecii Naționale a României de a-și deschide porțile către public și de a-și redefini rolul în lumea modernă. Asistăm în ultimul timp la o serie de inițiative menite să schimbe nu numai imaginea instituției, ci și atitudinea specialiștilor din propriul domeniu de activitate sau din domenii înrudite. Emisiuni pe TVR Cultural realizate cu sprijinul BNR, cum sunt cele care îl au ca protagonist pe criticul literar Alex Ștefănescu, expoziții de carte pregătite „ca la carte”, o bună promovare în mass-media sunt argumente că se dorește o schimbare. Și nu numai că se dorește, dar se fac eforturi susținute pentru ca salariații, șefii de servicii și birouri să se implice, să inițieze proiecte și să asigure infrastructura necesară pentru realizarea lor.

2009, Nr 50 *Ochiul Magic: Actualitatea de Cronicar*
<http://www.romlit.ro/actom5009>

O instituție profitabilă

A apărut nr. 1 al REVISTEI ROMÂNE DE CONSERVARE ȘI RESTAURARE A CĂRȚII, publicație de specialitate editată de Biblioteca Națională a României. Ea se adresează înainte de toate specialiștilor, dar prezintă interes pentru toți cei care iubesc lumea bibliotecilor, cu volume vechi și noi, periodice și fotografii, hărți și gravuri, stampe și pergamente.

Directoarea revistei, **Mariana-Lucia Nesfântu**, ea însăși o cunoscută specialistă în recondiționarea tipăriturilor și manuscriselor, și-a asigurat colaborarea unor autori cu experiență în domeniu. Iată câteva extrase din sumar, edificatoare: **Aurelian-Cătălin Popescu: Evoluția conceptului de conservare a patrimoniului documentar**, **Doina Hendre Biro: Aspecte legate de conservarea cărților la Batthyaneum. Studiu de caz al unor lucrări din sala Temesváry**, **Wolfram G. Theilemann: Conservarea preventivă în depozitul Arhivei Centrale a Bisericii Evanghelice de Confesiune Augustană din România, Sibiu**, **Adriana Dumitran: Importanța conservării preventive a materialelor fotografice din Arhiva Istorică a Colecțiilor Speciale**, **Florea Oprea: Restaurarea cernelurilor și miniaturilor**, **Claudia Condruz: Intervenție conservativă asupra unui incunabul de secol XV**, **Cristina-Camelia Ghițescu: Conservarea și restaurarea unor stampe de epocă din colecțiile Muzeului Olteniei** etc. Demn de remarcat este faptul că lansarea noii publicații a avut loc în cadrul celei de-a XII-a ediții a **Zilelor Bibliotecii Naționale a României**, care a cuprins, printre altele, un simpozion dedicat lui Constantin Noica (moderator: **Ion Dan Erceanu**). La simpozion, deschis de **Elena Tîrțiman**, director general al Bibliotecii Naționale a României, au mai luat cuvântul **Theodor Paleologu**, **Constantin Vișinescu**, **Sorin Vieru**, **Aurelia Mihailovici**, **Nicolae Noica**, **Sebastian Grama**, **I. C. Rogojanu**, **Alexandru Lancuzov** și mulți alții, inclusiv - surpriză plăcută pentru Cronicar - colegii noștri **Sorin Lavric** și **Alex. Ștefănescu**. Biblioteca Națională a României este în momentul de față una dintre cele mai active și mai profitabile (din punct de vedere cultural) instituții ale țării.

Orice acțiune și orice inițiativă menite să-i aducă mai aproape pe cercetători – și pe cititori în ultimă instanță – de tipăriturile vechi, de patrimoniu, sunt binevenite. Necunoscuți marelui public, „puțin vizibili” ca să folosim un termen la modă, specialiștii în conservare și restaurare de carte, atât de necesari și atât de rari în același timp, fiecare într-o găoace a lui, foarte rar vor găsi în ei, și cu atât mai puțin în jurul lor, motive pentru a se mobiliza în proiecte de anvergură.

Dar iată, surpriza vine de unde și când te aștepti mai puțin. Zilele Bibliotecii Naționale a României – ediția a XII-a, 9-11 decembrie 2009 – au adus o noutate, în fapt o prioritate națională: a fost lansat primul număr al **Revistei Române de Conservare și Restaurare a Cărții**. Noua publicație – vedeta manifestării despre care facem vorbire – este o frumoasă carte de vizită și poate sta alături de oricare altă publicație de profil din străinătate.

8 VIAȚA MEDICALĂ Nr. 2 • 15 ianuarie 2010

MEDIC-MEDICINĂ-CULTURĂ

Profilaxia și tratamentul bolilor cărții

Cred că nu sunt puțini la număr iubitorii de Carte – îi includ în această elită și pe unii medici – care să nu fie interesați intelectual și estetic și de cartea-obiect, suport tradițional al ideilor, gândurilor, proceselor creativ-imaginative, lucrare ce poate fi ea însăși operă de artă. Și – cu atât mai mult – când aceasta are atribute ce îi conferă dreptul de a face parte din murele neglijatului patrimoniu cultural național. Aș putea să exemplific și să deplâng soarta vitregă de-a lungul timpurilor a numeroase biblioteci, inclusiv medicale, cuprinzând carte prețioasă veche ori rară, dacă această ieremiadă ar contribui la schimbarea atitudinii anumitor toruri cu atribuții în domeniul protecției patrimoniului cultural, în general, de carte și documente. În special. Din păcate însă, văzând ceea ce continuă să se întâmple, nu mă simt îndreptățit la optimism cu privire la schimbarea acestei atitudini, iar pe cititorul care ar putea să mă învinovățească pentru tentația de a vedea (mereu) partea goală a paharului îl invit să otească în „REVISTA ROMÂNĂ DE CONSERVARE ȘI RESTAURARE A CĂRȚII”, publicație atâtă la primul său număr, răspunsurie la un interviu date de di prof. univ. Floarea Oprea, personalitate de marcă în domeniul arhivistici, conservării și restaurării obiectelor care mărturisesc despre trecut.

Astfel, la întrebări precum cele cu referire la nivelul cercetării științifice de la noi în privința conservării și restaurării cărții vechi, documentelor istorice și lucrărilor de artă grafică ori la nivelul la care ne situăm față de țările europene în domeniul conservării și restaurării cărții vechi, documentelor istorice și lucrărilor de artă grafică sunt lucrări de calitate rezultate din activitatea cercetărilor și conservării în dosarul de restaurare. Multe dintre aceste lucrări sunt simple referate. (...) în țările europene dezvoltate există institute de cercetare sau cel puțin laboratoare naționale specializate în conservarea și restaurarea cărții și documentelor, cu cercetători care sprijină activitatea practice. La noi a existat la un moment dat un avânt de a organiza un laborator național cu secții de profil și cu un sediu impunător, dar ideea s-a destrămat în derizoriu. Asadar, față de țările europene, noi suntem pe lista de așteptare.

Dar această revistă de excepție, căreia îi dorim viață îndelungată (director de publicație, Mariana-Lucia Nestăntu, redactorul numărului apărut: Anca Moraru), are un Cuprins segmentat pe următoarele problematice ori teme de interes logic și publicistic: Conservare; Restaurare; Investiție; Eveniment; Interviu. Semnalează câteva titluri sugestive în acest sens: Evoluția conceptului de conservare a patrimoniului documentar (drd. Aurelian-Cătălin Popescu) – cu accent pe conservarea

Biro. Textul dsale este bogat ilustrat cu fotografii ale unor inestimabile lucrări de cult, unele purtătoare de „ex-librisuri”, cărți vechi de câteva secole, aflate la „tratament”. Articoll: Importanța conservării preventive a materialelor fotografice din Arhiva Istorică a Colecțiilor Speciale (autor, Adriana Dumbrău) este ilustrat cu fotografii vechi și foarte vechi restaurate ca, de exemplu, Regele Carol I în excursie la Sinaia. Seful serviciului Centrul Național de Patologia și Restaurarea Documentelor, Biblioteca Națională a României, dna Mariana-Lucia Nestăntu prezintă un foarte interesant și util studiu intitulat Metodele de conservare în masă și importanța lor în salvarea colecțiilor de bibliotecă. În introducere, dsa face observația pe care mulți dintre noi am constatat-o: „Zeci de ani, profesioniștii din biblioteci au căutat rezolvări pentru a salva colecțiile de carte. Hărta produsă industrial, de la jumătatea secolului XIX încoace, se descompune progresiv și este în pericol de a se deteriora complet și ireversibil. Înțelegerea factorilor deterioranți și a condițiilor care pot grăbi fenomenul redore oteră, ele însăși, o cale către identificarea procedeeilor de conservare și a unor instrumente de evaluare a lor. Tehnologiile de înocput nu au fost eficiente, erau prea riscante, atât pentru obiectele supuse unor tratamente de masă, cât și pentru operatorii de procese. În plus, constituiau adesea și o sursă de poluare, iar raportul cost/eficiență nu încuraja investițiile. Progresele tehnico-științifice din ultimi ani și, mai ales, cercetarea în echipe mixte – conservatori cu experiență, ingineri, tehnicieni, informaticieni, bibliotecari – au oferit răspunsuri la întrebări și soluțiile tehnice așteptate”. În continuare, se descriu metodele de salvare, între care dezacidificarea în masă, despicarea fiilor, leaf-casting, igienizare și sterilizare etc., dar și asigurarea unor condiții optime de depozitare ori microclimare, digitalizare, fotocopiere ș.a. Multe dintre procedee au similitudini „medicale”. Di Daniel Ungureanu, de la Bentis Consulting SRL, descrie Aparatură pentru conservarea cărților, arhivelor și obiectelor de patrimoniu. Alte articole: Restaurarea cernelurilor și miniaturilor (Floarea Oprea); Problematice privind curățarea unor pergamente medievale (Roxana Diaconu, Simona Pauncu); Biodegradarea hârtiei, Bacteriile (Iulia Pascu); Funghi producători de toxine și boli la animale și om (Flavian Nica).

Dr. Mihail TOMSA

prevențivă, avându-se în vedere faptul că, indiferent de suportul pe care este stocată informația, documentele sunt supuse „îmbătrânirii” inevitabile... „Pentru atingerea acestor obiective [n.n. de salvare], bibliotecile trebuie să aibă în vedere crearea și menținerea condițiilor optime de conservare din toate punctele de vedere: transport, manevrare, depozitare, microclimat adecvat, utilizare a documentelor, planurilor pentru situații de urgență etc. Dar, în vederea obținerii unor condiții optime, se impune aplicarea anumitor cunoștințe tehnice care se bazează pe cercetări științifice realizate în laborator și pe care bibliotecarii trebuie să le cunoască: diversitatea suporturilor și a materialelor care intră în componența documentelor, factori de deteriorare interni și externi și modalitățile de combatere a acestor factori.” Despre Aspecte legate de conservarea cărților la Baththyaneum. Studiul de caz al unor lucrări din sala

În **România literară** – nr. 50 (decembrie 2009) – se arată: „Demn de remarcă este faptul că lansarea noii publicații a avut loc în cadrul celei de-a XII-a ediții a Zilelor Bibliotecii Naționale a României, care a cuprins, printre altele, un simpozion dedicat lui Constantin Noica (moderator: Ion Dan Erceanu). La simpozion, deschis de Elena Tîrzișman, director general al Bibliotecii Naționale a României, au mai luat cuvântul Theodor Paleologu, Constantin Vișinescu, Sorin Vieru, Aurelia Mihailovici, Nicolae Noica, Sebastian Grama, I. C. Rogojanu, Alexandru Lancuzov și mulți alții, inclusiv – surpriză plăcută pentru Cronicar – colegii noștri Sorin Lavric și Alex Ștefănescu. Biblioteca Națională a României este în momentul de față una dintre cele mai active și mai profitabile (din punct de vedere cultural) instituții ale țării.” (Cronicar, <http://www.romlit.ro/actom5009>).

Și, dacă mai sunt cititori încă sceptici, îi invităm să parcurgă și excelenta recenzie *Profilaxia și tratamentul bolilor cărții*, ce apare la pag. 8, în săptămânalul **Viața medicală**, nr. 2, 15 ianuarie 2010, sub semnătura doctorului Mihail Tomșa și, nu în ultimul rând, revista.

Pentru prima oară în cei peste 40 de ani de existență ai C.N.P.R.D.

„Anul acesta – ne-a declarat dna Nesfântu – pe agenda manifestărilor culturale dedicate Zilelor Bibliotecii Naționale a României, întreaga zi de 10 decembrie a fost rezervată Centrului Național de Patologia și Restaurarea Documentelor (C.N.P.R.D.). A fost pentru prima oară în cei peste 40 de ani de existență ai acestui serviciu de strictă specialitate, dar și pentru prima oară în edițiile Zilelor BNR, când s-a oferit de către organizatori o ocazie atât de generoasă. În programul zilei aniversare s-a lansat **Revista Română de Conservare și Restaurare a Cărții**, (anul I, nr. 1), s-a desfășurat seminarul *Actualități în restaurarea cărților* și s-a vernisat expoziția *Restaurarea – o șansă de supraviețuire a cărților* la sediul Colecțiilor Speciale din str. Biserica Amzei, nr. 5-7. Au fost prezenți dna conf. dr. Elena Tîrziman – director general al BNR, dnele Rodica Antonescu și Cezarina Băraian, dnii Gheorghe Buluță, Florea Oprea, Onuc Nemeș, Ion C. Rogojanu, Aurelian Popescu și Ion Neacșu, precum și alți invitați de la Universitatea din București – Catedra de Artă Sacră, Biblioteca Centrală Universitară „Carol I”, Biblioteca Academiei Române, Muzeul Literaturii Române, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Muzeul Național Cotroceni, Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”, Centrul de Pregătire și Perfecționare în Cultură, etc. Fără a enumera titlurile universitare ale participanților, putem spune, cu satisfacție, că manifestarea organizată s-a bucurat de prezența unor nume de marcă, reprezentative pentru spațiul cultural românesc...”

O revistă așteptată cu interes de specialiști

Dna conf. dr. Elena Tîrziman a subliniat – în deschidere – importanța C.N.P.R.D. în structura funcțională a BNR, dar și în rețeaua națională a bibliotecilor publice. A fost apoi prezentată „vedeta” manifestării: **Revista Română de Conservare și Restaurare a Cărții**. Prin structura tematică propusă, dar și prin calitatea editării și tipăririi ei, publicația este unică și, cum era și firesc, a fost așteptată cu mult interes de specialiștii din țară.

Eveniment

În calitate de moderator al evenimentului, dna Mariana-Lucia Nesfântu, șeful serviciului C.N.P.R.D., a inaugurat lucrările seminarului profesional *Actualități în restaurarea cărților*. În prelegerea susținută cu această ocazie, dna Nesfântu a subliniat rolul activităților de conservare preventivă și de restaurare în păstrarea și salvarea colecțiilor de patrimoniu. „(...) Insuficiența personalului specializat pe aceste domenii la nivel național, comparativ cu cerințele imperioase de conservare și restaurare a zeci de mii de volume/documente aflate în colecțiile de patrimoniu ale bibliotecilor din România vorbește de la sine despre necesitatea de a pregăti și perfecționa conservatori sau restauratori pentru biblioteci și laboratoare de restaurare.” Au fost proiectate fotografiile ale unor documente care au ilustrat cum se pot distruge masiv cărțile din cauza neglijenței oamenilor.

Dna Doina Hendre Biro – bibliotecar conservator la Filiala Batthyaneum a BNR din Alba Iulia – a vorbit despre evoluția procesului de deteriorare a colecțiilor de valoare existente în filială (manuscrite pe pergament, incunabule, documente istorice, etc.) în funcție de anotimpuri, în condițiile unui microclimat instabil, cele spuse fiind susținute de proiecțiile unor imagini digitale cu manuscrite ajunse într-o stare critică din cauza condițiilor din depozitul unde au fost păstrate.

Ceva din alchimia unui eveniment bine gândit

Va fi necesar să zăbovim și asupra aplicației practice din acest seminar, unde au fost prezentate trei piese de mare valoare din patrimoniul Colecțiilor Speciale ale BNR: *Tabula Peutingeriana* – o hartă cu rețeaua de drumuri (*cursus publicus*) din Imperiul Roman, copie din 1548 făcută de Abraham Ortelius (1527-1598), geograf și cartograf flamand, după singura copie a hărții originale revizuite ultima dată la sfârșitul secolului IV-începutul secolului V d.Ch. (harta și-a luat numele de la Konrad Peutinger, umanist și anticar german din secolele XV-XVI), apoi *Peisaj cu măgar*, guașă aparținând lui Samuel Mutzner și *Peisaj cu patru persoane*, cărbune și ulei, aparținând de asemenea lui Samuel Mutzner.

Experții și specialiștii atestați în restaurare au trecut la studierea documentelor și au venit cu propuneri de intervenții pentru restaurare. S-a încheiat o adevărată ședință de „comisie de restaurare” la nivel înalt, tocmai bine pentru cei prezenți la eveniment de a-și etala și aprecia reciproc măiestria. O ocazie specială pentru restauratorii începători sau cei în formare. Asistând la discuții profesionale aplicate, au adăugat astfel o pagină – document viu – în propriul „jurnal de bord” al formării ca restauratori. Și iată, dând la o parte un colț al cortinei, putem întrezări ceva din alchimia unui eveniment bine și din timp gândit. Căci nu e lipsit de importanță că o asemenea împrejurare – în care se regăsesc deopotrivă specialiști și piese de colecție importante, restaurate de ei – va rămâne cu siguranță în memoria participanților și coincide cu Zilele Bibliotecii Naționale a României.

Expoziția *Restaurarea – o șansă de supraviețuire a cărților* a fost coordonată de restauratorii Cristian Bedivan și Claudia Condruz. Alături de ei au avut expuse lucrări de restaurare și ceilalți restauratori ai C.N.P.R.D. printre care Oana Păcurariu, Gabriela Petca, Marinela Lixandru, Delia Vasilescu. Vom alătura și câteva imagini (din arhiva C.N.P.R.D.) Fără aceste fotografii – atât de convingătoare – ar fi nevoie, poate, de pagini întregi cu explicații. De altfel, în activitatea de conservare/restaurare, fotografiile-document sunt obligatorii și ele ilustrează importanța unei profesii puțin cunoscute, care îmbină pregătirea științifică și talentul artistic. Și, pe cât de frumoasă este o asemenea profesie, pe atât este de dificilă.

Iată, așadar, cum arată două cărți care au fost ținute în condiții vitrege de-a lungul timpului și care au ajuns astăzi în categoria **urgență de restaurare**.

De remarcat și câteva imagini grăitoare din „compoziția” acestei expoziții:

Sbornik Slavon, 1580 – înainte și după restaurare.

Fasciculus Benedictiorum, 1749 – înainte și după restaurare.

Eveniment

Ludwig van Beethoven. *Konzerte für Pianoforte* – înainte și după restaurare**O manifestare culturală reușită**

R.: *Dnă Mariana-Lucia Nesfântu, putem vorbi de „o șansă de supraviețuire a cărților”?*

Mariana-Lucia Nesfântu: Au fost etalate – în expoziția organizată cu acest prilej – fotografiile ale cărților aflate în urgență de restaurare, alături de aceleași cărți (în original) salvate. Puțini au ocazia să vadă așa ceva. Sigur, ne-am dorit să evidențiem și rolul și măiestria restauratorilor din C.N.P.R.D. Fără ei, această „șansă” nu poate fi luată în discuție... Chiar dacă mă repet, am spus asta și în seminar, aș reveni și asupra rolului pe care îl poate avea o revistă de specialitate pentru noi, cei care lucrăm în conservarea și restaurarea tipăriturilor. Până acum aflam despre activitatea unor colegi, doar cu prilejul unor întâlniri profesionale – conferințe, congrese, simpozioane... Acum „ne întâlnim” și în paginile unei reviste. Este emoționant să descopăr preocuparea colaboratorilor și colegilor noștri de a veni cu texte riguroase, strădania lor de a le trimite la timp. Se fac atâtea lucruri frumoase și se fac cu pasiune, cu responsabilitate și cu dragoste pentru carte. Că dacă dragoste nu e, atunci nu putem vorbi nici despre „șanse de supraviețuire a cărților”.

R.: *Ce concluzie s-ar putea desprinde după un atare moment de bilanț?*

Mariana-Lucia Nesfântu: **Revista Română de Conservare și Restaurare a Cărții**, lansată cu acest prilej, seminarul și expoziția, cei care au luat parte la eveniment – oameni de cultură, colecționari, scriitori, jurnaliști –, dezbaterile aplicative privind conservarea și restaurarea unor documente și, mai ales, atenta pregătire a manifestării și ecurile pozitive în mass-media, dacă judecăm după numărul celor care au răspuns invitației noastre și după interesul arătat pentru specialități multă vreme marginalizate, vorbesc de la sine despre o manifestare culturală pe deplin reușită.

(Iată doar câteva argumente în sprijinul ideii avansate încă din titlul acestei cronici: în ziua de 10 decembrie 2009 – cu ocazia Zilelor Bibliotecii Naționale a României, ediția a XII-a – s-a scris o pagină de istorie culturală.)

Conservarea fotografiilor. Martin (Slovacia) 2009

dr. Rodica Antonescu

Expert restaurare grafică și obiecte culturale pe suport papetar

Muzeul Municipiului București

(fotografii din arhiva personală a autoarei)

Al doilea modul al cursurilor internaționale de Conservare și Restaurare a Fotografiilor, organizat de Institutul Getty, Academia de Arte și Design din Bratislava și Biblioteca Națională a Republicii Slovacie, s-a desfășurat în vara lui 2009, între 20 și 31 iulie, la Martin, un mic oraș de lângă municipiul Žilina, din regiunea râului Turiec, la poalele munților Malá Fatra. Orașul, cu o populație de doar 60.000 de locuitori, găzduiește sediul central al Bibliotecii Naționale, situat pe una dintre culmile zonei muntoase pe care se desfășoară întreaga așezare, aflată sub patronajul Sfântului Martin. Pe stema orașului, Sfântul Martin de Tours sau Martin Milostivul (cca 315-397 d.Ch.), care preia însemnele războinice ale vechiului zeu Marte, este înfățișat ca un cavaler călare, având însă atributele bunului creștin care își dăruiește o parte din mantia sa unui sărac dezgolit.

Foto 1. Blazonul orașului Martin.

Foto 2. Vedere a orașului Martin, dinspre Biblioteca Națională.

Eveniment

Acest curs s-a constituit ca a doua etapă a manifestării începute în 2008, de data aceasta avându-se în vedere aprofundarea unor probleme privitoare la conservarea și restaurarea fotografiilor. Spre deosebire de anul 2008, convocarea a durat doar două săptămâni, care au fost, însă, deosebit de dense și de captivante ca derulare și conținut, programul zilnic fiind la fel de strict, cu ore dimineața și după-amiaza, și la fel de solicitant pentru toți participanții. Programul s-a desfășurat integral în sediul central al Bibliotecii Naționale, construit special pentru adăpostirea colecțiilor, în anii '70 ai secolului XX.

În calitate de gazdă, personalul bibliotecii a făcut o prezentare a activității curente, a spațiilor de studiu și depozitare, punând un accent deosebit pe acțiunea de salvare a colecțiilor prin copiere digitală.

Prima săptămână a inclus mai multe tematici și aplicații practice, alături de prezentarea activității cursanților în perioada scursă de la prima întâlnire.

Foto 3-4. Biblioteca Națională a Republicii Slovace, Martin.

Cel de-al doilea modul a început cu o scurtă introducere privitoare la structura și conținutul cursului, făcută de dl Sean Charette. Prelegerile, programate în general în prima parte a fiecărei zile, s-au axat pe câteva teme de interes în lărgirea orizontului și o mai aprofundată abordare a domeniului.

Foto 5-6. Aparatul de digitizare a cărților care poate lucra și independent, având o viteză de copiere apreciabilă.

A fost prezentat un istoric al activităților de conservare și restaurare a fotografiilor în Franța, urmat de o discuție referitoare la problematica terminologiei de specialitate și la necesitatea cunoașterii și armonizării înțelesurilor fiecărui termen. Prelegerea a fost susținută de dna Anne Cartier-Bresson, directoarea Atelierului de Conservare și Restaurare a fotografiilor al Orașului Paris.

Cel de-al doilea subiect major l-a constituit o componentă deosebit de importantă a procesului fotografic, negativul. Evoluția, tipologia și comportamentul față de factorii de degradare, compoziția și structura acestui produs au fost prezentate amplu, în cea de-a doua, a treia și a patra zi, în trei prelegeri însoțite de o bogată ilustrare vizuală și materială, de dl Mogens S. Koch, profesor la Școala de Conservare de pe lângă Academia Regală de Arte Frumoase din Copenhaga, Danemarca.

Foto 7-8. Anne Cartie-Bresson, în timpul unor expuneri însoțite de prezentări în PowerPoint.

La rândul său, dl Dušan Stulik a făcut o demonstrație practică legată tot de problematica negativelor, o dezvoltare a unui film modern, cu un revelator cu o componentă neobișnuită: cafeaua solubilă. A fost pusă astfel în evidență gama extrem de largă de substanțe și materiale care pot contribui la constituirea unei imagini fotografice. După o jumătate de oră, filmul astfel dezvoltat a fost prezentat asistenței care a fost uimită de rezultatul impecabil al întregului demers.

Foto 9-10. Mogens S. Koch, explicând și exemplificând problematica negativelor fotografice.

Alte prelegeri ale dnei Anne Cartier-Bresson au vizat modalitățile de cercetare a marilor colecții, de planificare a intervențiilor și de întocmire a rapoartelor de conservare și restaurare, precum și de armonizare a cerințelor de conservare cu cele de expunere.

În afara subiectelor legate strict de domeniul conservării și restaurării materialelor fotografice, au fost tratate și unele subiecte mai puțin obișnuite în practica pregătirii specialiștilor. Mă refer la recomandările făcute de dnii

Foto 11. Dušan Stulik, în timpul demonstrației de dezvoltare a unui film, cu cafea solubilă.

Dušan Stulik și Sean Charette cu privire la modalitățile concrete de cercetare și de publicare a materialelor fotografice, insistând cu precădere asupra necesității identificării elementelor importante și a tonului adecvat.

Foto 12. Anne Cartier-Bresson, în timpul prezentării mijloacelor corecte de expunere a fotografiilor.

Ultima zi a primei săptămâni a debutat cu o aplicație practică în depozitele de materiale fotografice ale Bibliotecii Naționale, în care cursanții au fost îndrumați de dna Anne Cartier-Bresson și dl Tram Vo în recunoașterea modalităților de abordare a problemelor de conservare a pieselor, fiind atenționați asupra complexității și semnificațiilor amănuntelor ce trebuie observate și clasificate corect, pentru întocmirea unui plan adecvat de intervenție.

Un alt subiect important l-a constituit prezentarea făcută de dl Art Kaplan referitoare la confecționarea unor negative prin mijloace digitale moderne, folosind programe adecvate de ajustare a intensității și a cromaticii.

Săptămâna a fost încheiată de o prelegere introductivă la programul practic care avea să se desfășoare în cea de-a doua săptămână, privind modalitățile de abordare a tratamentelor specifice, prezentare făcută de dl Tram Vo.

Cea de-a doua săptămână a debutat cu câteva serii de aplicații practice, însoțite de numeroase discuții și prezentări

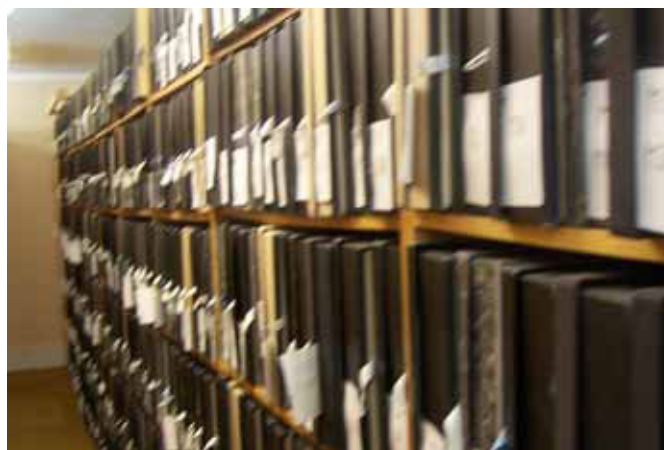

Foto 13-16. Aspecte din Depozitul de fotografii și piese pe suport papetar din Biblioteca Națională a Slovaciei.

detaliate ale unor procedee. De fapt, timpul fiecărei zile a fost divizat între câteva mari subiecte. Unul dintre acestea a fost producerea de către cursanți, a unor fotografii, folosind procedee vechi. Alt subiect a fost cel al aplicării unor tratamente de restaurare câtorva fotografii degradate. Un moment important a constat în examinarea unor grupe de fotografii, din punctul de vedere al materialelor și procedeele implicate, dar și din cel al stării lor de conservare.

În ceea ce privește re-producerea unor vechi procedee de fotografiere, trebuie subliniată în primul rând importanța „pedagogică” a acțiunii. Cursanții au avut ocazia să manevreze și să vadă cu ochii lor cum apare imaginea sub acțiunea soarelui și cum se stabilizează apoi în laborator. Au fost re-produse trei procedee fotografice, de tip negativ-positiv, prin utilizarea unor clișee noi, prelucrate digital. Cele trei fotografii rezultate au fost: un cyanotip, un platinotip și o hârtie sărată.

În cazul cyanotipului, după producerea pozitivelor prin expunere directă la lumina solară, s-a efectuat și o probă pentru virarea cromaticii specifice, probă atent monitorizată, pentru a-i observa etapizarea și limitele. Virarea cromatică a fost realizată prin imersarea unor mostre într-o soluție concentrată de ceai negru.

În cazul hârtiei sărate, pozitivele au fost făcute în același mod, adică prin expunere la soare, însă cromatică deosebit de caldă a pozitivelor nu a mai pus problema unei prelucrări ulterioare.

Ultimul dintre procedeele fotografice re-produse a fost cel al platinotipiei, caz în care a fost necesară o dozare deosebit de atentă a componentelor chimice utilizate, fiindcă cel puțin una dintre ele este deosebit de costisitoare: platina. Și de această dată s-a făcut o expunere controlată la soare și apoi o prelucrare de laborator. Cu această ocazie

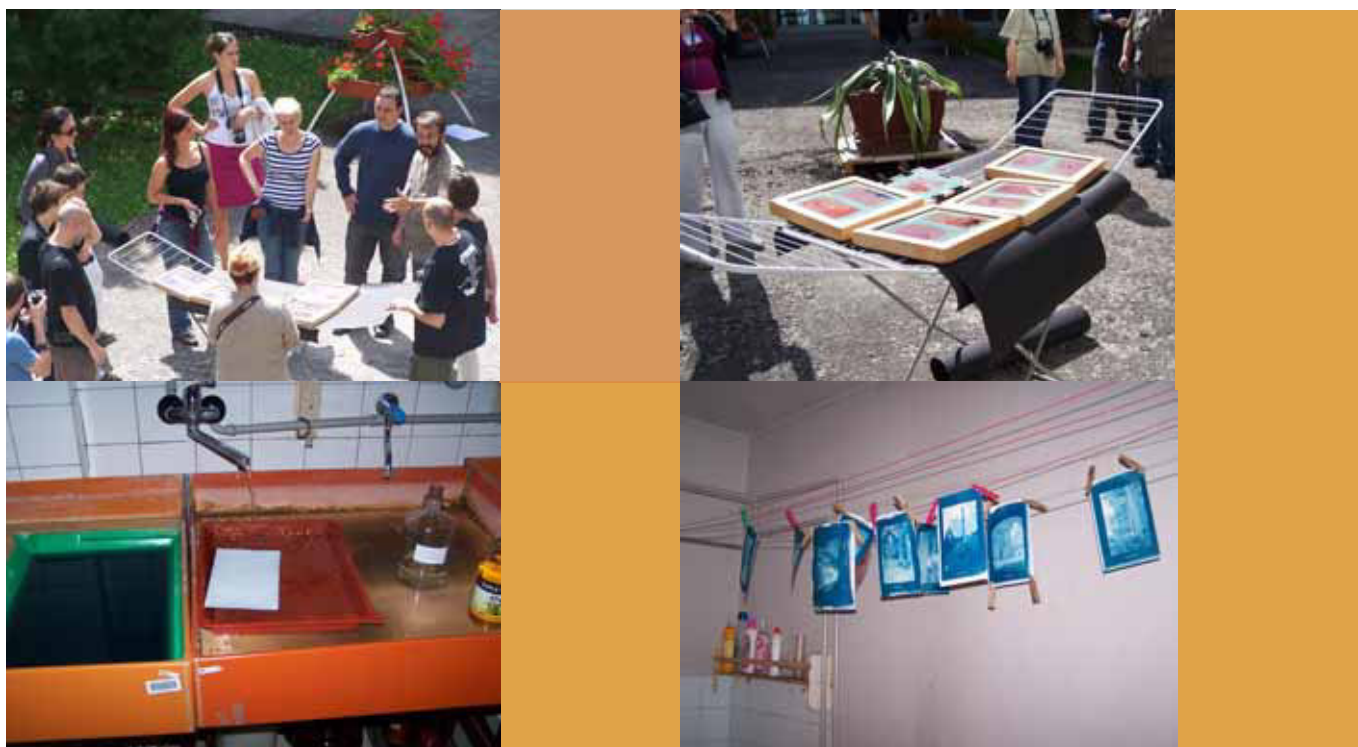

Foto 17-20. Aspecte din timpul producerii cyanotipurilor: expunerea la soare, spălarea și uscarea pozitivelor.

Foto 21-22. Aspecte din timpul virării cromatice a cyanotipului.

s-a evidențiat și importanța tipului de hârtie utilizat pentru producerea pozitivelor, dar și modul în care clișeul este răspunzător de claritatea imaginii.

Foto 23-26. Aspecte din timpul producerii hârtiilor sărate: sărarea, expunerea la soare, spălarea și uscarea pozitivelor.

Tratamentele de restaurare au fost aplicate unor mostre cu o problematică deosebit de complexă, cu degradări „confectionate” *ad hoc* de către echipa de lectori de la Institutul Getty. Ele au fost executate de cursanți sub îndrumarea dnei Janka Krizanova și a dlui Tram Vo. Majoritatea problemelor au constat în degradări curente pentru acest tip de artefacte, cauzate în special de o manevrare neglijentă sau de o utilizare abuzivă a imaginilor fotografice. Astfel, pe lângă rupturi, zgârieturi, îndoituri – toate, degradări de natură mecanică –, au fost prezentate numeroase tipuri de

Eveniment

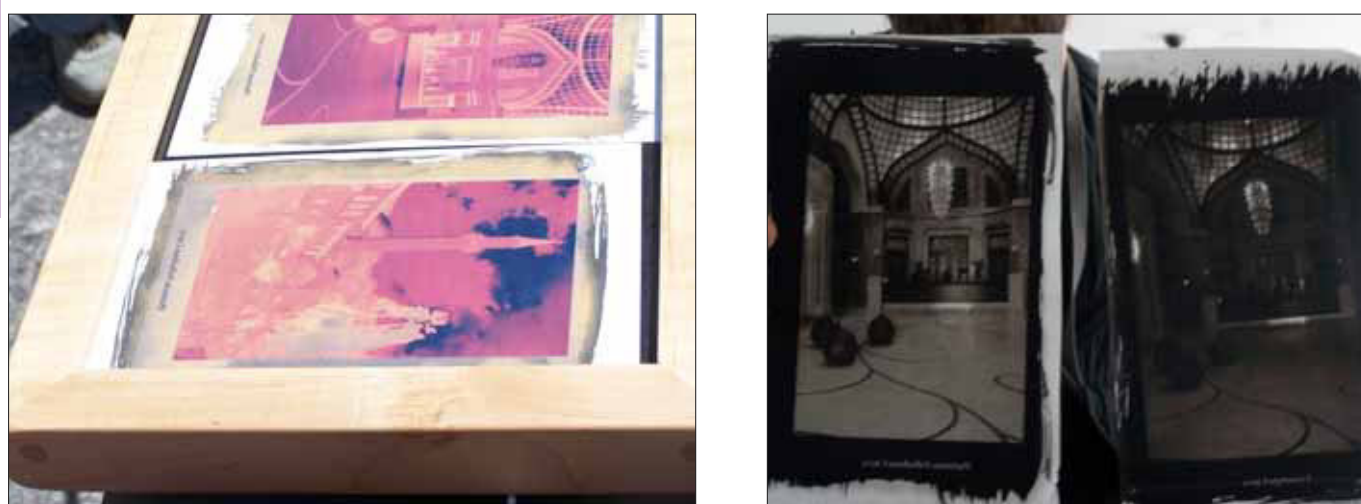

Foto 27-28. Aspecte din timpul producerii platinotipurilor: expunerea la soare, diferențele apărute ca urmare a folosirii altor tipuri de clișee și hârtii.

adezivi și benzi autocolante, alături de diferite pete cauzate de substanțe grase și soluții care au provocat halouri. Tratamentele aplicate au inclus diferite metode de curățire și re-facere a stratului de emulsie sau suport degradat.

Una dintre sarcinile zilnice ale celei de-a doua săptămâni a constat, așa cum am menționat, în examinarea unui lot de fotografii și completarea unor fișe cu o rubricăție foarte complexă, care acoperea mai multe aspecte, începând cu datele de identificare alocate de deținător, subiectul sau titlul, autorul și perioada, procesul fotografic (suport și imagine), și continuând cu informații privind „starea de sănătate” a obiectului, tipurile de degradări, recomandările de intervenție (curente sau speciale).

Foto 29-31. Aspecte din timpul efectuării intervențiilor de restaurare.

Cursul, atât de condensat în cele doar două săptămâni, a furnizat o gamă extrem de largă de informații și aplicații practice foarte utile, astfel încât efortul fiecăruia a fost răsplătit de mulțumirea de a fi parcurs încă o treaptă necesară în specializarea în domeniul conservării și restaurării fotografiilor și de a fi participat activ la un proiect de o minunată generozitate.

Congresul specialiștilor în tehnici fotonice pentru conservare-restaurare. Ediția a VIII-a (Lasers in the Conservation of Artworks – LACONA VIII)

Leonard Fulău

Muzeul Național al Literaturii Române, Laboratorul de Restaurare – București

Restaurarea operelor de artă nu mai ține, demult, numai de ochiul ager și măiestria specialistului. Laserul este, de exemplu, printre cele mai noi metode de studiere și conservare a patrimoniului.

Între 21 și 25 septembrie 2009, Sibiu a fost gazda celei de-a VIII-a ediții a Congresului specialiștilor în tehnici fotonice pentru conservare-restaurare – *Lacona VIII*.

Este pentru prima oară când acest eveniment este organizat într-o țară din Europa de Est.

LACONA este o conferință internațională de mare prestigiu ale cărei ediții precedente au fost ținute în 1995 la Heraklion (Grecia), în 1997 la Liverpool (Marea Britanie), în 1999 la Florența (Italia), în 2001 la Paris (Franța), în 2003 la Osnabruek (Germania), în 2005 la Viena (Austria) și în 2007 la Madrid (Spania); în 2009 onoarea de a organiza această conferință i-a revenit Institutului Național de Cercetare și Dezvoltare pentru Optoelectronică – INOE2000.

Institutul Național de Cercetare și Dezvoltare pentru Optoelectronică (INOE) de pe platforma Măgurele, până acum singura instituție din regiune reprezentată în Comitetul Științific Internațional, a fost principalul organizator al evenimentului, în colaborare cu muzee din România, printre care și Muzeul Național ASTRA din Sibiu.

În cadrul *Lacona VIII* au conferențiat personalități de prestigiu din aproape toate țările europene, precum și din SUA, Mexic, Egipt și Australia. Personalități celebre, precum John Asmus, părintele laserului, sau Costas Fotakis și Maurizio Seracini, cei mai remarcabili utilizatori ai laserului în studierea patrimoniului, au prezentat investigații asupra unor obiective celebre, investigații care au avut loc la Institutul Getty din California, Universitatea din San Diego, Parthenonul din Atena și Palazzo Vecchio din Florența.

Elita cercetării mondiale a prezentat cele mai avansate aplicații ale metodelor fotonice și ale laserului în domeniul conservării și restaurării patrimoniului și cele mai noi rezultate. Congresul a fost inaugurat cu o demonstrație interesantă a felului cum funcționează cel mai modern atelier mobil pentru investigare-diagnosticare și intervenție în restaurare din lume – **ART4ART**. Atelierul a avut loc în spațiile anexe ale Bisericii Evanghelice din Piața Huet.

Printre participanții la acest congres s-au numărat și membrii ai **Asociației Conservatorilor și Restauratorilor din România (ACRRO)**.

Tematica întrunirii a fost variată și a inclus

1. curățirea laser a monumentelor și artefactelor: inovații, studii de caz, evaluări;
2. tehnici de analiză și diagnoză bazate pe principii laser pentru diferite materiale suport (ceramică, piatră, sticlă, pânză, lemn, hârtie, piele);
3. imagistica 3D, documentație și modelare;
4. senzori și dispozitive optoelectronice;
5. laserul în monitorizarea condițiilor de mediu;
6. proiecte, rețele, educație și
7. aspecte de siguranță și sănătate.

Interviu cu dna Yvonne Efremov

*dr. Rodica Antonescu
Expert restaurare grafică
și obiecte culturale pe suport papetar
Muzeul Municipiului București*

Yvonne Efremov este restaurator de grafică. A condus laboratorul de specialitate al Muzeului Național de Artă al României de la sfârșitul anilor '70 până la pensionare. Experiența generală și, mai ales, excepționalele calități de specialist în restaurarea pieselor de grafică ale Extremului Orient, au readus-o în laboratorul muzeal, fiindcă astfel de competențe nu se găsesc ușor și oriunde. Sub îndrumarea sa au fost formați unii dintre actualii specialiști (din păcate, extrem de puțini), care au beneficiat de înaltul nivel de informare și de standardul de abordare extrem de complex, elaborat și oferit cu generozitate de domnia sa.

R.: *Stimată dnă Yvonne Efremov, cine și de unde sunteți?*

Yvonne Efremov: Sunt restaurator de grafică occidentală și de gravură și pictură japoneză și chineză. Am absolvit Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu”, secția Grafică, în 1958. Sunt olteancă, din părinți originari din Horezu-Vâlcea și Bălcești-Dolj.

R.: *Sunteți un specialist cunoscut în domeniul conservării și restaurării. Cum a început cariera dumneavoastră? Cum ați ales acest domeniu de activitate? Cum și când ați intrat în domeniu?*

Yvonne Efremov: Nu eu l-am ales, el m-a ales pe mine. Cred că nimic nu este întâmplător, de aceea socotesc că schimbarea câtorva locuri de muncă după absolvirea Institutului de Artă au fost etape pregătitoare pentru a deveni restaurator.

Prima etapă a fost cea de doi ani petrecuți ca ghid la Muzeul Peleş. Marea varietate de exponate mi-a solicitat o documentare vastă. Am făcut-o cu mult interes și mi-a devenit o obișnuință.

A doua etapă: am fost angajată ca grafician la Departamentul de Machete al Ministerului de Petrol și Gaze, în București, unde am lucrat cu mare plăcere și răbdare pentru a reda cât mai realist starea jalnică a unui grup de case de periferie. M-am simțit în elementul meu, deși făceam așa ceva pentru prima dată. A fost un succes.

A treia etapă a început la Muzeul de Artă al R.S.R., unde circa șase luni am fost angajată ca ghid, primind în gestiune și biblioteca secției *Îndrumare*. N-am ajuns ghid pentru că foarte curând am devenit graficianul muzeului. Cu greu m-am descurcat. De la început am avut clar simțământul că nu sunt potrivită pentru această activitate.

Într-o zi, dna Ortansa Stoica m-a invitat să văd spațiul din apropiere, unde organiza primul atelier de restaurare grafică. Mi-a prezentat scopul și specificul activității de restaurare și m-a întrebat dacă mi-ar place acest gen de muncă. Pe loc am spus DA. Ajunsesem la locul potrivit.

R.: *Ce reprezintă pentru dumneavoastră restaurarea?*

Yvonne Efremov: Aceasta s-a dovedit a fi vocația mea, pasiunea mea, de la început și până astăzi.

R.: *Unde v-ați specializat? Și ce ne puteți spune despre mentorii sau profesorii dumneavoastră?*

Yvonne Efremov: Neavând profesori, am început documentarea imediat, pentru că în biblioteca pe care o gestionam exista excelenta lucrare *The Conservation of Antiquities and Works of Art*, din 1956, a binecunoscutului britanic Harold James Plenderleith, inițiatorul și conducătorul Departamentului de Conservare de la British Museum. A fost cartea mea de căpătâi.

Muzeul mi-a oferit tot ce aveam nevoie pentru un început rapid și bun. Astfel timp de trei luni am beneficiat de un stagiul de documentare la Budapesta și în curând dna Stoica a efectuat un stagiul de o lună la Moscova, de unde a adus a doua carte de căpătâi: *Metodologia de restaurare a lucrărilor de grafică* de E. A. Kostikova și I. E. Cernîșeva, din 1960, lucrare foarte importantă pentru descrierea detaliată a tehnicilor de restaurare.

În anul următor, în timp ce dna Stoica era pentru a doua oară la Moscova, m-am ocupat, împreună cu dl I. Istudor, chimist, colaborator al muzeului, de amenajarea unei camere pentru tratamente umede. A fost primul atelier de restaurare cu nișă închisă, cu bazin și ventilație. Tot atunci s-a amenajat și laboratorul de chimie.

Pornind de la bibliografia din cele două cărți și de la bogatele informații aduse de la Budapesta, am urmat o continuă și rodnică activitate de documentare – pentru toate atelierile – atât în bibliotecile din București cât și în afara țării, aducând prin Departamentul de Împrumut al Bibliotecii Centrale de Stat (actuala Bibliotecă Națională a României) cărți și reviste care se fotocopiau și erau traduse, unele fiind incluse și în prețioasele volume editate de B.C.S. prin osteneala și bunăvoința colegului nostru, regretatul A. Pande.

În 1976 am beneficiat de o bursă de trei săptămâni, din păcate doar cu un caracter de vizită, la Londra, Cambridge și Edinburgh. Informațiile pe care le-am primit și ceea ce am văzut în doar două zile la British Museum au însemnat la întoarcere un foarte important salt calitativ în practica atelierului nostru.

Au urmat în timp și alte vizite în Polonia, Suedia, U.R.S.S., Franța, S.U.A. și de fiecare dată experiența colegilor ne-a îmbogățit propria noastră activitate.

Cu adevărat specializare am făcut în Japonia, trei luni, în 1983. Scopul a fost cunoașterea materialelor și familiarizarea cu tehnica picturii tradiționale japoneze, precum și cu materialele, structura și tehnica de montare a unei picturi. Montarea este forma de existență și expunere a picturii, dar și modalitatea de a o restaura prin remontare. Montarea cere o realizare perfectă. Executarea ei este atât de dificilă și pretențioasă – fiind considerată o artă – încât pentru a o stăpâni trebuie să fii japonez, să o înveți în familie, apoi ca ucenic cu un maestru, pe lângă care să lucrezi uneori toată viața, pentru că puțini pot atinge măiestria. A fost cea mai frumoasă și impresionantă experiență din existența mea. M-a marcat pentru toată viața. Mi-a schimbat și domeniul de lucru: de atunci restaurez numai pictură japoneză și chineză din patrimoniul muzeului.

O foarte importantă realizare profesională a fost colaborarea mea și a dlui M. Lupu, chimist la laboratorul de restaurare al M.N.A.R., cu restauratoarea americană Ingrid Rose, rezidentă pentru trei ani în România. La inițiativa dânssei, colaborarea s-a concretizat în studiul **Examinarea microscopică a operelor de artă grafică în timpul tratamentelor de restaurare, în scopul de a determina efectele metodelor de tratament asupra fibrelor și pigmentilor**. Partea I-a, consacrată tratamentelor uscate, a fost publicată în volumul editat la a VIII-a Conferință Trienală de la Sydney, organizată de ICOM, Comitetul pentru Conservare, în 1987. Partea a II-a, dedicată tratamentelor umede, a fost publicată în volumul editat la a X-a Conferință Trienală a ICOM, la Washington, în 1993, unde am fost prezenți în calitate de co-autori.

R.: *Ce valori deosebite ale patrimoniului cultural al României ați reușit să salvați prin conservare-restaurare de-a lungul activității dumneavoastră?*

Yvonne Efremov: În ultimii douăzeci de ani, cea mai mare satisfacție profesională mi-o oferă restaurarea celor 45 de picturi japoneze și chineze (secolele XVII-XX). Majoritatea au fost foarte dificile, și din ce în ce mai dificile în ultimii ani. Fiecare cere o altă abordare tehnică, găsirea de noi soluții. Pentru a îmbunătăți rezistența și aspectul acestor picturi, neputând practica metodele tradiționale japoneze, a trebuit, din aproape în aproape, să încheșăm o metodologie care să se plieze și să răspundă cerințelor fiecărei lucrări, metodologie care evoluează și se îmbunătățește permanent. De aceea, aproape fiecare lucrare, la timpul ei, a fost cea mai dificilă, și restaurarea ei a reprezentat cea mai mare satisfacție.

R.: *Care a fost cea mai dificilă situație profesională? Ați putea să menționați câteva realizări profesionale? Care considerați că este cea mai mare realizare a dumneavoastră?*

Yvonne Efremov: În perioada anterioară specializării din Japonia, am restaurat circa 1.480 de lucrări – dintre care și 28 de gravuri japoneze. Au fost multe cu degradări complexe, grave, care nu puteau fi salvate prin tehnicile de rutină. Ele cereau un timp mai îndelungat de cercetare, gândire, căutare de soluții, o altă ordine a intervențiilor. Un astfel de caz a fost o gravură care a așteptat patru ani. Vizita la Londra m-a inspirat și am conceput un procedeu de protecție a lucrării în timpul tratamentelor umede, care a permis în sfârșit tratarea ei în deplină siguranță.

Cea mai dificilă și interesantă situație a oferit-o restaurarea desenului pregătit pentru pictura lui Gheorghe Tattarescu, **Deșteptarea României**. Am trăit atunci o mare bucurie și satisfacție. Alte multe lucrări au fost prilej de mulțumire: o litografie de K. Danielis, desene de Ioan I. Negulici, gravuri de Theodor Aman, acuarele de Carol Popp de Szathmáry, un desen în cărbune de Nicolae Grigorescu, gravuri populare, lucrări de Callot, Raffet, Daumier, Cranach, Mantegna, Lautrec și alții.

R.: *Care sunt calitățile pe care le considerați importante în profesiune?*

Yvonne Efremov: Calitățile general valabile: caracter integru, responsabilitate, minte ageră, înclinație spre studiu. Ele nu sunt însă suficiente. Trebuie să existe aptitudini pentru restaurare. Tipul de temperament este important. E nevoie de răbdare, calm, stabilitate, simț al culorii, îndemânare, adică ușurința și precizia execuției unor activități practice. O personalitate artistică puternică nu este potrivită pentru restaurare, dar au existat și există și excepții.

Pentru mine, un model de profesionalism a fost soțul meu, Alexandru Efremov, un vajnic apărător al respectării principiilor de restaurare și un exigent susținător al aplicării corecte a tehnicilor de restaurare, mai ales în calitatea sa de membru în Comisia Națională pentru Conservarea Monumentelor.

R.: *Care din calitățile dumneavoastră v-au ajutat cel mai mult, care defecte v-au creat probleme?*

Yvonne Efremov: Interesul pentru studiu, răbdarea și îndemânarea. Dar, am și multe defecte în afara profesiei, care însă nu se manifestă în practica profesională. Ceva slăbiciuni se simt în zona birocratico-administrativă. Mi se pare util să mărturisesc că această profesiune m-a format și m-a transformat. M-a ajutat să mă vindec de niște complexe și să îmi corectez unele defecte. Cel mai important este faptul că mi-a dat încredere în mine pentru toată viața mea personală.

R.: *Cum scrieți?*

Yvonne Efremov: Scriu greu, cu multe ciorne și corecturi.

R.: *Câte titluri cuprinde activitatea dumneavoastră publicistică? Cum și unde publicați?*

Yvonne Efremov: 16 titluri (publicate în perioada 1966-1994), care au abordat două teme: prezentarea unor tehnici de lucru care sporesc eficiența metodologiei existente și rezultatele cercetării și restaurării unor lucrări sau grupuri de lucrări cu probleme deosebite. Majoritatea au fost prezentate în cadrul unor sesiuni de comunicări și apoi publicate în **Revista Muzeului de Artă**, în **Revista Muzeelor și Monumentelor**, și în volumele publicate de ICOM la Conferințele Triennale din 1987 și 1993.

R.: *Care este părerea dumneavoastră despre modul în care se păstrează patrimoniul de carte veche și documente grafice din țara noastră?*

Yvonne Efremov: Nu mai sunt la curent. S-au făcut progrese importante în marile muzee și colecții de stat, deținătoare de patrimoniu de artă grafică. Este încă mult de făcut și foarte costisitor. În ce privește cartea, știu doar că există dese sesizări despre situații nepermise de grave din punctul de vedere al conservării.

R.: *Din informațiile pe care le aveți și din experiența personală, ați putea să faceți o evaluare a măsurilor de conservare preventivă și protecție specială a patrimoniului?*

Yvonne Efremov: Păstrarea patrimoniului depinde de interesul și atitudinea deținătorilor și a autorităților pe toată scara ierarhică administrativă, pentru că „omul sfințește locul”. Principiile care guvernează acest domeniu sunt de mult stabilite și cunoscute. Modele de sisteme de organizare eficiente există de la jumătatea secolului trecut, le găsim în țările vecine nouă, în restul Europei și peste oceane, și sunt implementate continuu și în țările mai puțin dezvoltate unde există patrimoniu de valori. Tehnicile moderne de informare și contact oferă toate datele. Trebuie doar să VREI să afli și să acționezi. Astăzi ducem lipsă de oameni potriviți la locul potrivit.

R.: *Cum evaluați sistemul de formare profesională și dezvoltare a expertizei în domeniul restaurării în România?*

Yvonne Efremov: Consider că nu avem un sistem eficient de coordonare și pregătire la nivel național. De aceea este posibilă apariția unor forme variate de pregătire, care pot da naștere unor diferențe cantitative și calitative în cunoașterea și aplicarea principiilor și a metodologiilor de lucru și în desfășurarea atestărilor, uneori îndoielnice, urmate de o evoluție necontrolată, de lipsa comunicării și a schimbului de experiență. Există astfel riscul unor intervenții incorecte care pot afecta, uneori grav, integritatea obiectelor.

Dorința și nevoia de a salva patrimoniul național a dus – fapt îmbucurător – la apariția de noi laboratoare de restaurare și centre de pregătire în muzee și alte instituții. Există și forme de pregătire la nivel universitar pentru unele domenii. La noi rămâne încă predominantă pregătirea în laboratoarele existente, atât practic cât și teoretic, cu cele mai bune rezultate. Activitatea care se desfășoară la un nivel bun și foarte bun în unele laboratoare se datorează faptului că acolo există oameni care sfințesc locul. Pe de altă parte este nevoie de un sistem național competent și puternic, care să coordoneze, să supravegheze, să susțină, să facă cunoscut domeniul conservării și restaurării, să lupte pentru justa apreciere a efortului și valorii acestor activități nobile.

R.: *Credeți că sunt importante instruirea sau studiile universitare într-un domeniu anume pentru a exercita la un nivel deosebit profesia de conservator sau de restaurator?*

Yvonne Efremov: Da. Restaurarea este știință și artă de maximă responsabilitate. Studiile universitare sau medii pentru unele sectoare sunt absolut obligatorii. Ele oferă cunoașterea materialelor și tehnicilor folosite la crearea unui obiect. Aceasta este baza indispensabilă pe care se realizează apoi instruirea științifică interdisciplinară a restauratorului și conservatorului. Aplicarea corectă, responsabilă, a metodologiei practice necesită cunoașterea științifică a concepției și procedeele de lucru ale autorului, a compoziției și structurii materialelor ce alcătuiesc obiectul, a factorilor de degradare fizico-chimico-biologici, a materialelor, substanțelor și procedeele folosite în restaurare/conservare. De multe ori este necesară colaborarea dintre un om de știință, un istoric și un restaurator. Ignoranța sau nivelul redus de cunoștințe din domeniul științelor exacte poate adesea aduce prejudicii grave integrității obiectelor.

R.: *Ce părere aveți despre participarea specialiștilor români la activitățile internaționale în domeniul conservării și restaurării?*

Yvonne Efremov: Întotdeauna specialiștii români au surprins prin nivelul de pregătire teoretică și practică. Au fost apreciați și invitați să revină și chiar

cooptați în proiecte de colaborare. Sunt convinsă că este rezultatul interesului și osteneții lor personale.

R.: *Ce credeți despre șansele acestei profesii în România de azi?*

Yvonne Efremov: Șansele sunt din ce în ce mai slabe. Numărul restauratorilor este în scădere, se pierd deja și dintre cei existenți.

R.: *Ce credeți că trebuie făcut în România pentru a forma specialiști și pentru a-i păstra aici?*

Yvonne Efremov: Nu este recunoscută și apreciată importanța și locul acestei activități la nivel guvernamental, de aceea remunerarea este mult inferioară responsabilităților și efortului depus. Nu întotdeauna se asigură dotarea necesară și nici contactul cu specialiștii străini. Astfel domeniul nu este atractiv. Este o adevărată minune să găsești o persoană competentă.

R.: *Ce părere aveți despre modul în care este percepută și evaluată la nivel public profesiunea de restaurator?*

Yvonne Efremov: Este foarte puțin cunoscută; este percepută mai degrabă ca un meșteșug.

R.: *În ce măsură răspunde intereselor specialiștilor români actualul sistem de comunicare a informației în domeniul conservării și restaurării?*

Yvonne Efremov: Comunicarea în plan exterior, internațional, nu are bariere. Și ea face parte dintr-un sistem bine organizat. În plan intern lipsește. Absența ei este nefirească și chiar dăunătoare, pentru că duce la izolare, la plafonare, chiar la greșeli, în loc de îmbogățire prin schimburi de experiență.

R.: *Care este nivelul cercetării științifice din România în domeniul conservării și restaurării lucrărilor de artă grafică, cărții vechi și documentelor istorice?*

Yvonne Efremov: Nu știu dacă există.

R.: *La ce nivel ne situăm față de țările europene?*

Yvonne Efremov: Presupun că răspunsul reiese din cele spuse până acum.

R.: *Considerați că actuala organizare și dotare tehnică a laboratoarelor de restaurare asigură salvarea obiectelor de patrimoniu aflate în pericol?*

Yvonne Efremov: Nu. Cu cine? Întotdeauna s-a apreciat că este nevoie de o armată de restauratori înregimentați într-un sistem solid coordonat la nivel național.

R.: *Ce sfaturi sau recomandări aveți pentru cei care se pregătesc să devină conservatori, nu restauratori?*

Yvonne Efremov: Să se documenteze cât mai concret asupra scopului și specificului domeniului. Să se autoanalizeze dacă sunt cu adevărat interesați. Conservarea nu este numai gestiune și pază. Este o activitate de bun-simț educat și dezvoltat prin cunoaștere științifică, pentru a putea asigura corect stabilitatea și existența obiectului pe o durată cât mai lungă de timp, oferind cele mai adecvate condiții de depozitare, expunere

și transport. Ce poate fi mai benefic pentru suflet decât gândul că putem face un bine în fiecare zi.

R.: *Ce părere aveți despre rolul publicului, al cetățeanului de rând, în păstrarea și protecția patrimoniului de grafică, documente istorice și carte veche? Cum vedeți atragerea atenției publice și a mass-media asupra acestui domeniu?*

Yvonne Efremov: Pot avea un rol important dacă ar fi bine informați. Rolul educativ al muzeelor și colecțiilor trebuie și poate fi dezvoltat. De exemplu, în străinătate se oferă gratuit vizitatorilor la intrare, fluturași și pliante. Se găsesc mici broșuri în sălile de expunere, broșuri care conțin descrieri de tehnici artistice și sfaturi pentru conservarea obiectelor. Se organizează cursuri pentru colecționari, ateliere de înrămat, etc. Mass-media ar putea iniția cicluri de popularizare a domeniului, prezentând laboratoarele de restaurare pe profiluri specifice, cazurile speciale, o restaurare urmărită în timp, interviuri cu restauratorii, cu cei care au fost în străinătate, documentare despre mari laboratoare din lume, etc. În muzee se pot organiza maxi- sau mini-expoziții de restaurare (cu ocazia expunerii unor lucrări restaurate) și așa mai departe.

R.: *Care sunt, după părerea dumneavoastră, căile de integrare europeană în domeniul protecției patrimoniului cultural? Cum ar putea să fie atrase fonduri pentru dezvoltarea acestui domeniu?*

Yvonne Efremov: Cred că mai întâi trebuie să demonstrăm că vrem să ne integrăm. „Conservarea este o decizie culturală” spunea Paul Philippot, directorul ICCROM între 1971 și 1976.

Prezentarea unui raport obiectiv al situației din țară, cu concluzii relevante, alcătuit de un grup de oameni onești, de știință, cultură, istorie, restauratori, ar oferi șansa de a primi ajutor de la forurile europene de profil, existente din 1956, când *Unesco* (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) a decis înființarea *Institutului de Cercetare de la Roma*, ICCROM, cu scopul de a răspunde sub diverse forme problemelor privind conservarea patrimoniului din întreaga lume. Sediul său este pe Via di San Michele, 13, 1-00153, Roma, Italia, telefon: +39 06585531, fax: +39 0658553349, e-mail: iccrom@iccrom.org, site: www.iccrom.org.

În 1959, centrul, pe lângă care a apărut și ICOM-ul (*Comitetul Internațional pentru Muzeu*), a început să funcționeze sub conducerea lui H. J. Plenderleith.

În 1960, România a devenit membră ICCROM. În 1973, ICOM a inițiat proiectul pilot de conservare a picturii murale în România, la bisericile monument.

ICCROM are una dintre cele mai importante biblioteci specializate: 84.000 de volume, și mai mult de 102.000 de referințe bibliografice.

ICCROM oferă cursuri internaționale de pregătire la Roma, informații prin conferințe și publicații de înaltă calitate, prin revista **ICCROM Newsletter** și **Museum International**, și prin **BCIN** (Bibliography of Conservation Information Network), precum și sfaturi și asistență tehnică pentru toate țările membre. Deci să luăm decizia.

În lumea mereu în schimbare, ICCROM-ul menține echilibrul între nevoile de importanță globală și cele de importanță regională. Cercetările sunt îndreptate spre fenomenul globalizării și efectele sale, schimbările climatice, riscul și managementul dezastrelor, susținerea unor proiecte de dezvoltare locală, oriunde există patrimoniu de valoare, ca și a tehnologiei care se dezvoltă rapid.

Notă la rubrica INTERVIU

Prezentul interviu a fost realizat urmărind îndeaproape o grilă de întrebări constituită încă de la primul număr al revistei, considerând că fiecare dintre interlocutori va găsi în fiecare întrebare deschiderea care îi va permite să își formuleze într-un mod foarte personal propriile opinii. Această „grilă” va fi permanent supusă ajustărilor utile, pentru a oferi cititorilor o imagine cât mai amplă a unor personalități de prim rang ale profesiei noastre.

BIBLIOTECA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI OFERĂ UTILIZATORILOR SĂI URMĂTOARELE PRODUSE DOCUMENTARE ȘI SERVICII:

CATALOAGE:

- ÎN REGIM TRADIȚIONAL:
 - CATALOG ALFABETIC GENERAL
 - CATALOG SISTEMATIC GENERAL
- ÎN REGIM INFORMATIZAT:
 - CATALOGUL CĂRȚII ROMÂNEȘTI (1992 -)
 - CATALOGUL CĂRȚII STRĂINE (1995 -)

PUBLICAȚII:

ABSTRACTE ÎN BIBLIOLOGIE ȘI ȘTIINȚA INFORMĂRII DIN ROMÂNIA
ANIVERSĂRI CULTURALE

BIBLIOGRAFIA CĂRȚILOR ÎN CURS DE APARIȚIE (CIP)

BIBLIOGRAFIA NAȚIONALĂ ROMÂNĂ, cu seriile:

- ARTICOLE DIN PUBLICAȚII PERIODICE. CULTURĂ
- CĂRȚI. ALBUME. HĂRȚI
- DOCUMENTE MUZICALE TIPĂRITE ȘI AUDIOVIZUALE
- PUBLICAȚII SERIALE
- ROMÂNICA
- TEZE DE DOCTORAT

BIBLIOTECA: REVISTĂ DE BIBLIOLOGIE ȘI ȘTIINȚA INFORMĂRII

BIBLIOTECONOMIE: SINTEZE, METODOLOGII, TRADUCERI

CATALOGUL CĂRȚILOR STRĂINE INTRATE ÎN BIBLIOTECILE DIN ROMÂNIA

REPERTORIUL PERIODICELOR STRĂINE INTRATE ÎN BIBLIOTECILE DIN
ROMÂNIA

INFORMARE ȘI DOCUMENTARE

RAPORT ANUAL DE ACTIVITATE

REVISTA BIBLIOTECII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

REVISTA ROMÂNĂ DE CONSERVARE ȘI RESTAURARE A CĂRȚII

REVISTA ROMÂNĂ DE ISTORIE A CĂRȚII

SERVICII:

- ACCES LA PUBLICAȚIILE DIN COLECȚIILE BIBLIOTECII
- ASIGURAREA CATALOGĂRII ÎNAINTEA PUBLICĂRII (CIP)
- ATRIBUIREA NUMERELOR INTERNAȚIONALE STANDARDIZATE (ISBN, ISMN, ISSN)
- CONSULTAREA, ÎN CADRUL CENTRELOR CULTURALE ROMÂNEȘTI DIN STRĂINĂTATE, A PUBLICAȚIILOR CULTURALE ȘI ȘTIINȚIFICE ROMÂNEȘTI, FURNIZATE DE BIBLIOTECĂ
- INFORMAȚII BIBLIOGRAFICE
- ÎMPRUMUT INTERBIBLIOTECAR INTERNAȚIONAL DE PUBLICAȚII
- ÎNDRUMARE ÎN UTILIZAREA INSTRUMENTELOR DE REFLECTARE, ORGANIZARE ȘI CONSULTARE A PUBLICAȚIILOR
- POSIBILITATEA REALIZĂRII DE FOTOCOPII ALE UNOR DOCUMENTE DE BIBLIOTECĂ

PROGRAMUL SĂLILOR DE LECTURĂ:

SEDIUL CENTRAL, BUCUREȘTI, STR. ION GHICA NR. 4:

LUNI - VINERI: 8,30-19,45

COLECȚII SPECIALE, BUCUREȘTI, STR. BISERICA AMZEI NR. 5-7:

LUNI - VINERI: 9,00-16,45

FILIALA OMNIA, CRAIOVA, STR. MIHAIL KOGĂLNICEANU NR. 21:

LUNI - JOI: 10,00-16,00, VINERI: 10,00-15,00

FILIALA BATTHYANEUM, ALBA IULIA, STR. GABRIEL BETHLEN NR. 1:

LUNI - VINERI: 8,00-15,00

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor aparține autorilor.

**BIBLIOTECA NAȚIONALĂ
A
ROMÂNIEI**

BUCUREȘTI

STRADA ION GHICA NR.4 SECTOR 3

COD 030046

TELEFOANE:

021 314 24 34

021 314 24 33

021 315 70 63

FAX:

021 312 33 81

e-mail: biblioteca@bibnat.ro

Preț: 15 lei

ISSN 2067-2624

9 77206 72624 2